АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

2

1941

„МИСТЕЦТВО"

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

№ 2, лютий 1941 р.

ЗМІСТ

L'ARCHITECTURE DE L'UKRAINE SOVIETIQUE

№ 2, février 1941

SOMMAIRE

Відп. редактор Г. В. ГОЛОВКО

Адрес редакції: Київ, Пушкінська, 1, тел. 3-17-00.

Adresse de la Rédaction: Pouchkinskaïa, 1, Kiev, RSSU.

Журнал „Архитектура Советской Украины" (на украинском языке).

БФ 934. Тир. 1300. Підписано до друку 25/II 1941 р. Зам. № 30. Друк. арк. 6, автор. 7. В 1 друк. арк—47 т. л. Фабрика художнього друку Державного вид-ва „Мистецтво". Харків, Пушкінська вул., 44.

МАРШАЛ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

КЛІМЕНТ ЄФРЕМОВИЧ ВОРОШИЛОВ

(до 60-річчя з дня народження)

Додаток до журналу „АРУ" № 2. 1941 р.

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ УРСР

РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ

ЛЮТИЙ, № 2

Озброїтися історичними рішеннями партії Леніна—Сталіна

Історичні рішення XVIII Всесоюзної конференції ВКП(б) озброюють нас на боротьбу за ще більш успішне виконання третього сталінського п'ятирічного плану, який є початком шляху поступового переходу від соціалізму до комунізму.

Відкриття партійної конференції вся країна зустріла з надзвичайним піднесенням і захопленням. Про це свідчать наші перемоги на всіх ділянках соціалістичного будівництва, про які рапортували до відкриття XVIII конференції ВКП(б) фабрики і заводи, шахти і залізниці, радгоспи й колгоспи, Червона Армія й Воєнно-Морський Флот.

Нема нічого більш почесного і радісного, ніж рапортувати партії, радянському уряду, своїй батьківщині, особисто тов. Сталіну про свої досягнення, про перемоги на тій ділянці, де ти працюєш.

У нас нема таких ділянок роботи, які вважалися б малозначними, тобто такими, на які можна дивитись, заплющивши очі, як то кажуть, між іншим, без усякої тривоги за погану роботу даної ділянки. Дехто, наприклад, вважає, що архітектурно-проектні організації можна віднести до таких малозначних ділянок. Проектні організації чомусь вважаються „тихою пристанню", де можна трохи попрацювати, а ще більше відпочити і, разом з тим, непогано заробити. Пора покінчити з такими настроями і раз назавжди зрозуміти, що архітектурно-проектні майстерні—це один з найважливіших механізмів тієї складної державної машини, яка приводить в рух все гігантське соціалістичне будівництво.

Наші проектні організації обслуговують промисловість, транспорт та інші важливіші галузі народного господарства.

Перше-ліпше будівництво зв'язане з проектною організацією. Проектна організація повинна не тільки вчасно забезпечити будівництва високоякісними проектами, але й найти для них найбільш економні і раціональні рішення. І, треба відзначити, що раціоналізації, винахідництва в наших проектах ще дуже й дуже мало. Керівники проектних організацій, почуваючи себе як на „тихій пристані", не турбуються про те, щоб в їх майстернях процвітало раціоналізаторство, винахідництво. Вони ще не вміють заохочувати новаторів створювати їм умови для успішного здійснення намічених заходів.

Партійні організації майстерень майже не обмірковують цих питань на своїх зборах. Вони не ведуть енергійної боротьби за створення такої обстановки, таких умов, які максимально сприяли б розвитку раціоналізаторства і винахідництва в проектній справі.

В доповіді тов. Маленкова на XVIII партійній конференції про поворот партійних організацій в сторону промисловості й транспорту намічена програма дій і для парторганізацій проектних майстерень. Якщо ми і не працюєм безпосередньо в промисловості і на транспорті, то ми проектуєм для промислових підприємств, для транспорту, будуєм величезну кількість промислових і транспортних споруд.

Наші успіхи на будьякій ділянці роботи не повинні заслоняти від нас і недоліків, бо ми не можем задовольнятись досягнутим, не помічаючи недоліків.

„Чим чесніше ми виявимо наші хиби,—говорить тов. Маленков,—тим скоріше їх позбудемося. Цьому повсякденно учить нас тов. Сталін".

Але деякі керівники проектних організацій мають „погану" пам'ять і часто забувають про цю сталінську вказівку.

Єсть непогані приклади в роботі проектних організацій, але все ж їх мало. В Київміськпроекті керівники і партійна організація (директор тов. Медгауз, секретар тов. Казаков) створили хорошу творчу обстановку для роботи архітекторів і інженерів. Вони організували і керують соціалістичним змаганням і тим самим провадять успішну боротьбу за високі показники роботи своєї організації. Про це свідчить той факт, що проект великого готелю на 500 номерів у Києві (автори Холостенко М. В., Шехонін М. О., Добровольський А. В., Смик О. М., Благодатний Г. А.) затверджено 15 лютого архітектурно-технічною радою разом з активом архітекторів, як проект високої якості, в якому є елементи новаторства.

Візьмем Діпромісто (керівник тов. Новіков В. І., секретар парторганізації тов. Чернов Е. М.). Тут виявили більшовицьку ініціативу в справі реального проектування для конкретного сільського району, для передового колгоспного села Зачепилівки, Харківської області. В результаті цього Діпромісто добилось права послати на Всесоюзну сільськогосподарську виставку свої проекти колгоспного житла і інших споруд.

А хіба не могли б цього зробити і інші проектні організації? Безперечно, могли б. Для цього потрібно було б мати лише одно—більшовицьке бажання, більшовицьку ініціативу і наполегливість.

Але замість ініціативи, замість більшовицького бажання виявити цю ініціативу, наші керівники, та й деякі видатні майстрі-архітектори (хоч є і такі, яких звуть видатними за звичкою), сидять і, очевидно, мріють: чому вони не соколи, чому не літають? Вони забувають, що, коли сидіти склавши руки і мріяти, нічого не роблячи, то, замість сокола, можна стати вороною.

Громадянам соціалістичної батьківщини створені небувалі умови для творчої роботи. Хто серйозно ставить перед собою завдання добитися перемог, стати соколом, той доб'ється свого. Стати соколом це у нас уже не мрія. Це радянська дійсність, бо наша батьківщина—батьківщина героїв соціалістичної праці, батьківщина соколів—льотчиків, стахановців, новаторів, які ламають все те старе, що тягне наших горе-керівників, „творчих" мрійників назад.

Більше уваги новаторам! Більше уваги і сміливості висуванню наших новаторів, передових людей архітектури і будівництва на керівну роботу!

Тов. Маленков з трибуни XVIII конференції ВКП(б) закликав покінчити з паперовим, канцелярським методом вивчення працівників, покінчити з біологічним підходом при доборі кадрів. Ми маєм разючі приклади паперово-канцелярського, бюрократичного підходу до висування архітектурних кадрів з боку відділу кадрів і управління реконструкції і благоустрою Наркомгоспу України. Про це свідчать випадки з архітекторами Бєляковим і Ашкіназі. Відділ кадрів НККГ, керуючись родовідною тов. Бєлякова, виявив сумнів у тому, чи можна послати його на роботу міського архітектора. До тов. Бєлякова був виявлений виключно анкетний підхід, і справу його вирішили так: краще з ним не зв'язуватись, ато якби чого не вийшло. Те, що тов. Бєляков—талановитий молодий архітектор, чесний радянський спеціаліст, мало кого цікавило. І якщо він і працює зараз архітектором в м. Ізмаїлі, то для цього треба було витратити багато часу і енергії не тільки тов. Бєлякову, а й Спілці архітекторів, щоб навести на розум деяких працівників-перестраховщиків.

Випадок з архітектором Ашкіназі щодо тяганини і формально-бюрократичного підходу до нього з боку окремих працівників наркомату нагадує випадок з тов. Бєляковим.

Архітектурна громадськість повинна активно допомогти відповідним організаціям в боротьбі з тяганиною і бюрократизмом, які мають місце при висуванні архітектурних кадрів як партійних, так і непартійних більшовиків. Треба примусити кожного поважати рішення партії про добір і висування кадрів. Ми повинні без церемоній нагадати кому слід, що не родовідна прикрашає людину, а його більшовицькі діла, здібності і таланти, його особисті політичні і ділові якості, як учить нас тов. Сталін.

Перед архітекторами і будівниками стоять грандіозні завдання. Масштаби і об'єм цих завдань визначені господарським планом на 1941 р., затвердженим XVIII конференцією ВКП(б). Досить сказати, що продуктивність праці в промисловості і будівництві повинна вирости на 12%. Висока продуктивність праці, а також трудова дисципліна завжди були і будуть запорукою в боротьбі за виконання сталінських планів, в боротьбі за дальші успіхи в будівництві комуністичного суспільства. Ось чому питання продуктивності праці і зміцнення трудової дисципліни повинні бути завжди в центрі уваги Спілки архітекторів, кожної проектної організації.

Рішення XVIII партконференції вписують ще одну блискучу сторінку в історію великої партії Леніна—Сталіна. Ці рішення є новим вкладом в скарбницю марксизму-ленінізму, вони є провідними у боротьбі за безперервне зміцнення господарської і оборонної могутності нашої соціалістичної держави, на сторожі якої стоїть непереможна Червона Армія і Воєнно-Морський Флот. Наші армія і флот непереможні, бо знають, защо вони борються. Їх сила в тому, що вони спаяні почуттям інтернаціоналізму і дружби народів, в безмежній любові і відданості великому і рідному Сталіну.

До дня свого 23-річного ювілею Червона Армія і Воєнно-Морський Флот продемонстрували перед усім світом, як і завжди, свою незламну могутність і готовність до будьяких боїв і з будьяким ворогом за інтереси свого народу, своєї батьківщини.

Завдяки мудрому сталінському керівництву, наша, перша в світі соціалістична держава зустрічає всі міжнародні події підготовлено, не боючись ніяких провокацій з боку імперіалістичних клік.

Народно-господарський план на 1941 р., затверджений XVIII партконференцією, виходить з кровних життєвих інтересів радянського народу, з інтересів дальшого зміцнення народного господарства СРСР.

Озброївшись історичними більшовицькими рішеннями XVIII конференції, архітектори квітучої України будуть в перших рядах боротися за виконання плану 1941 р.

Під керівництвом КП(б)У, передового загону ВКП(б), на чолі з непохитним сталінцем М. С. Хрущовим, під великим прапором Леніна—Сталіна весь український народ повністю і до кінця виконає рішення Всесоюзної конференції ВКП(б).

Невідкладні завдання архітектури і будівництва колгоспного села

В розмовах з київськими архітекторами Микита Сергійович Хрущов неодноразово висував перед ними завдання конкретної допомоги колгоспному селу в проектуванні, будівництві і благоустрію.

На нараді партійного, радянського і колгоспного активу столичної Київської області Микита Сергійович сказав: „Нам тепер трохи більше уваги треба приділити зовнішності нашого села. Зовнішній вигляд нашого села, його планування, вигляд колгоспної хати — не відповідають сьогоднішньому рівневі матеріальної забезпеченості нашого колгоспу і колгоспника“.

Звернення М. С. Хрущова до архітекторів з трибуни наради покладає на нас велику відповідальність. Спілка радянських архітекторів повинна серйозно взятися за критичний добір всього кращого з проектів колгоспного житла, клубів і інших споруд з тих проектів колгоспного будівництва, що створювались різними організаціями за останні роки. Цю роботу повинно негайно провести кожне обласне правління Спілки.

Одночасно потрібно організувати ряд українських конкурсів — на проектування житла і садиби колгоспника, клубів, дитячих ясел та амбулаторій. Цю роботу треба розглядати як узагальнення того великого практичного досвіду українських архітекторів, який вони мають в галузі проектування для будівництва колгоспного села. Особлива важливість цієї роботи полягатиме в тому, щоб, в результаті проведення конкурсів, а також після добору кращих проектів, були видані альбоми для широкого розповсюдження в селах України. Треба організувати систематичну консультаційну допомогу селам через виїзди архітекторів на місця, а також давати колгоспам, будівним бригадам і окремим колгоспникам деякі поради в письмовому вигляді та через журнал. Журнал теж повинен відіграти велику роль у цій справі, запровадивши на своїх сторінках компетентну консультацію з питань проектування та будівництва.

Якби обласні правління Спілки належним чином розгорнули цю роботу, якби до неї включились будівні інститути, проектні майстерні та інші заінтересовані організації, то ми безперечно змогли б досягти великих успіхів у будівництві колгоспного села, змогли б спорудити колгоспникам хороші хати, клуби, дитячі ясла і ін., змогли б у прямому розумінні цього слова перебудувати наші села.

„Будувати треба, звичайно, з місцевого матеріалу, — каже тов. Хрущов, — де глинобитну хату, де з саману, де з каменю, з цегли, — залежно від того, де який матеріал є“. Про це особливо треба пам'ятати архітекторам, які при проектуванні повинні брати до уваги будівний матеріал кожної місцевості, кожного села.

Заможність нашого колгоспника, його зрослий культурний рівень висувають нові вимоги щодо житла. Колгоспника вже не задовольняє одна кімната. „Є можливість збудувати квартиру з двох-трьох кімнат. Ніякої тут фантазії нема. Треба тільки за цю справу взятися кожному колгоспові. Мине кілька років, і це буде зроблено“ (М. С. Хрущов).

При проектуванні нового колгоспного житла, а також інших громадських і культурно-побутових споруд на селі серйозну увагу потрібно звернути і на архітектурне оформлення, яке є властивим українській хаті, властивим художньому смакові українського народу. Микита Сергійович говорив: „Треба побілити хати, щоб вони вигляд мали хороший, щоб вони відповідали поняттю, яке склалось в народі про українську хату, — хороша, чиста хата і всередині і ззовні, побілена, розмальована, з хорошим садочком біля неї“. В словах М. С. Хрущова з усією силою відчувається сталінська любов і піклування про колгоспне селянство, про його повсякденні потреби і вимоги. Цим сталінським піклуванням про задоволення потреб колгоспника повинен пройнятися кожний архітектор. Кращим прикладом такого піклування буде конкретна робота архітектора над виконанням такого почесного завдання. А яке воно велике, інтересне і захопливе це творче завдання, що його поставив перед архітекторами керівник більшовиків України! Це завдання буде успішно виконане тільки тоді, коли буде усвідомлено всю глибину його, коли, замість декларацій і шумихи, архітектори, а особливо, провідна частина наших майстрів архітектури, серйозно візьмуться до проектування для будівництва наших колгоспних сіл.

Дехто вважає, що допомога колгоспному будівництву повинна починатися тільки з організації української центральної сільськогосподарської проектної контори. Неначе б головне завдання в цьому. Якщо звести цю роботу тільки до організації проектної майстерні, то цим справу можна лише обюрократити і провалити. Хіба у нас мало проектних організацій, які змогли б розробити хороші проекти житла, клубів і інших сільськогосподарських споруд. Візьмемо хоча б такі великі республіканські організації як Діпромісто, Сільгосппроект, Цивіль-

будпроект, Радгосппроект, або обласні проектні майстерні. Вони спроможні розробити які завгодно проекти, що відповідатимуть всім вимогам нашого села, бо в них зосереджені прекрасні кадри архітекторів і конструкторів. Прикладом може бути Діпромісто, яке в порядку науково-дослідної роботи розробило для Всесоюзної сільськогосподарської виставки три варіанти житла з одно-, двох- і трьохкімнатною квартирою, проект планування колгоспної садиби, планування села і ін.

І не тільки проектні організації, а й будівні інститути з їх архітектурними кафедрами можуть в порядку науково-дослідної роботи, навіть в порядку курсового і дипломного проектування, провести велику роботу в галузі колгоспного проектування.

Київський будівний інститут намітив включити в дипломне проектування тематику для конкретних сіл. Треба сподіватись, що хороше начинання Київського будівного інституту знайде собі належну підтримку і відгук у інших інститутів. Кафедри архітектури, планування, конструкцій, будівних матеріалів, сантехніки повинні в цій галузі працювати спільно, щоб одержати проекти високої якості, які відповідали б всім вимогам заможного і культурного життя нашого села. Для цього потрібно негайно усунути те зневажливе ставлення, яке, на жаль, ще існує в інститутах до сільської колгоспної тематики в дипломному проектуванні. Багато працівників кафедр ще й тепер вважають цю тематику майже образою „благородних" почуттів архітектора і студента-дипломанта. Чомусь склалось таке уявлення, що дипломне проектування повинно бути зв'язане лише з грандіозними масштабами, великими висотними композиціями, де можна було б розмахнутись пензлем, досягти архітектурно-графічного ефекту.

З приводу ясних питань не дискутують. А тому нічого дискутувати і про той безспірний факт, що для кожного архітектора в проектуванні об'єктів нашого села, в розв'язанні цього надзвичайно важливого творчого завдання відкривається необмежене поле діяльності. Запроектувати хату колгоспника, сільський клуб, дитячі ясла, дитячий садок, амбулаторію, сільську раду і інші споруди — це значить вирішити одну з найважливіших проблем радянської архітектури. Адже радянські архітектори повинні брати активну участь у найшвидшій перебудові села, в остаточному усуненні протилежності між містом і селом.

Немає сумніву, що Спілка архітекторів могла б зробити багато більше для колгоспників, ніж вона робить тепер. Замість промов на засіданнях секцій Спілки, замість витрачати дорогоцінний час на ці засідання, Спілці слід би було перейти до конкретних дій. Їй треба перебудувати свою роботу так, щоб наші розмови підкріплювались реальними фактами конкретної допомоги селу.

Деякі проектні організації і окремі архітектори не мало працювали і працюють над проектуванням для села, але в їх роботі ще багато абстрактного, немає системи і цілеспрямованості. Звичайно, в цій галузі є певні досягнення, але ми їх мало знаєм, а тому й не можемо узагальнити кращий досвід, щоб рекомендувати його для інших організацій.

Щоб узагальнити досвід сільського проектування, а також піднести якість цього проектування до рівня тих вимог, які пред'являє заможне і культурне колгоспне село, правління Спілки радянських архітекторів України скликає в березні пленум. На пленумі буде вислухано творчий звіт колективу архітекторів Сільгосппроекту, повідомлення про досвід колгоспного проектування Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва і Діпроміста УРСР і повідомлення інституту комунальної гігієни про благоустрій колгоспного села.

До пленуму буде організована широка виставка проектів житла і планування колгоспної садиби, клубів і інших споруд. На пленум будуть запрошені представники передових колгоспів. Це допоможе ширше розгорнути критику поданих проектів, а також дасть змогу архітекторам проконсультуватись у представників колгоспів в зв'язку з проведенням ряду конкурсів на проектування для колгоспного села.

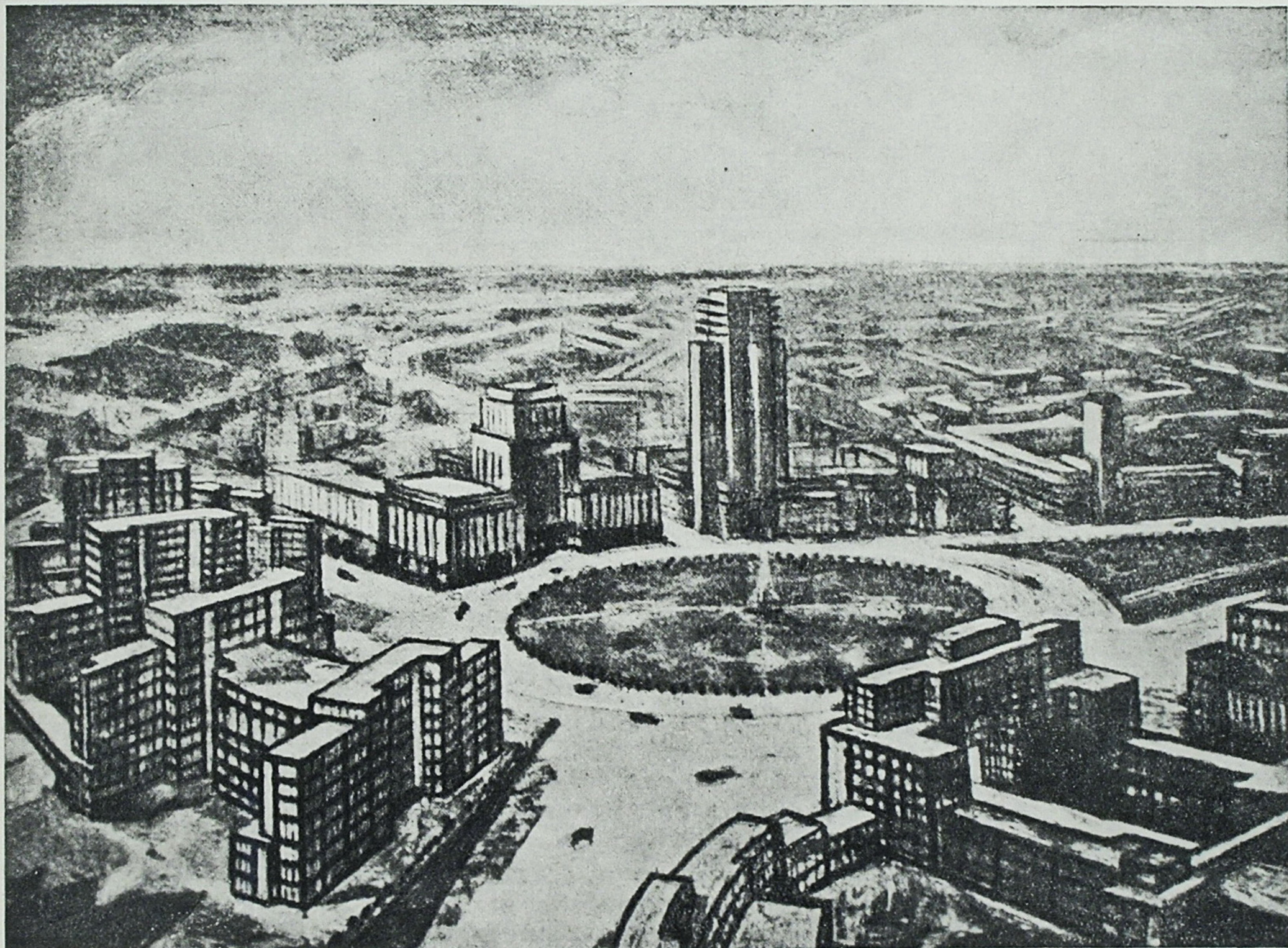
Проведена недавно зустіч архітекторів з колгоспниками і керівниками районів Київської області показала, що ми і до цього часу в дуже загальних рисах уявляємо собі сьогоднішнє колгоспне село. Архітектори, що брали участь у цій зустрічі, переконалися, що перш ніж проектувати для села, треба побувати на місці, вивчити весь комплекс питань, зв'язаних з цим проектуванням, місцеві будівні матеріали, способи виготовлення з них будівних деталей тощо.

Проведення спеціального пленуму, а також конкурсів на проектування сільських дитячих ясел, амбулаторій, хати і клубу повинно мобілізувати всю архітектурну громадськість на конкретне вирішення чергових і невідкладних завдань архітектури і масового будівництва колгоспного села.

Не окремими ривками і вилазками, а розгорненим фронтом повинні взятися архітектори Радянської України до вирішення цих невідкладних завдань. Звернення М. С. Хрущова до архітекторів з трибуни наради партійного, радянського і колгоспного активу столичної Київської області завжди нагадуватиме нам про ту велику державну відповідальність, яка покладається на архітекторів за перебудову соціалістичного села, що так швидко здійснюється під мудрим керівництвом великого Сталіна.

До завершення планування майдану ім. Дзержинського в Харкові

Проф. Я. А. Штейнберг

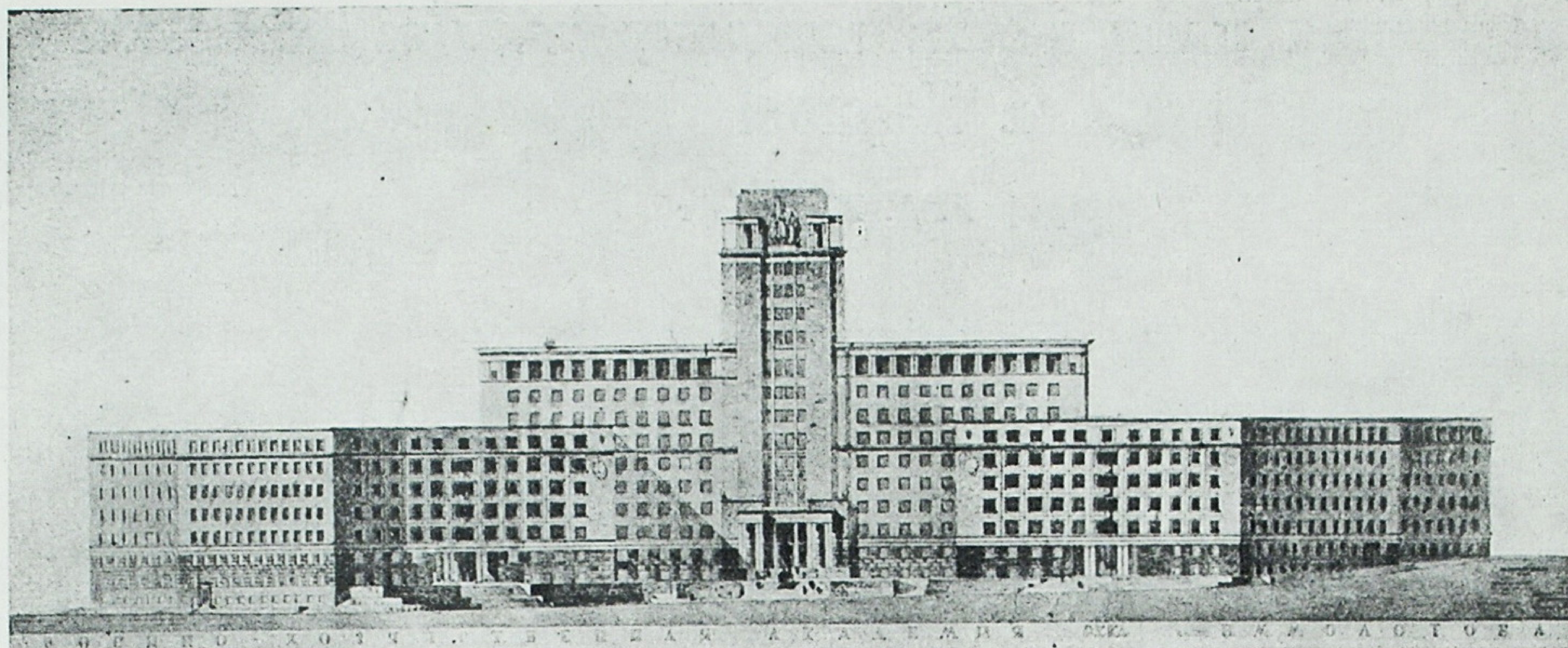
Проф. Я. А. Штейнберг. Перспектива майдану ім. Дзержинського в Харкові. Проект 1926 року.

I. Steinberg, prof. Perspective de Place Dzerjinski à Kharkov. Projet de 1926.

Про майдан ім. Дзержинського писали вже нераз. Матеріали з цього приводу можна знайти в українській, союзній і іноземній пресі. Проте актуальність цього питання ще залишається значною. Більше того, тепер, як ніколи, завдання завершення планування майдану ім. Дзержинського в Харкові повинно бути поставлене перед радянською архітектурною громадськістю на всю широчінь.

Майдан ім. Дзержинського ніколи не мав проекту планування в такому вигляді, в якому ми його тепер розуміємо. До 1925 р. проект планування майдану являв собою план, на якому фіксувався лише напрям вулиць. Третього виміру проект не мав. Не було ніяких спроб намітити архітектурно-просторове рішення майдану, взаємозв'язок споруд на ньому, висотні ведучі акценти, — не були навіть намічені композиційні планувальні осі майдану. Ідей, які збуджували б, підказували, пов'язували б справу планування, не було. Була тільки скупа, суха схема плану.

1925 р. починається епоха бурхливого розвитку будівництва. Водночас, з перших днів Великої Жовтневої соціалістичної революції, провадиться величезна експериментально-дослідна лабораторна робота в архітектурних вузах і творчих архітектурних групуваннях. Ця робота має суто абстрактний характер, відірваний від життя, характер паперового проектування. В ті роки праве крило конструкти-

Майдан ім. Дзержинського в Харкові. Проект реконструкції будинку Військово-господарської Академії ім. В. М. Молотова. Головний фасад. Автори—архітектори В. М. Голштейн і І. Н. Заков.

Place Dzerjinski à Kharkov. Projet de reconstruction de l'édifice de l'Académie militaire-éconbooique V. Molotov. Façade principale. Auteurs—V. Holstein et I. Zakov, architectes.

Дiпромiсто УРСР. Проект реконструкції майдану ім. Дзержинського. 1933 рік.

Ateliers de projets d'aménagement des villes de la RSSU. Projet de reconstruction de la Place Dzerjinski, 1933.

Архітектори В. М. Голштейн і І. Н. Заков. Військово-господарська Академія ім. В. М. Молотова. Перспектива.

V. Holstein et I. Zakov, architectes. Académie militaire-économique V. Molotcv. Perspective.

Діпромісто УРСР. Архітектор Б. І. Приймак. Проект реконструкції майдану ім. Дзержинського в Харкові. 1933 рік.

Ateliers de projets d'aménagement des villes de la RSSU. B. Pryimak, architecte. Projet de reconstruction de la Place Dzerjinski à Kharkov. 1933.

візму дає реальні відповіді на практичні запитання будівництва, економіки, побуту і виробничих умов застосування нових матеріалів і конструкцій і стає провідною течією в радянській архітектурі. З тим же періодом зв'язана широка хвиля архітектурних конкурсів, в яких змагались старі досвідчені майстрі поруч з молоддю.

Перед будівництвом кожної будівлі на майдані Дзержинського в Харкові провадиться відкритий всесоюзний конкурс з участю кращих архітектурних сил СРСР. Навіть самий тільки перелік учасників свідчить про архітектурно-громадське значення цих конкурсів. Тут ми знаходимо проекти І. А. Фоміна, В. А. Щуко, В. Г. Гельфрейха, братів Весніних, М. Я. Гінзбурга, А. В. Щусєва, А. І. Дмитрієва і багатьох інших. На конкурс Будинку Держпрому був навіть надісланий проект Н. В. Васильєва з Америки.

В тодішній столиці України — Харкові створюється новий адміністративно-політичний центр — майдан ім. Дзержинського. Значення цього будівництва було величезне. На незабудованій території (колишнього звалища), вкритій дикою рослинністю, намічено було створити цей новий центр радянського Харкова. Розміри майдану величезні. Будівлі на цьому майдані — гіганти. В цих грандіозних масштабах, в широкому планувальному розмаху відображувалась величність будівництва першої сталінської п'ятирічки.

Провідний архітектурний стиль споруд на майдані Дзержинського — конструктивізм. Передова будівна техніка, сучасні будівні матеріали, революційна архітектурна думка, яка в розпалі відкинула архітектурну спадщину минулих віків, — все це творило нове обличчя радянського Харкова. Будівлі на майдані Дзержинського — це записана залізом, бетоном, склом історія розвитку архітектурної думки за десятиріччя, це початок боротьби за створення радянського соціалістичного стилю в архітектурі. Ця історія повинна бути ще тематизована і написана окремим дослідженням, бо вона являє собою безперечний історичний інтерес.

Майдан Дзержинського має 11 га і відзначається складною формою плану. Спокійний рельєф його має поступовий схил від вул. Лібкнехта до Будинку Держпрому. Рівень вул. Лібкнехта вищий від рівня ділянки Будинку Держпрому на 10 м. При загальній довжині майдану в 619,36 м цей схил становить 1,7%. Прямокутна частина, що починається від вул. Лібкнехта, через трапецеподібну частину переходить у круглу форму майдану. Кругла частина має діаметр в 298,36 м між червоними лініями ділянок забудови.

На цій круглій частині майдану розміщено ряд великих споруд і насамперед Будинок Держпрому — конкурс 1925 р., будівництво 1925—1926 рр. В конкурсних проектах Будинку Держпрому висувалось два основних прийоми рішення — симетричний і асиметричний. Першу премію дістав проект С. С. Серафімова, М. Д. Вельгера і С. Н. Кравця, за яким і здійснено будівництво. Виведений з конкурсу за формальними причинами (запізнення з надісланням частини рисунків) проект В. А. Щуко і В. Г. Гельфрейха жюрі визнало гідним першої премії. Але цей проект вирішувався асиметрично з висотною композицією на розі Клочковського узвозу. Перемогла ідея симетричної композиції. І тому всі інші споруди на круглій частині майдану почали вирішуватись симетричними, зібраними в собі, композиціями.

Кожна з дальших споруд має в центрі будівлі по осі симетрії висотну композицію. Будинок Держпрому має 360000 куб. м і складається з трьох корпусів, розміщених на трьох кварталах. Корпуси Будинку Держпрому розміщені вєєроподібно. Між першим і другим корпусами проходить вулиця Червоних Хіміків; між другим і третім — вул. Промисловості. Через ці вулиці перекинені мости, що з'єднують всі три корпуси в одну архітектурну споруду. Два мости з боку круглого майдану з'єднують будинок на шостому поверсі і два мости по першій Кільцевій вулиці з'єднують його на другому поверсі (цокольний поверх розміщений над рівнем землі). Кількість поверхів радіально розміщених корпусів наростає до центру. Два центральних корпуси мають по 13 поверхів загальною висотою в 63 м.

Друга споруда на майдані — Будинок проектних організацій. Конкурс відбувся в 1928 р., а будівництво проведено з 1930 по 1932 рр. Кубатура споруди — 260 — 270 тис. куб. м. Першу премію дістав проект С. С. Серафімова та архіт. М. А. Зандберг-Серафімової. За цим проектом і був споруджений будинок.

Архітектурно-просторова схема композиції Будинку Проектів дуже відрізняється від просторової композиції Будинку Держпрому. Корпуси Будинку Держпрому спрямовані радіально за напрямами вулиць Клочковського узвозу, Червоних Хіміків, Промисловості, Проспекту Леніна, а корпуси Будинку Проектів спрямовані за кільцевими кривими. В Будинку Держпрому торці корпусів спрямовані на майдан, а в Будинку Проектів вони орієнтовані на Клочковський узвіз та Університетський сад, де утворюють глибокі курдонери. З боку Університетського саду торці з'єднуються мостом на рівні другого поверху. Композиція будинку наростає до центру від семиповерхових корпусів по краях до чотирнадцятиповерхової центральної башти з п'ятнадцятим поверхом-солярієм. Висота центральної башти — 70 м.

Діпромісто УРСР. Архітектор В. С. Андреєв. Майдан ім. Дзержинського в Харкові. Вид з боку саду ім. Т. Г. Шевченка. Ескіз 1933 року.

Ateliers de projets d'aménagement des villes de la RSSU. V. Andréev. Place Dzerjinski à Kharkov. Vue du côté du jardin T. Chevtchenko. Esquisse de 1933.

Третя споруда на круглій частині майдану—Військово-господарська Академія ім. Молотова, кол. Будинок Кооперації. В 1927 р. був проведений конкурс на спорудження Будинку Уряду в Харкові на території Будинку Проектів. Один з премійованих проектів Будинку Уряду академіка архітектури А. І. Дмитрієва був пристосований автором до нової ділянки для Будинку Кооперації. За цим проектом і був споруджений будинок начорно, за винятком центрального об'єднувального корпусу. Конструкція будинку – цегла з частковим використанням залізобетону. Кубатура—270 тис. куб. м. Після передачі цієї споруди Військово-господарській Академії в 1936 р. було проведено два конкурси на проект реконструкції і завершення будівництва цієї споруди. В результаті конкурсу було прийнято для розробки проект архітекторів В. М. Голштейна та І. Н. Закова. Ця споруда за своєю архітектурно-просторовою схемою простіша від сусідніх, лаконічніша і суворіша. Будинок цей теж симетрично наростає по висоті від семиповерхових крил до десятиповерхового центрального корпусу з п'ятнадцятиповерховою баштою. Центральний корпус з баштою западає, утворюючи парадний курдонер з пам'ятником В. М. Молотову. Над цим проектом автори провели значну роботу.

Четвертий будинок—Хімічного інституту, об'ємом в 25—30 тис. куб. м не орієнтований на круглий майдан. Це старий, трьохповерховий цегляний будинок, що добре зберігся, підвищується на земляному зеленому стилобаті. Він не зв'язаний за плануванням ні з прямокутною, ні з круглою частиною майдану. Крім того, за архітектурою він теж виривається з загального стильового характеру споруд на майдані.

Майдан Дзержинського, як уже було відзначено, починається від вул. Лібкнехта. Прямий відрізок майдану, що з'єднує вул. Лібкнехта з круглою частиною майдану, має 125 м в ширину і 470 м до центру круглої частини майдану. Вісь цього відтинку майдану спрямована не в центр круглого майдану, а на початок Клочковського узвозу біля Будинку Держпрому. Цим і пояснюється розміщення в цьому місці висотної частини—башти в ряді конкурсних проектів Будинку Держпрому. На цьому прямому відтинку майдану, з правого його боку, стоїть будинок готелю (будівництво 1930—32 рр.).

Автор цієї споруди—архіт. Г. О. Яновицький. З лівого боку цієї частини майдану розміщуються одноповерховий, частково трьохповерховий корпус Ветеринарного інституту. Ці будинки розміщуються на території парку ім. Шевченка. Вони не являють собою чогось цінного й можуть залишатись лише тимчасово. При завершенні планування майдану ці ділянки можуть бути відведені для будівництва або зеленого масиву—залежно від схваленого проекту. В закритій перспективі з майдану на вулиці Лібкнехта стоїть будинок обкому КП(б)У. Цей будинок в 1932 р. реконструйовано з двох старих будинків, але архітектурно пов'язано з ансамблем будинків нового майдану. Автор реконструкції—архіт. Я. А. Штейнберг. З лівого боку до майдану примикає прекрасний, зовсім відкритий, як з майдану, так і з вулиці Лібкнехта, тінистий сад ім. Шевченка, загальною площею в 57 га.

До проекту планування майдану треба поставитись якнайсерйозніше. Проект повинен дати ясну, просту, технічно легко здійсниму систему забудови і реконструкції. Всі технічні і планувальні заходи повинні бути архітектурно-художньо і економічно обгрунтовані.

Пересування і знос другорядних будинків повинні бути передбачені в мінімальній мірі. Слід продумати і перевірити думку про те, щоб поділити майдан на дві частини: аван-майдан і власне майдан. При достатньо переконливому і архітектурно-художньому та планувальному обгрунтуванні такий поділ майдану може бути доцільним і прийнятним. Велике і складне завдання—правильно вирішити центр майдану. На майдані повинен бути споруджений пам'ятник В. І. Леніну. Пам'ятник майже неможливо поставити в центрі круглого майдану, оточеного будинками, бо тут важко забезпечити достатню виразність монументу з усіх точок круглого майдану. Можливо, що в планування слід ввести зелень і водне дзеркало з фонтанами, які значно збагатять вигляд майдану. Потрібно також передбачити спорудження трибун.

Проект планування великого Харкова передбачає продовжити проспект Леніна через центр круглої частини майдану Дзержинського і сад Шевченка (кол. Університетський) для створення однієї з основних магістралей міста. Саме тепер треба взятись до завершення планування міста. Цьому завершенню надається особливо велике значення тому, що воно повинно буде сприяти посиленню виразності ансамблю нового майдану соціалістичного Харкова. Воно важливе також тому, що перелом в свідомості архітектурної громадськості щодо архітектурної спадщини вимагає особливо уважного підходу до архітектурної трактовки споруд, які завершуватимуть ансамбль будівель на майдані. Нарешті, завершення планування важливе ще й тому, що тепер ми маємо можливість глибоко проаналізувати і правильно розв'язати це питання, маємо можливість як слід підготуватись до його реалізації.

Майдан ім. Дзержинського в Харкові. Загальний силует забудови з боку вулиці ім. К. Лібкнехта.

Place Dzerjinski à Kharkov. Silhouette générale du côté de la rue K. Liebknecht.

За архітектурно-художню якість швидкісного будівництва

Г. О. Яновицький

Досвіди швидкісного будівництва в Москві й Ленінграді створили передумови для корінного покращення якості архітектури цього будівництва. На сучасний момент методи швидкісного й крупноблочного будування стають уже провідними в архітектурно-будівній практиці. Особливо це позначається в промисловому і житловому будівництві. Наша увага спрямована тепер на будівну площадку, на нові методи організації будівних робіт, на індустріальне виготовлення й монтаж будівних і архітектурних деталей.

Типізація і стандартизація будівних елементів, способи їх збирання і монтажу для крупних масштабів житлового будівництва особливо займають тепер нашу архітектурно-технічну думку.

Створення добрих, якісно прийнятних деталей, які відповідають архітектурно-художнім вимогам, цілком залежить від архітекторів. Тільки від них залежить розв'язання питань архітектурної якості типових, стандартних і збірних елементів і деталей для швидкісного будівництва. Коли ми цього не доб'ємося, то потрапимо в полон вузько-технічних питань і труднощів, що, безперечно, відіб'ється на архітектурно-художній якості типового будівництва.

В архітектурній роботі питання композиційних прийомів, художньої виразності і правдивості займає, можливо, основне місце. Від архітектора і його вміння правильно скомпонувати, скласти з готових збірних елементів будову, до того ж будову, яка відповідає всім вимогам нашої сучасності, залежить правильна відповідь на поставлену архітектурно-будівну тему.

Від нас вимагають насамперед правдивості архітектурного рішення, яке відображало б суть будови. Це у великій мірі залежить від яскравого, чіткого і простого конструктивного типу архітектурної деталі, до того ж такого типу, який містить у собі елементи органічного рішення архітектурного цілого.

Правдива композиція фасаду ні в якій мірі не суперечить типовості окремих частин будинку, типовості віконних і дверних пройомів і повторності багатьох однакових архітектурних деталей. З достатньою яскравістю це можна побачити на кращих зразках класичної архітектури античної Греції, Риму й Ренесансу. Повторність мінімальної кількості архітектурних елементів і деталей Парфенона, Колізея, палаццо Массімі, палаццо Фарнезе, Канчелярія і багатьох інших зберегла художнє значення цих пам'яток світової архітектури до наших днів. Отже, мінімальна кількість повторних елементів і деталей властива взагалі архітектурі й не може служить перепоною до створення повноцінних художніх творів.

Слід застерегти, що це відноситься, головним чином, до зовнішнього образу архітектурної споруди, інтер'єр потрібує інших способів оформлення, тому що умови його „роботи" набагато різноманітніші. Але і в цій галузі можна зробити багато, критично поставившись до кращих зразків класичного інтер'єра.

У житловому будинку масового швидкісного будівництва можна застосувати й більш спрощені, але художньо виконані елементи й деталі. Треба тільки, щоб наша культура деталей і художня промисловість стояли на належній висоті, а готові деталі й устаткування, що виробляються заводським способом, були відмінної якості.

Затверджені типові секції для житла, що застосовуються на практиці, до цього рекомендуються тільки як блок цілого будинку, розв'язаний, головним чином, з точок зору планіровки квартири, конструкції і економіки його. Архітектурного оформлення ні секції, ні будинку в цілому покищо нема. Спроба в минулому розв'язувати цілі типові будинки ні до чого не довела. Це завдання доводиться розв'язувати архітектору в залежності від місцевих умов і у відповідності з вимогами архітектурно-просторового та об'ємного силуета міського ансамблю. Це право треба зберегти за архітектором і, особливо, для нашого швидкісного будівництва, маючи на увазі, що типізація і стандартизація, а також доведення до мінімальної кількості архітектурних елементів і деталей, які повторюються, не повинні зводити до монотонної і скучної архітектури. В той же час слід вважати, що питання масового будівництва не можуть допускати широкого „індивідуалізму" в архітектурному оформленні будов, коли справа йде про масове будівництво, а особливо, в місцях вільного включення нових будинків в існуючий ансамбль.

Це все покладає на нас велику відповідальність при створенні архітектури масового швидкісного будівництва і вимагає великої і глибокої архітектурно-художньої пробки окремих деталей і елементів. Інакше ми рискуємо потрапити в одноманітність, шаблон і штамп.

Отже, повинно стати на весь зріст питання про глибоку проробку питань типових і стандартних архітектурних елементів та деталей будинку, до того ж в такій кількості і в такому наборі, щоб можна було дати повну можливість архітекторові якісно розв'язувати архітектурно-художні завдання масового житлового будівництва.

Такі архітектурні елементи повинні бути розроблені на основі кращих зразків архітектури минулого, логічно, правдиво, так, щоб вони конструктивно виправдували свої функції й призначення, вони повинні бути виконаними кількісно й художньо і знайденими за своїми пропорціями та співвідношеннями.

В першу чергу це стосується, головним чином, вхідних парадних дверей, обробки пройм сходових кліток, оформлення магазинів, причілкових частин будинку, окремих стінних площин, карнизів, тяг, наличників, цокольних частин будови, балконів, граток, лоджій тощо. Ці елементи й деталі повинні прикрашувати наші будинки і відображати внутрішній зміст житлового будинку.

Такий добір архітектурних елементів і деталей повинен виготовлятись заздалегідь на заводі чи на будівній площадці і, головне, він повинен легко монтуватись при обладнанні будинку або одночасно бути вбудованим при загальнобудівних роботах.

Безперечно, необхідна каталогізація таких архітектурних елементів і деталей. Це не значить, що для кращого розв'язання композиційних завдань архітектор не може вводити деякі нетипові елементи й деталі. Це може й повинно бути, але згідно з вимогами архітектури будинку, лише в певних і необхідних випадках. Це необхідно ще й тому, щоб позбавитись монотонності в ансамблевій забудові. В цьому відношенні архітекторові повинно бути залишене повне право, щоб не звужувати в даному разі його творчих можливостей.

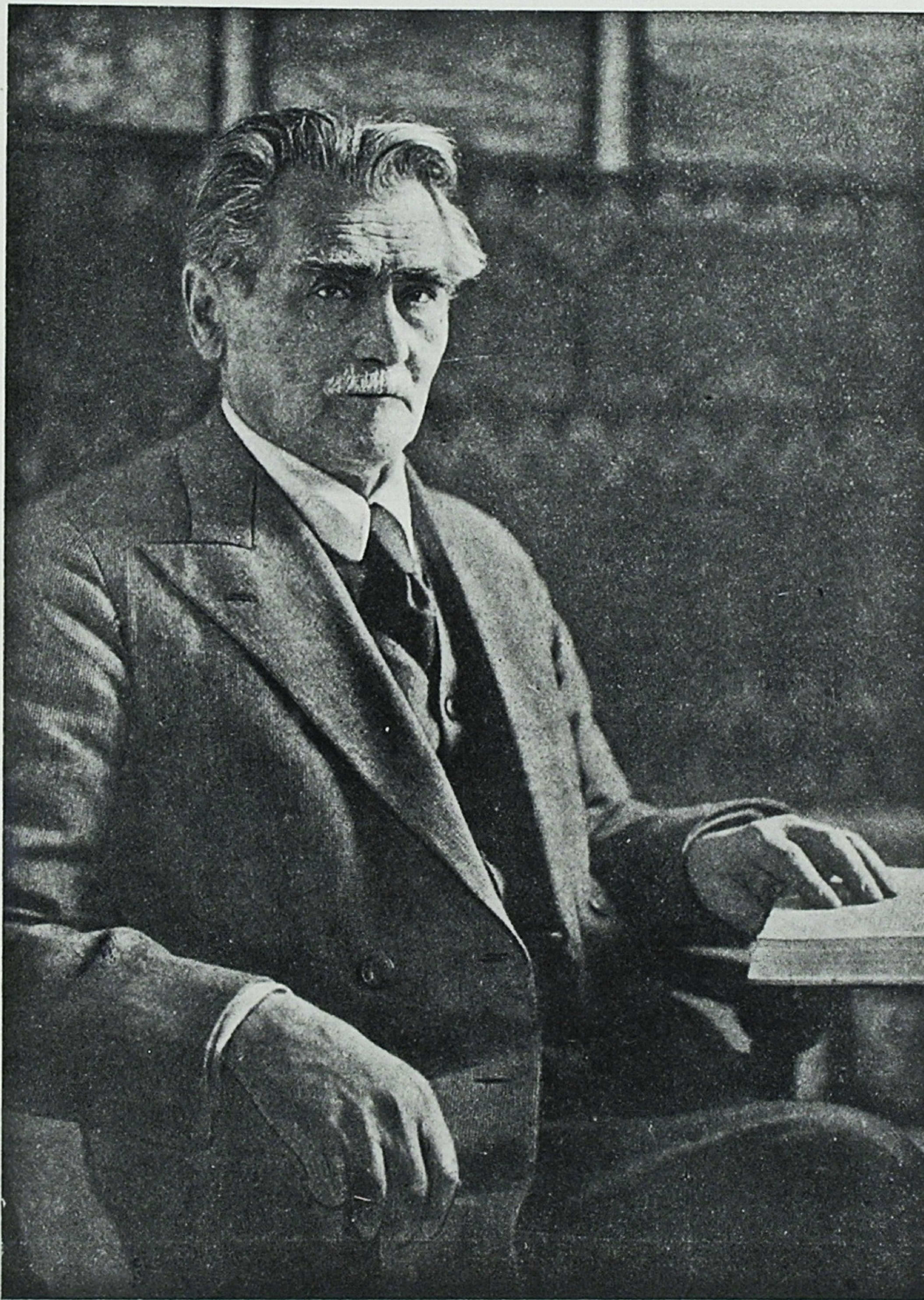
Проте існуючі типи і стандарти, видані для практичного застосування „Міськбудпроектом" і іншими організаціями, не можуть забезпечити архітектурно-художньої якості швидкісного будівництва й потребують найшвидшого критичного перегляду. Сюди в першу чергу відносяться віконні й дверні пройми, їх модулювання, пропорції, рисунок віконної оправи й дверей, наличників, карнизи, тяги і інші деталі, не кажучи про архітектуру житлових секцій, пройми яких визначають архітектурні основи будинку, про художній бік яких ми, архітектори, звичайно, так багато піклуємось, але практично ще мало що зробили, для того, щоб якісно підняти його на належну висоту.

Кращі архітектурні сили проектних організацій повинні приділити цьому питанню найбільшу увагу. Можна не сумніватись, що окремі майстри радянської архітектури підтримають це, досить важливе й актуальне, питання нашої практики. Спілка радянських архітекторів повинна мобілізувати громадську думку і при підтримці партійних та профспілкових організацій, шляхом оголошення конкурсу розв'язати питання архітектурних елементів будови в відповідності з питаннями швидкісного будівництва, поставленими на XVIII з'їзді ВКП(б).

АРХІТЕКТУРНІ КАДРИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Василь Григорович Кричевський

Є. В. Холостенко

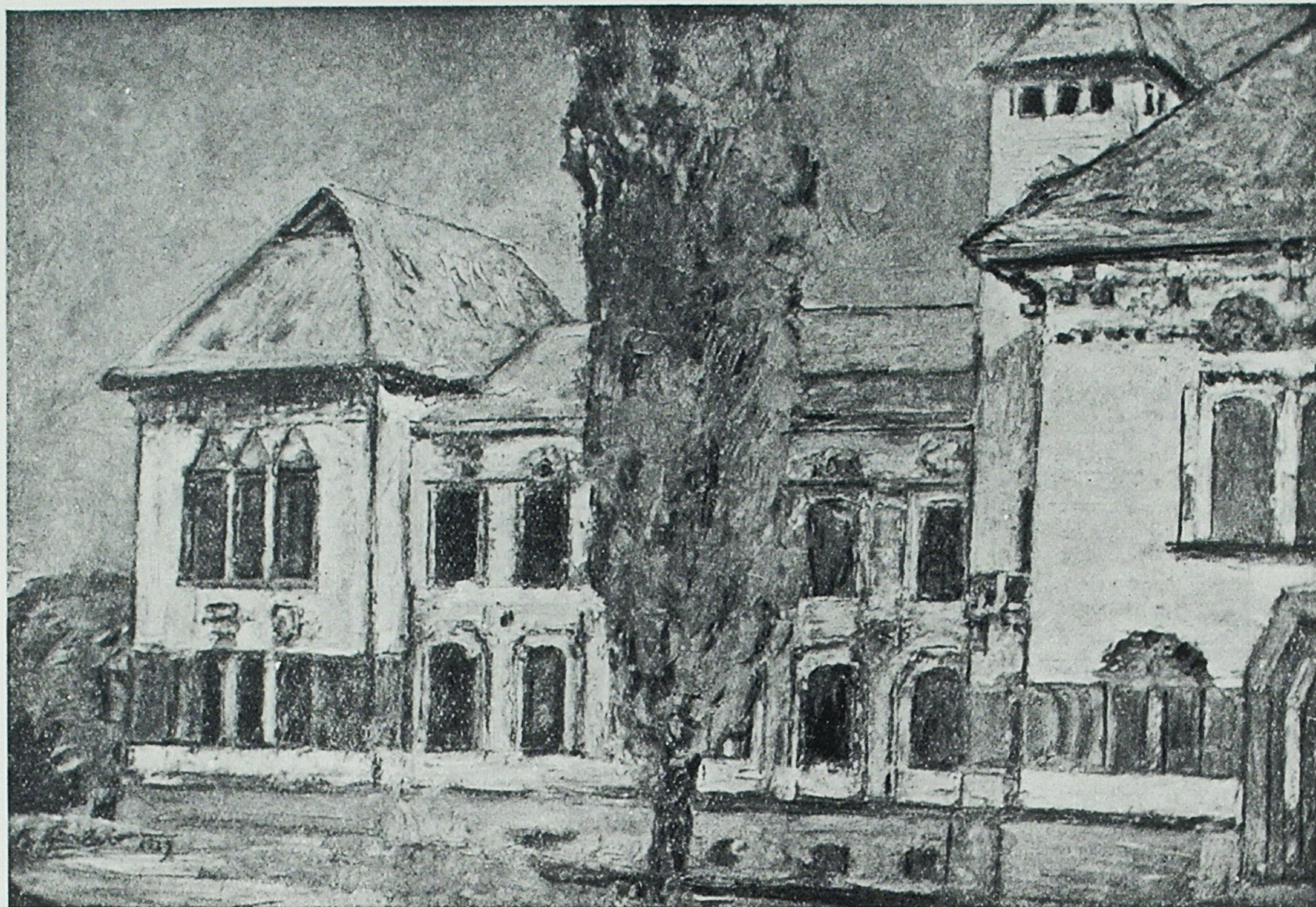
Заслужений діяч мистецтв, професор В. Г. Кричевський.

Maître - artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski.

Його захоплення, захват народною творчістю були безмежні.

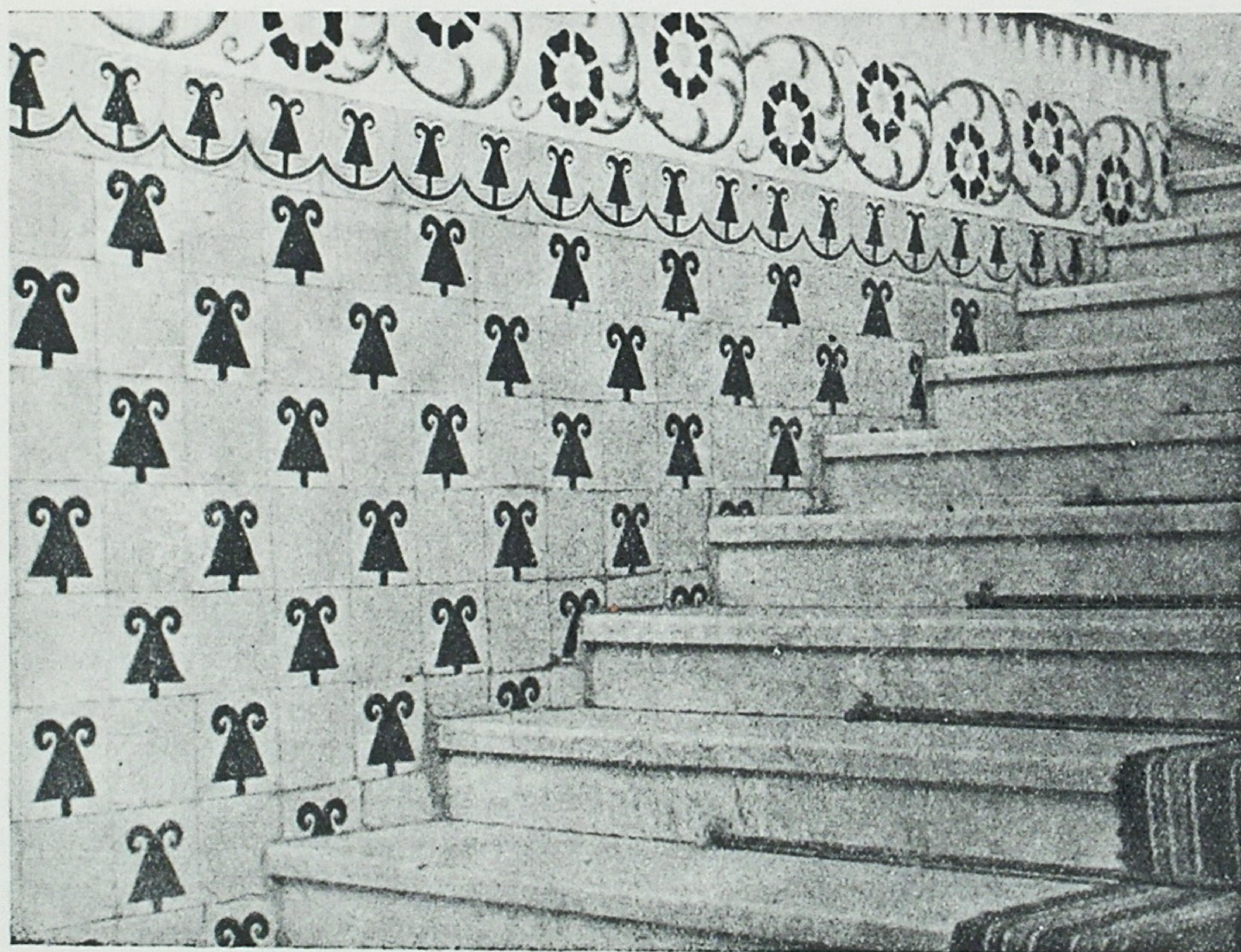
Художник ще й ще раз вдивлявся в нову знахідку: у нього в руках одна з тих речей, які є прикрасою музеїв. Скільки таких щасливих хвилин пережив художник!

Ці дивні речі творив народ, хоч умови його існування і були надміру важкі. Безмежні були народні страждання. Скований, але могутній, він продовжував жити „своїм глибоким внутрішнім життям“ (М. Горький). Людина не могла жити без радості творення і цю радість несло мистецтво. В нього народ вкладав свою душу, свою віру в майбутнє. О. М. Горький згадував, як при ньому якось Толстой захоплювався оповіданнями Чехова. Він казав: „Це, як мереживо, сплетене цiломудренною дівчи-

Заслужений діяч мистецтв, проф. В. Г. Кричевський. Державний художній музей в Полтаві. Етюд з натури (олія). 1939 рік.

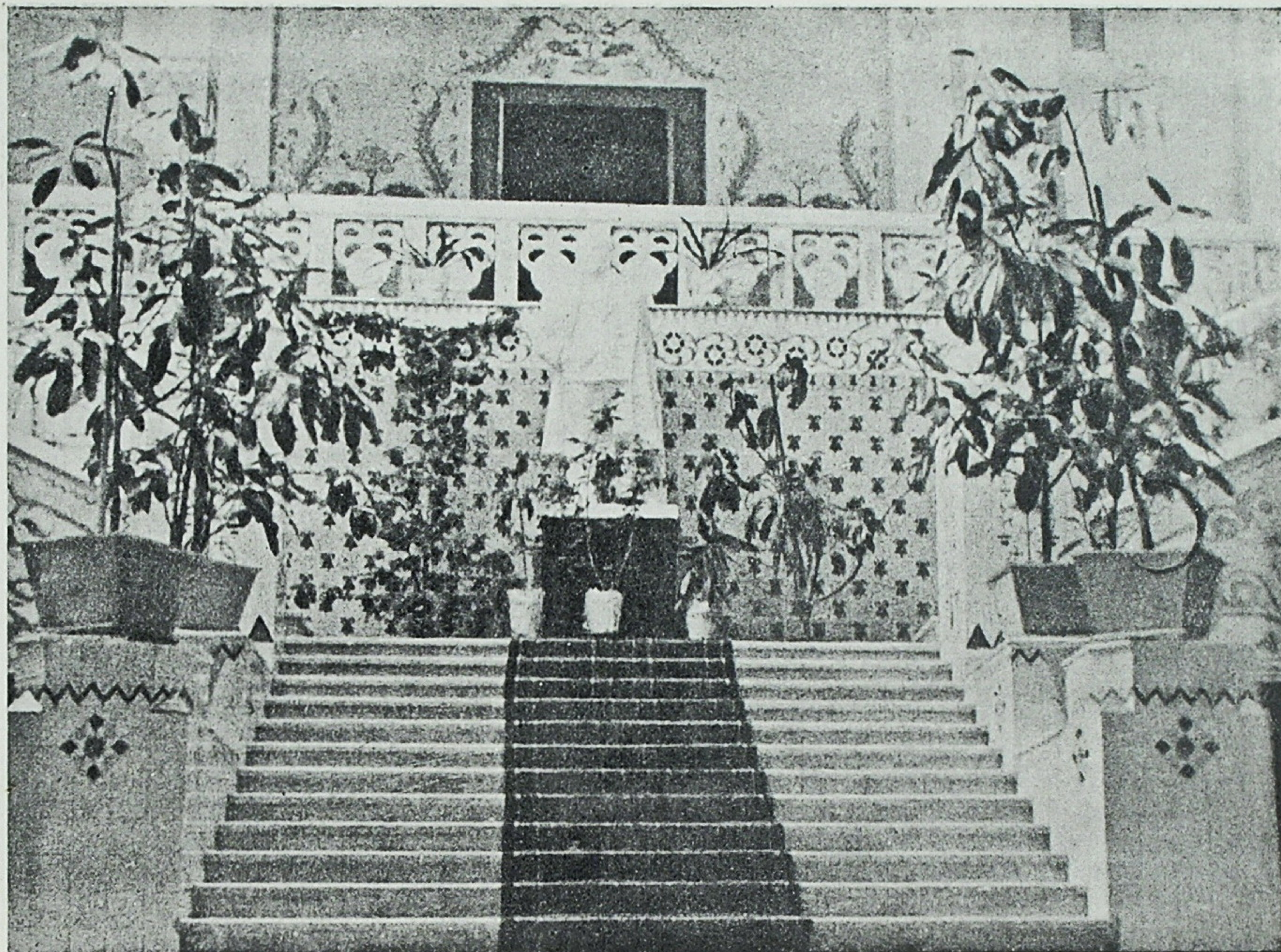
Maître - artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski. Musée des Beaux Arts d'Etat à Poltava. Etude de nature (huile). 1939.

Заслужений діяч мистецтв, проф. В. Г. Кричевський. Орнаменти на сходах вестибюля Державного художнього музею в Полтаві. 1907 рік.

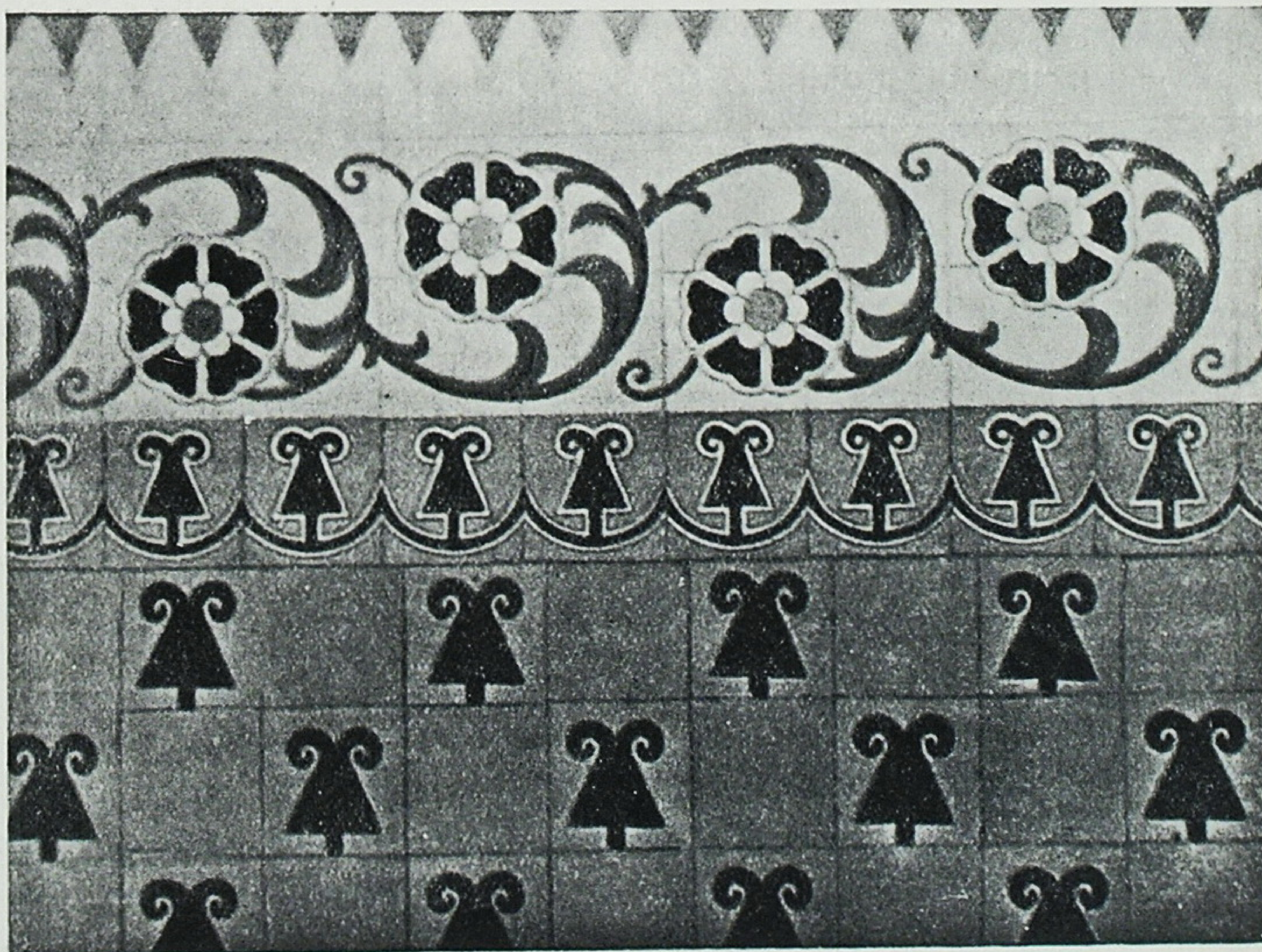
Maître - artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski. Ornements de l'escalier du vestibule du Musée des Beaux Arts d'Etat à Poltava. 1907.

Заслужений діяч мистецтв, проф. В. Г. Кричевський. Державний художній музей в Полтаві. Вестибюль. Фото архітектора П. Ф. Костирка.

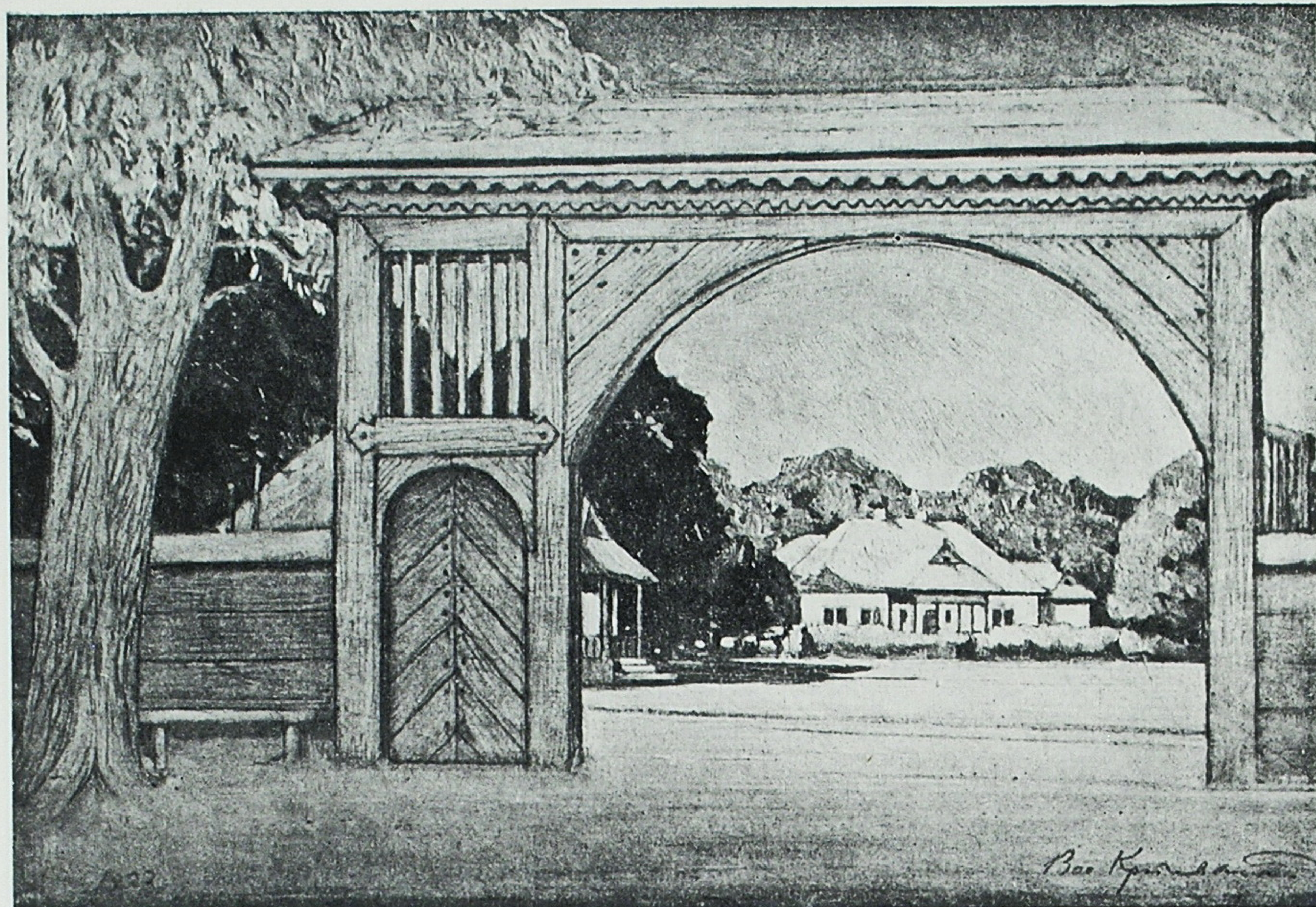

Maître-artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski. Musée des Beaux Arts d'Etat à Poltava. Vestibule. Photo P. Kostyrko, architecte.

Заслужений діяч мистецтв, проф. В. Г. Кричевський. Орнаменти на сходах вестибюля Державного художнього музею в Полтаві. Фрагмент. 1907 рік.

Maître-artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski. Ornements de l'escalier du vestibule du Musée des Beaux Arts d'Etat à Poltava. Fragment. 1907.

Заслужений діяч мистецтв В. Г. Кричевський. Будинок Галагана в селі Лебединці Ескіз 1923 р. (олія)

Maître - artiste émérite, professeur V. H Krytchevski. Maison de Halahane à Lébédintsi. Esquisse 1923 (huile).

ною; були встаровину такі дівчата-мережниці „віковуші". Все життя своє, всі мрії про щастя вкладали вони в узор. Мріяли узорами про наймиліше, всю неясну чисту любов свою вплітали в мереживо",— Толстой говорив, дуже хвилюючись, з слізьми в очах.

В цьому мистецтві—мрії народу. Воно сповнене благородності і глибокої людяності. В ньому, як і в народній пісні, є розмах і синтетичність образу, воно так само незламне в своїй любові до людини, до її духовної краси.

Неясні мрії стали реальністю. Яке щастя дожити до цих днів вільної творчості визволеного народу, могутнього піднесення його культури.

Власне, цьому останньому художник і прагнув присвятити своє життя. Повагу і любов до творчості народу, до пам'яток, створених ним у минулому, майстер проніс крізь все своє життя. Вивчення народного мистецтва не тільки збудило у нього інтерес до шляхів культури, до життя народу і його творчих вимог,—воно підказало йому, що творцем цінностей світу є народ, людина праці.

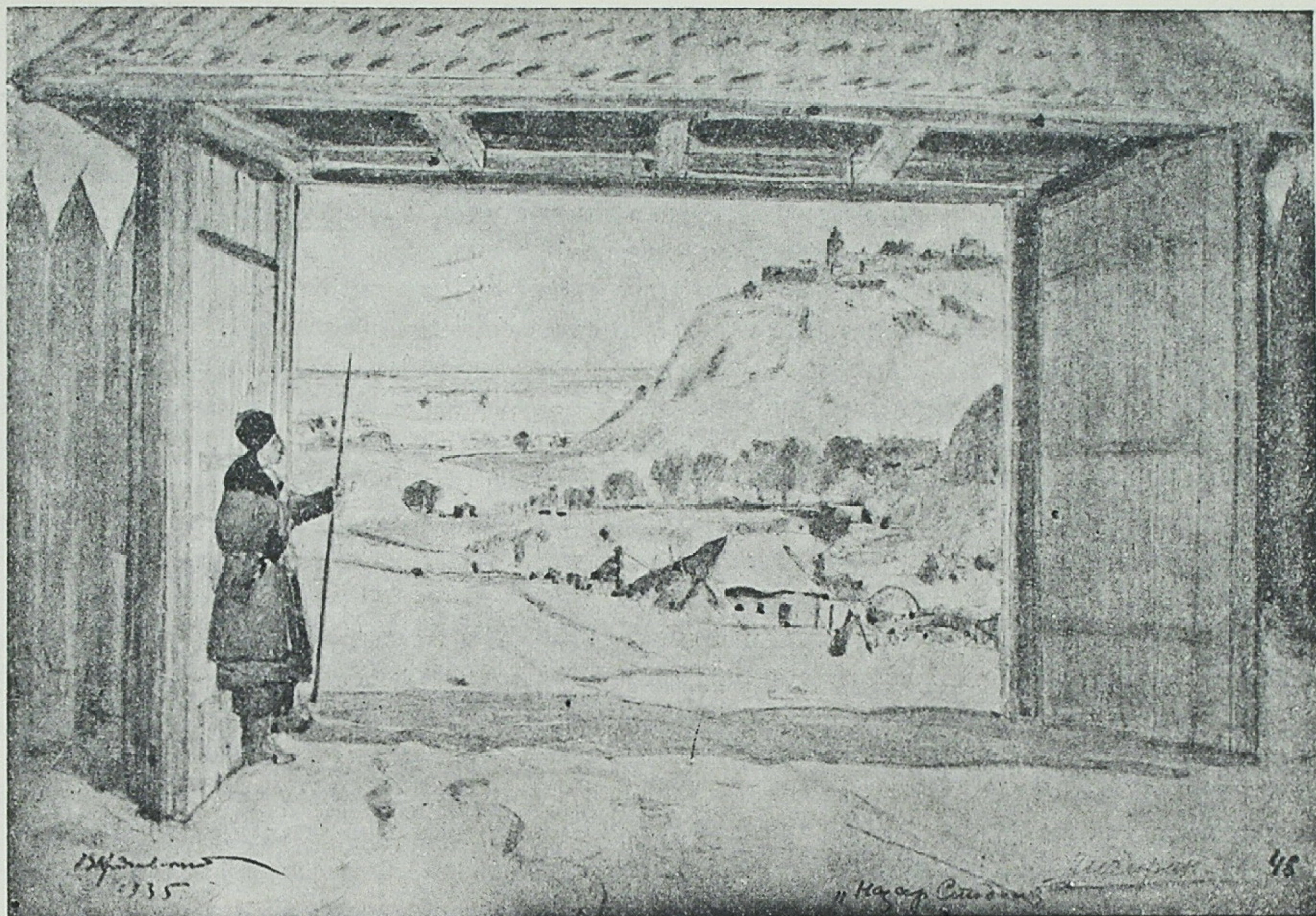
Ця любов до всяких проявів творчості народу в сфері мистецтва своїм шляхом підводила до ствердження праці, як основи життя, і зміцнювала свідомість і віру в майбутнє народу, в безконечні можливості розвитку людини. Для В. Г. Кричевського ставало ясно, що „основоположниками мистецтва були ганчарі, ковалі і златоковалі, ткачихи і ткачі, каменярі, столярі, різьбарі по дереву і кістці... взагалі ремісники, люди, чиї артистично виконані речі, радуючи наше око, наповнюють музеї" [1].

Вражений красою і силою цього розкритого йому нового чудового світу народної творчості, він віддається його чарівній привабності, з усією жагою молодості він береться до вивчення його, збирання, вивчення пам'яток минулого. Він обходив і об'їздив Харківську, Чернігівську, Київську, а особливо, Полтавську області. Пригадаймо, що в ті роки (наприкінці минулого і в перше десятиріччя нашого віку) багато дечого тут мало характер справжнього відкриття. На його очах створювались перші великі збірки і музеї української народної творчості і українського мистецтва. Можливо, якраз від цих днів і залишилась потім надовго та ясність видіння і любов до ясних сонячних днів літа, якими відзначаються його численні пейзажі тих років, сповнені світла і якоїсь прозорості.

Цій справі збирання і вивчення мистецтва рідного народу віддає В. Г. Кричевський багато років свого життя, зарисовує і вивчає дивні пам'ятники, створені ним, прагнучи збагнути їх красу, зберегти їх для майбутнього. По суті, вся ця його діяльність і була присвячена майбутньому. Можливо, тоді неясно, зовсім неясно уявлялось воно—це майбутнє, а проте, вся ця діяльність щодо збирання і вивчення народного мистецтва стверджувала в глухі роки

[1] М. Горький, „Об искусстве".

Заслужений діяч мистецтв В. Г. Кричевський. Ескіз декорації до кінофільму. 1935 р.

Maître - artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski. Esquisse de décor pour film. 1935.

царизму талановитість народу, збуджувала увагу до нього, стверджувала його безсмертність, духовну красу. Люди, які в ті далекі роки оберігали створену народом спадщину, ніби передчували, що „для нас історія всесвітньої культури написана гекзаметром, і ми знаємо: настануть дні загального захвату людей картиною минулих дій своїх, і земля буде колись у всесвіті місцем торжества життя над смертю..." (М. Горький).

Ці наукові заняття були не випадковим захопленням художника, що відривали його в зовсім іншу, далеку його творчості, галузь. Ні. Це виходило з основного спрямування—і науковою працею, і, здавалось, всією своєю творчістю показати і оспівати красу мистецтва народу, пройняту почуттям прекрасного. В своїх мріях молодий тоді художник береться до відродження народної творчості, її традицій (які дедалі дрібнішали), до створення цільного стилю. Він вдається до архітектури, кераміки, килимарства, споруджує в Полтаві земський дім—нині музей, їде в Опошню, працює в ткацькій і килимарській майстерні В. Ханенка. Він натрапляє на нездоланну рутину, тупість і неуцтво земських чиновників і дам-„благодійниць". Але справа була вже не тільки в них: справжній розквіт народної творчості вже неможливий був на грунті буржуазно-капіталістичного світу—він можливий був уже тільки на грунті соціалізму і тільки на грунті соціалістичних відносин.

* * *

Вивчаючи історію мистецтва і творчості рідного народу і інших народів, Василь Григорович переконується, що коріння мистецтва і творчості йде з глибокого минулого, що вже тоді були створені оригінальні і чудові пам'ятки. В одній з своїх статтей він згадує про старовинні бойківські храми. В цій широкій концепції, що охоплює віки розвитку мистецтва народу, ще не все було ясно, але найменш ясний був останній розділ—розділ про майбутнє. Та цей розділ доповнило саме життя. Свого часу він виступає проти спроб представити мистецтво українського народу як якесь суцільне барокко, проти спроб шукати його коріння не в самому народі, а десь у барочній школі на Заході. В своїй статті в 1914 р. він вказує на цю помилку Грабаря, Павлуцького, Лукомського („Сяйво", 1914, кн. 3), різко виступає проти пошлості і неуцтва: він звертається з листом до редакції „Сяйва" з приводу конкурсного проекту пам'ятника Т. Шевченкові роботи Шіортіно, пише про ілюстраторів „Кобзаря"—словом, його стосується все, що стосується долі рідного мистецтва. Всі ці роки він працює з великим напруженням як архітектор, живописець, графік, художник театру і прикладного мистецтва.

Але історичні умови, в яких проходило його творче життя, і час наклали свій відбиток, зробили свій вплив на творчість В. Г. Кричевського тих так далеких тепер років.

* * *

В 1905—1906 рр. закінчується будівництво Полтавського земського дому—найбільшої споруди майстра в дореволюційні роки. Він вклав у цю споруду багато таланту і праці. Багато крові зіпсували йому земці. Захоплення, якими відзначається художній задум Полтавського земського дому, знайшли своє місце і в інших спорудах майстра, а також у деяких його працях графічних і прикладного мистецтва. Якось під час однієї архітектурної дискусії В. Г. Кричевський говорив про сильні і слабкі сторони Полтавського земського дому[1]. До останніх відносяться елементи модерністської стилізації. Звідки вони? Це вже історія. Пригадаймо: Полтавський земський дім споруджувався в роки початку глибокого занепаду мистецтва, коли капіталістичний світ, розкладаючись, виділяє в мистецтві продукти розкладу. Це мистецтво занепаду виступає часто як новаторське, як нібито мистецтво нового синтезу, великого стилю. Багато хто з прекрасних художників тих років не змогли уникнути в тій чи іншій мірі захоплення модернізмом, впливу сучасного їм мистецтва. Досить назвати великих Сєрова і Врубеля. В. Г. Кричевський теж не уник цих захоплень модерном. Але глибока людяність чужа модернові, всякому декадансові. Вони позбавляють мистецтво органічності, могутньої реалістичної сили і багатства пластичної виразності.

Талановитістю і культурою відзначаються твори майстра, але відсунулось у майбутнє здійснення мрії художника про створення дійсно народного, великого і могутнього, як пісня, мистецтва, в якому продовжували б жити кращі традиції мистецтва народу. Це було результатом, нерозв'язаних у рамках буржуазно-капіталістичних відносин, суперечностей і їх звироднілого характеру, ворожого життю справжнього мистецтва. Ми вже згадували вище, що вже тільки на грунті соціалізму був можливий справжній, а не мнимий прогрес, і тільки тут мрії про велике мистецтво народу вступають на грунт свого реального здійснення: в соціалістичному мистецтві продовжують своє життя кращі гуманістичні традиції культур народів СРСР.

[1] Це гідність майстра, і він у своєму виступі, безперечно, мав на думці звернути увагу нудних наслідувачів на ці сторони кол. земського дому, що виникли в зв'язку з певними історичними умовами. І як безглуздо, і в якій суперечності з важким шляхом майстра, що вдався до джерела народної творчості, стоять скороспілі спроби вдаватись не до цього джерела (до нього закликає шлях майстра), а до нудного повторення найслабкіших сторін Полтавського земського дому, наївно допускаючи, що цим вирішується питання про соціалістичну архітектуру і багатство її форм, відповідних новому історичному змістові. Прикра помилка!

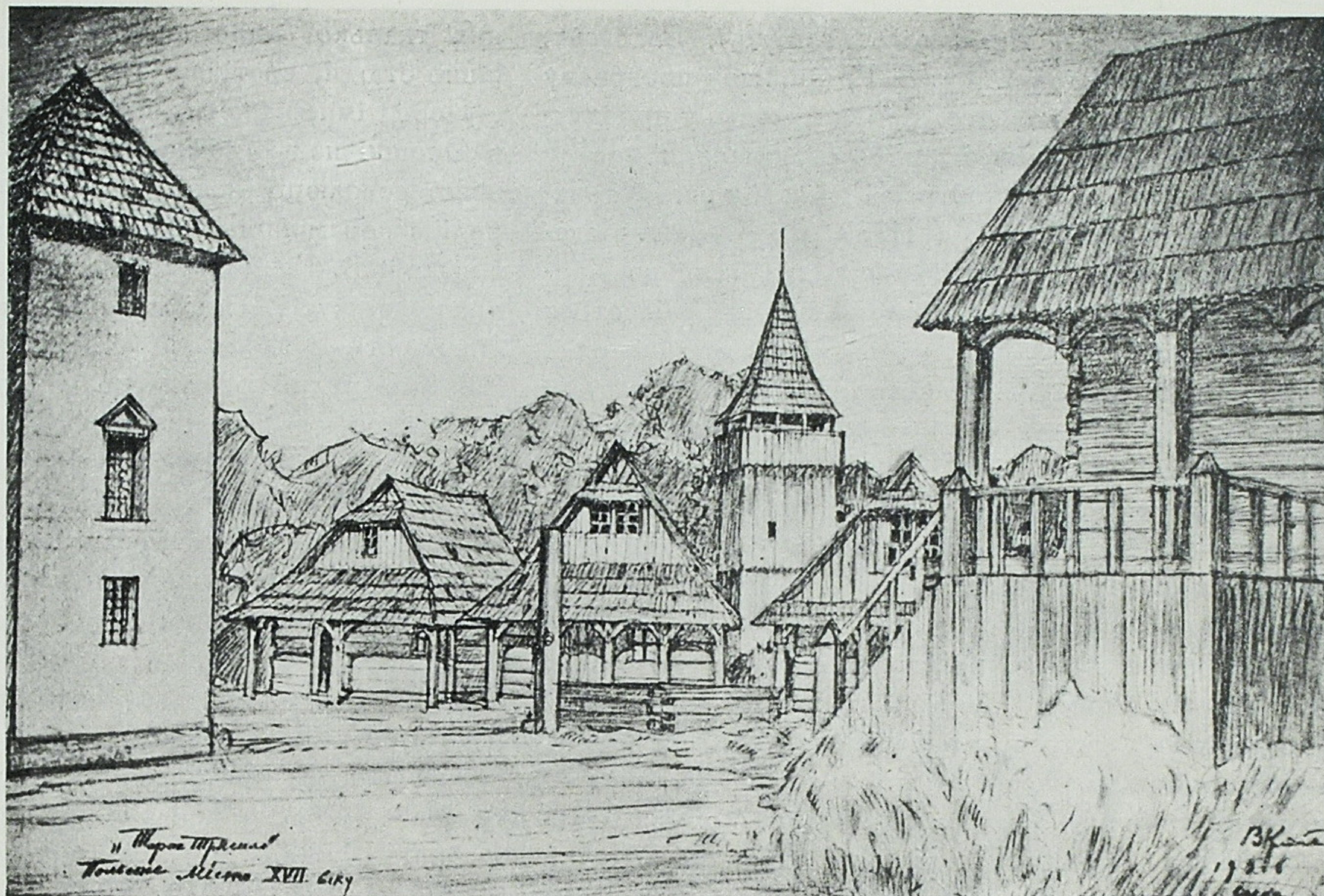
* * *

За плечима В. Г. Кричевського майже п'ятдесят років творчої праці. Почалась його творча діяльність ще наприкінці минулого віку. Перед його очима ріс український театр, література і живопис, архітектура і музика. Він багато бачив, багато пережив, багато працював: недавня виставка його творів у залах Державного музею українського мистецтва в Києві[1] (організована Управлінням в справах мистецтв при РНК УРСР) показала розмах, якого набула творчість цього художника, і дивну різносторонність його великого таланту. Вона показала також, яке широке коло його художніх інтересів: тут і живопис, і архітектура, графіка і прикладне мистецтво, робота над оформленням в театрі і кіно—талант його надто багатогранний, щоб вилитися в формі, відзначеній, все ж, певною односторонністю. Але така дивна багатогранність творчої діяльності художника виникла не тільки завдяки характеру його різностороннього обдарування, ні,—і з прагнення до широкого піднесення художньої культури народу в цілому. Його архітектурні споруди (деякі з них виконані в співавторстві з його учнем і другом П. Ф. Костирком), наприклад, музей на могилі Т. Г. Шевченка, широко відомі. І можливо, значно менше В. Г. Кричевський був відомий як художник-живописець. Виставка з великою повнотою розкрила цю особливо принадну сторону його обдарування. В його тонко написаних пейзажах природа рідного краю, природа скромної і дивної краси: поля, ріки, луки, залиті сонцем простори. Іноді він показує пейзаж зверху, стоючи на високому горбі або на високому березі ріки: перед художником розстилаються широкі простори Задніпров'я, широка панорама скошеного лугу з дивною ритмічністю стіжків тільки но зібраного сіна. І, здається, сама природа посміхається людині, ласкава і радісна. Серед його пейзажів є невеликі, особливо вдалі твори[2]. Вони зроблені з великою легкістю, але вони—результат тривалого спостерігання, упертої праці. В цих пейзажах з великою точністю майстер показує видиме, але зберігає при цьому свій дар узагальнення. Від цього тільки виграє „принадність характерного" (Чайковський). По суті, цим даром узагальнення і синтезування відзначається вся його творчість, ним відзначається і творча діяльність у кіно й театрі.

[1] На виставці було 1055 експонатів, що охоплювали період творчості з 1892 до 1940 р. (див. каталог персональної виставки, Київ, 1940).

[2] Глибокий і видатний пейзажист в галузі живопису словом, який тонко відчував красу рідної природи, поет Максим Рильський в книзі вражень на виставці писав про них, що „це мистецтво освіжає душу".

Заслужений діяч мистецтв В. Г. Кричевський. Польське місто XVII віку—ескіз до кінофільму 1926 р.

Maître - artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski. Bourg polonais du XVII siècle. Esquisse pour film. 1926.

Інтерес до історії і знання життя народу і його звичаїв, разом з розвиненою здатністю до образного відтворення картин народного життя в минулому, зробили його активним учасником створення кінофільмів „Сорочинський ярмарок" і „Звенигора". До того ж, він довгі роки працює як педагог [1], нарешті, це музейний діяч великої культури і досвіду.

І тут потрібно відзначити ще один момент. Мистецтво знає приклади напруженої праці, що викликають почуття подиву. Життя В. Г. Кричевського є одним з таких прикладів. Видатний художник і архітектор, доктор мистецтвознавчих наук, професор—він не дістав ніякої спеціальної художньої освіти. Своєю широкою культурою, різносторонніми знаннями і майстерністю він завдячує своїй наполегливості, напруженій праці.

* * *

Ось деякі дані про його життєвий шлях, деякі необхідні цифри. Василь Григорович—один з двох талановитих братів Кричевських—народився в 1872 р. в с. Ворожба, кол. Харківської губернії. Його батько був земським фельдшером і служив у Лебединському і Сумському земствах.

Дитячі роки В. Г. Кричевського пройшли в місцях рідкої краси по річці Псьол. Вчитись почав у школі с. Ворожба. По закінченні цієї школи два роки вчився в Харківській залізнично-технічній школі. На цьому, по суті, й закінчилось взагалі його шкільне навчання. Почалось життя. Він починає працювати у техніка-рисувальника Харківської міської управи Курочкіна, виконує багато проектів маленьких будиночків для харківських окраїн. Весь вільний час віддає мистецтву. Незабаром переходить до інженера Загоскіна. За роки роботи у Загоскіна В. Г. багато одержав для свого розвитку. Він уперто працює над собою, одвідує лекції професорів Багалія і Редіна в Харківському університеті, працює в бібліотеці і під їх керуванням наполегливо здобуває знання. Від Загоскіна переходить на службу помічником міського архітектора Шпігеля, а через рік помічником Загоскіна (в будівному відділі залізниці) і одночасно працює у архіт. Бекетова. В ті роки арх. Бекетов виконував численні замовлення: земельний банк (1893 р.), торговий банк (1894 р.), Азовсько-Донський банк (1897 р.), міська бібліотека (1899 р.), окружний суд (1901 р.), будинки Рубін-

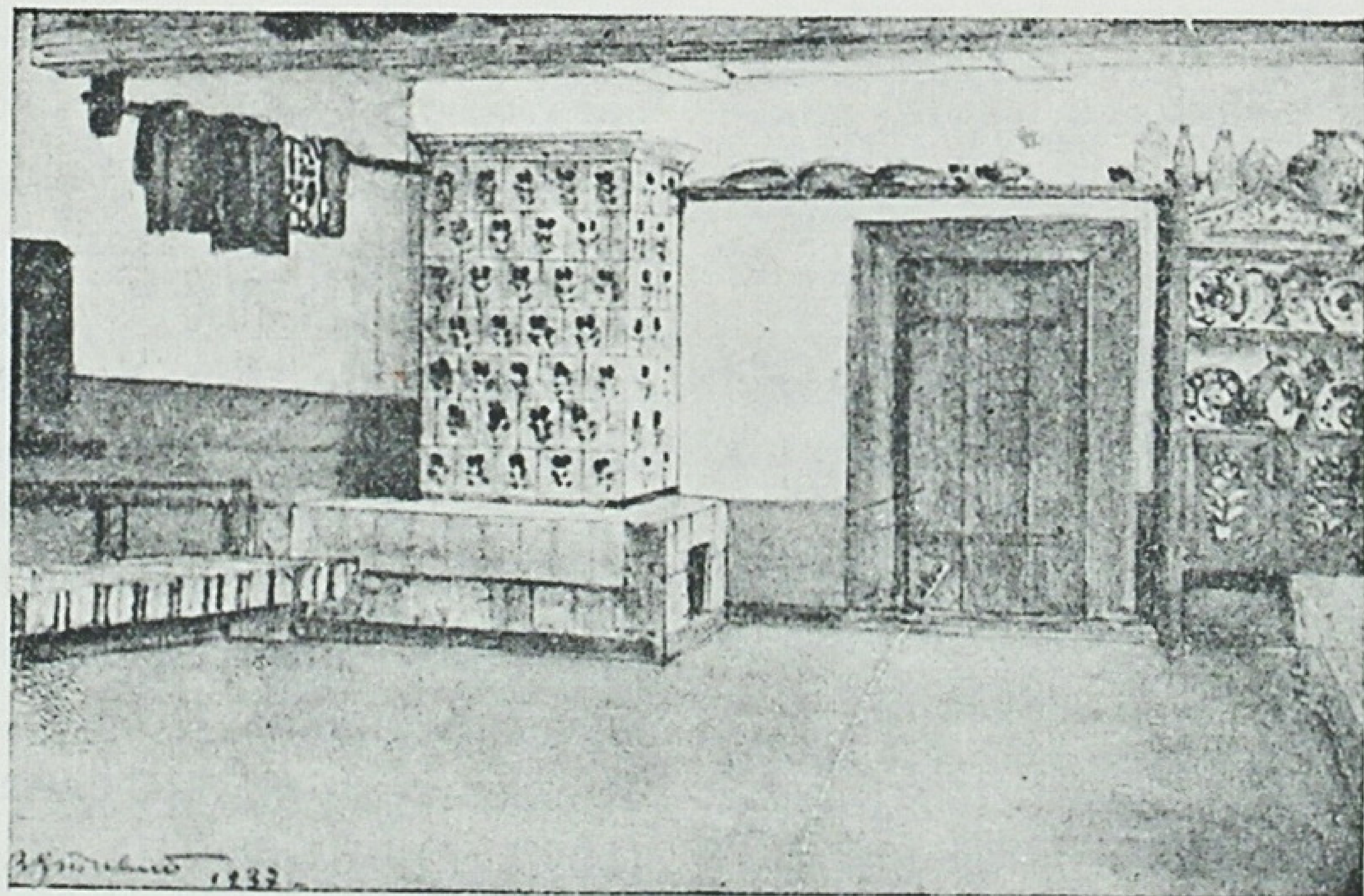
[1] Тут досить буде сказати, що В. Г. Кричевський був першим, хто, зустрівшись в 1915 р. з А. Г. Петрицьким, тоді юнаком і учнем Київської художньої школи, вгадав у ньому талант художника. Відтоді В. Г. Кричевський багато зробив для розвитку великого обдаровання Петрицького—цього видатного художника.

штейна (1898 р.), Заліського (1899 р.), Бекетова, його ж дві дачі тощо. Тут В. Г. пройшов прекрасну практичну школу зодчого. Беручи участь у проектуванні, В. Г. самостійно виконує оформлення фасаду будинку Андакова (1900 р.) і залу будинку товариства гірнопромисловців (1900 р.). У архіт. Бекетова зустрічається з художньою інтелігенцією Харкова, з харківськими художниками, серйозно береться до живопису. Влітку 1897 р. проживає на дачі архіт. Бекетова в Криму, пише етюди, в тому ж році виставляє їх на виставці харківських художників. Його виступ мав успіх. Він вирішує їхати вчитись у Петербург в Академію мистецтв. Привезені з собою в Петербург акварелі і рисунки показав Жолтовському. Переглянувши їх, Жолтовський порадив йому в Академію не вступати, бо він уже є майстром, а просто виставлятись. І ось з 1899 р. В. Г. щороку виставляє свої роботи в „Товаристві аквареліств". В ці ж роки він з великою любов'ю і виключною наполегливістю вивчає українську народну творчість. Все це придалось йому в дальшій роботі. Виконаний ним у 1902 р. на конкурс проект Полтавського земського дому був прийнятий. В 1903 р. на запрошення Полтавського земства В. Г. приїжджає в Полтаву і береться до будівництва земського дому. В ці роки він особливо багато їздить, вивчає пам'ятки архітектури і народної творчості, збирає зразки її для своєї збірки і музею Полтавського земства. З Полтави переїжджає в Київ, працює в театрі Садовського (1907 р.), а також в галузі графіки і прикладного мистецтва. В 1911 р. їде за кордон. Він побував у древньому Львові, звідки виїхав на всесвітню виставку в Рим, об'їздив Італію і Австрію. В 1912 р. побував у Німеччині. В 1913 р. працює як художній керівник ткацької майстерні В. Ханенка. Всі ці роки пише етюди, виступає з ними на виставках [1].

Перед імперіалістичною війною (1914 р.) працює в Опошні над художньою керамікою. Після Жовтневої революції недовгий час він пробув у Миргороді в керамічній школі, далі повертається в Київ і відтоді В. Г.—професор художнього і архітектурного інститутів. Настали роки інтенсивної творчої діяльності. В 1925 р. його зацікавлює робота в кіно. Всі попередні роки він працює як живописець, архітектор, графік, художник декоративного мистецтва, як музейний діяч і професор вузів. З останніх його праць в галузі архітектури найзначніша споруда—меморіальний музей на могилі Т. Г. Шевченка (1936—1938), про який ми вже згадували, та його внутрішнє оформлення. В. Г. знається на кераміці, ткацтві, дереві, склі (про старе українське скло він готував спеціальне дослідження), прекрасно знає стару українську графіку і книгу, живопис і зодчество. Він прекрасний знавець наших музейних багатств і колекцій. В 1939 р. йому було присвоєно учений ступінь доктора мистецтвознавчих наук. 10 травня 1940 р. уряд УРСР присвоїв йому звання заслуженого діяча мистецтв.

О. М. Горький писав якось, що „люди, які знають, що народ є невичерпним джерелом енергії, єдино здатним перетворити все можливе—в необхідне, всі мрії—в дійсність,—ці люди щасливі". Хай же міцніє любов художника до своєї соціалістичної батьківщини—це почуття не знає старості—і розгорається в його серці невгамовною жагою творчості і служіння радянському народові. В цьому ж бо й є щастя художника.

[1] Див. П. Чайка — „Виставка картин українських художників", „Сяйво", 1913, стор. 210.

Заслужений діяч мистецтв, проф. В. Г. Кричевський. Інтер'єр. Акварель. 1937 р.

Maître-artiste émérite, professeur V. H. Krytchevski. Intérieur. Aquarelle. 1937.

Архіт.-художн. В. І. Пушкарьов. До проекту курортного парку. Кольоровий олівець.

Про деякі підсумки роботи Шкілпроекту Наркомосвіти УРСР[1]

М. І. Ашкіназі

Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) про масове будівництво шкіл поставила перед будівним управлінням Наркомосвіти УРСР ряд важливих, серйозних завдань, розв'язання яких повинно було стати справою честі кожного, хто працює в цій галузі.

Від того, як керівництво Шкілпроекту усвідомило всю відповідальність цих завдань, від того, як воно поставилось до розв'язання їх, залежало в великій мірі не тільки будівництво 1936 і 1937 років, а й постановка проектування шкіл і інших об'єктів культурно-масового будівництва на ряд наступних років.

Правильне розв'язання поставлених в галузі шкільного проектування завдань означало, насамперед, залучення до розв'язання їх кращих майстрів архітектури, створення навколо цієї справи міцного, згуртованого колективу, виховання необхідних кадрів. Правильне розв'язання цих питань означало, подруге, не замикання в тісних і вузьких рамках внутрінаркоматської роботи, а залучення широкої архітектурної громадськості до критичного вибору кращих типів шкіл, для перевірки своєї творчості на вимогах масиспоживача, на широкій критиці і самокритиці.

Однак, детальне ознайомлення з роботами цього періоду (1936—1937 рр.) свідчить про діаметрально протилежне. Якщо для вирішення шкіл Києва іноді (понад 10 точок) і залучали окремих майстрів (проф. Риков, арх. Каракіс), то здебільшого склад авторів проектів був цілком випадковий. Окремі проекти давали виконувати колишнім працівникам третьої майстерні міськради (Сдобнєв і Корбін), працівникам Цивільпроекту (Днєстров, Невструєв, Загорулько) і ін. Основними працівниками Шкілпроекту в цей період були архітектори Коднір, Повстенко і Шиманський. Слід ще визначити, що, коли для проектування київських шкіл, в основному, індивідуальних, і були залучені окремі майстри, то рішення більш відповідальних завдань—типових проектів—доручалось, звичайно, архітекторам меншої кваліфікації. Звідси і відповідна якість проектів та ряд багато разів повторюваних помилок.

Кращими з типових рішень цього періоду є тип № 103 (автор—архіт. Коднір), тип № 102 (автор—архіт. Корбін), тип № 110 (автор—архіт. Повстенко) і тип № 111 (автор—архіт. Шиманський). Але всі рішення шкіл цього періоду, в тому числі і кращі, не позбавлені дефектів такого порядку як: 1) неекономно вирішені плани, неекономне використання даного урядом ліміту в 15100 м³ (тільки в типі № 103 вдається при цій кубатурі вирішити школу з залом, тоді як звичайно їх вирішують без залу); 2) при відсутності залу ширина коридору дорівнює 2,5 м, тобто дуже вузька; 3) некомпактність рішення (розтягнений фронт) не дає змоги знайти в таких великих містах, як Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Харків і ін. придатні для шкільного будівництва ділянки; 4) основний наголос у проектуванні робився на рішенні плану, а фасади оформлювались тільки як функція планового рішення і були маловиразні й нецікаві; 5) зовсім не продумувалось питання про стандартизацію конструкцій та окремих елементів.

Над проблемою образу школи, над питанням архітектурної деталі в цей період в Шкілпроекті, очевидно, і не думали.

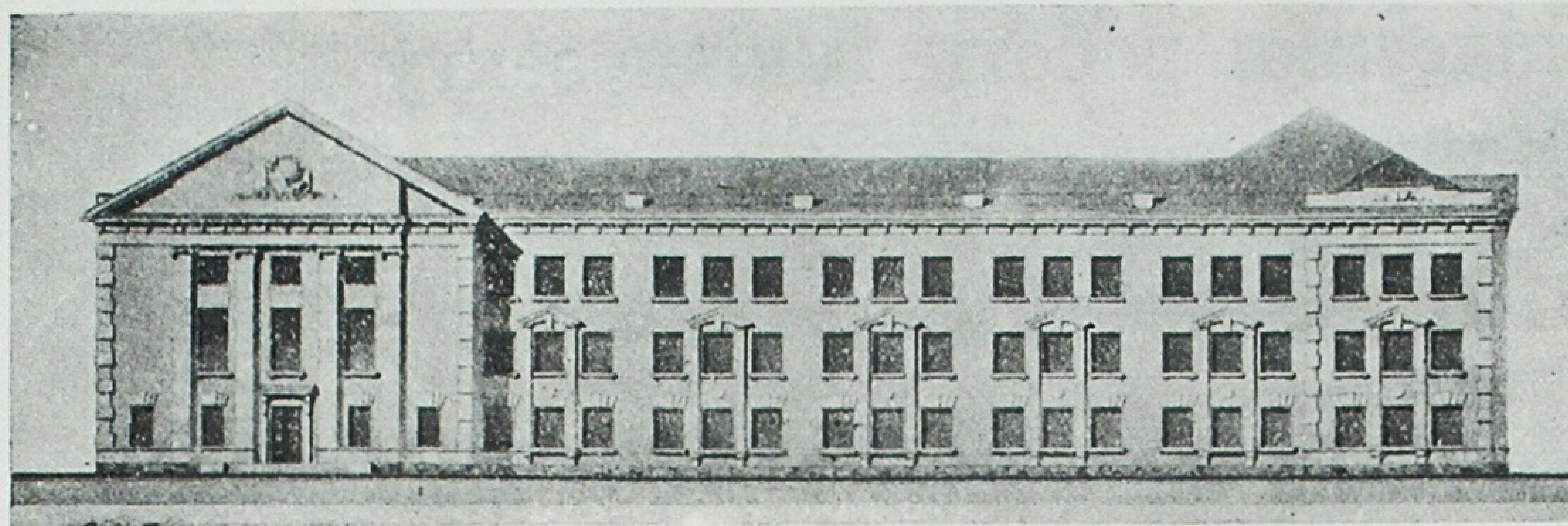
Рішення про придатність типових проектів шкіл для України ухвалювались в замкненому колі інженерів Наркомосвіти. Мало уваги приділялось розробці типових проектів неповних середніх шкіл. В цих проектах, призначених переважно для периферії, для села, слід відзначити як невдале планове рішення, так і недоброякісну архітектуру (автор—архіт. Коднір).

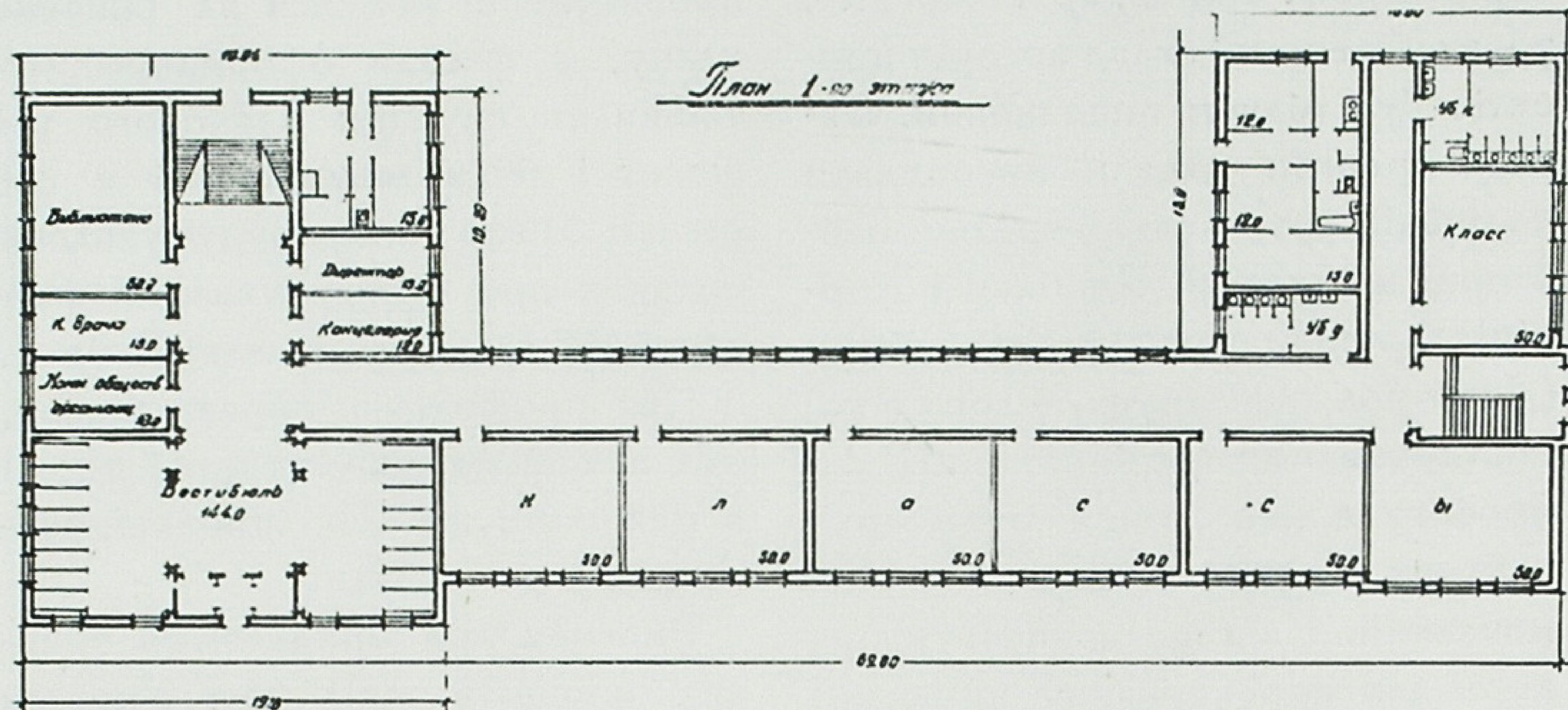
Підвищені вимоги, поставлені партією і урядом до архітектури шкіл, дефекти, які виявлено в процесі експлуатації, відсутність просторих рекреаційних залів, наявність двох або трьох вестибюлів—все це висунуло перед Шкілпроектом потребу переглянути прийняті ним настанови в проектуванні.

З допомогою Спілки радянських архітекторів України в 1937 р. оголошено відкритий всесоюзний конкурс на школу (тут слід відзначити, що строк конкурсу був дуже ущільнений, а програма його була не досить уважно пророблена). Отже, в результаті конкурсу не знайшлось рішень, які можна було б рекомендувати для будівництва в 1938 р. Один з преміюваних проектів (архітектори

---

[1] Факти, подані в цій статті, взяті з матеріалів обслідування Шкілпроекту Наркомосвіти УРСР, проведеного комісією українського правління Спілки рад. архітект. у складі архітекторів М. І. Ашкіназі, О. Г. Недопаки і О. А. Плешкова.

Архітектор Є. М. Волинська. Проект школи. Тип. № 52. Фасад і план 1 поверху.

E. Volynska, architecte. Projet d'école. Type № 52. Façade et plan du rez-de-chaussée.

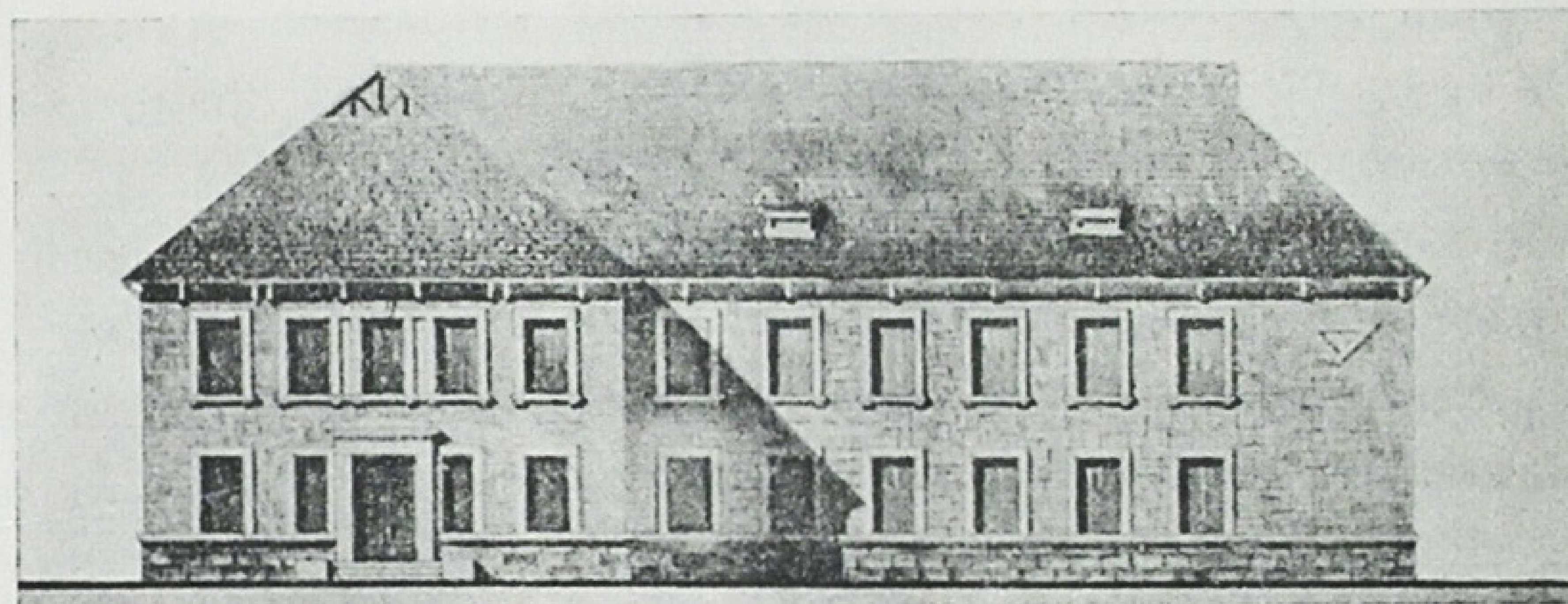
Корбін і Коднір) розроблено як типовий. Одночасно було розроблено ще кілька типів. Але постанова уряду про боротьбу з надмірностями, вимога більш економних рішень примусила Шкілпроект відмовитись від розроблених на 1938 р. проектів. Отже, для будівництва в 1938 р. було прийнято старі типи шкіл, правда, трохи поліпшені, тобто тип № 103 (архіт. Коднір), тип. № 102 (архіт. Коднір), тип № 111 (архіт. Шиманський) і ін. Всі ці типи проектів (крім № 103)—без рекреаційного залу. Для периферії і села теж залишено старий і малопридатний тип.

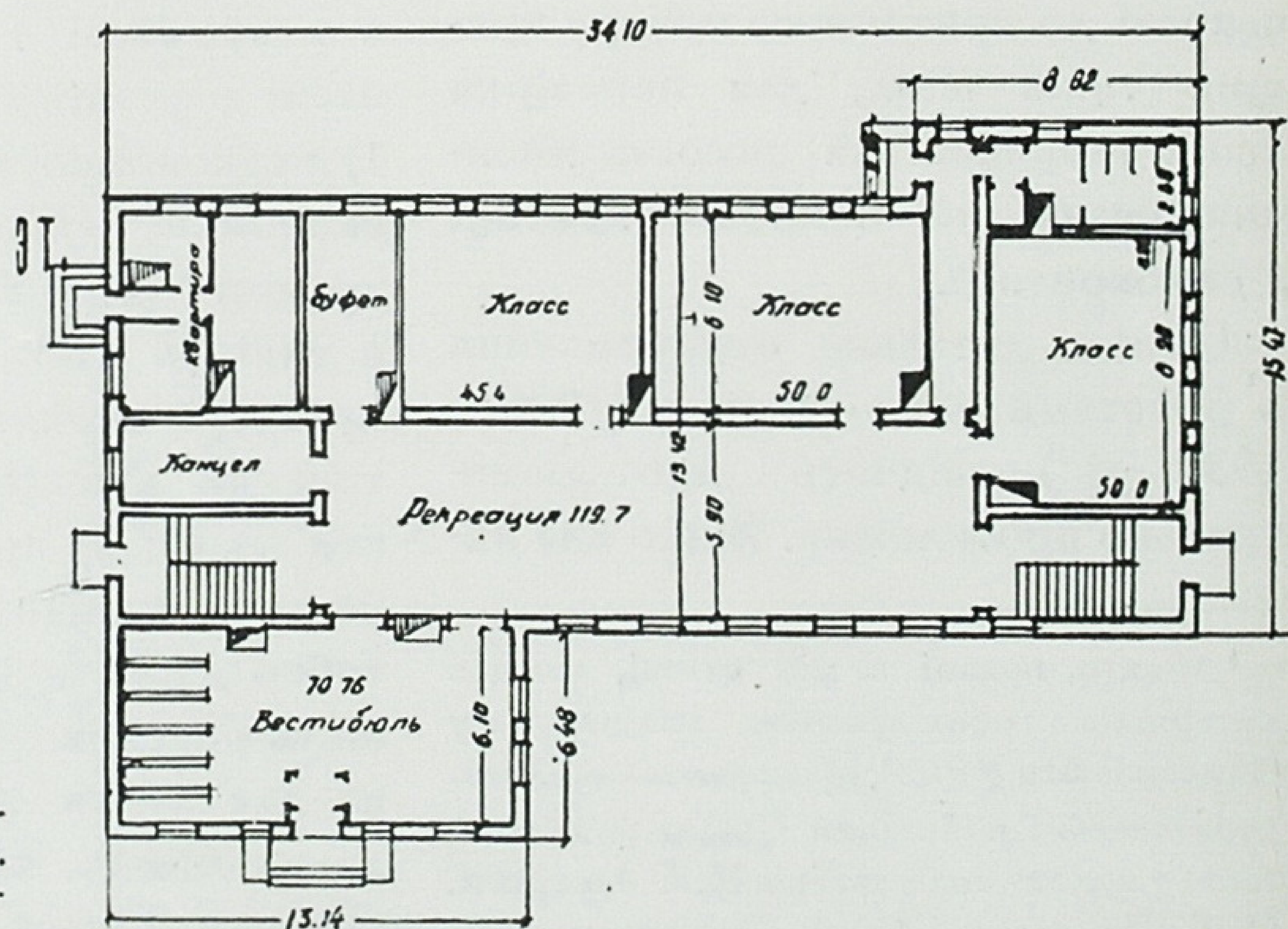
В той час, як у Москві і Ленінграді, в результаті постанови уряду, розробили ряд типових проектів для будівництва 1939 р. з залами у межах 14.500 м³ (кращими з них є школа архіт. Джуса в Москві і школа архітекторів Асс і Гінзбурга в Ленінграді),—Шкілпроект УРСР надзвичайно зменшує кубатуру. В результаті цього типи двохкомплектних шкіл Шкілпроекту УРСР, як визнав пленум Спілки радянських архітекторів, виявились значно гірші, ніж московські і ленінградські.

Для цього другого етапу проектування, як і для першого, характерним є те, що основна увага, як і раніш, приділяється економіці планового рішення на шкоду загальному архітектурному рішенню. Робота над виявленням образу школи відсувається на останній план, цьому приділяється найменше уваги. Це відзначила широка архітектурна громадськість на перегляді проектів у київському Будинку архітектора напередодні IV пленуму спілки. Невисоку оцінку дістала архітектура цих шкіл і на пленумі в Москві.

Дефектами цих проектів є: двохбічна забудова коридорів, отже, незадовільне провітрювання коридорів, невдале розміщення на ділянці з заглибленням нижче рівня землі (проект архіт. Кодніра, тип

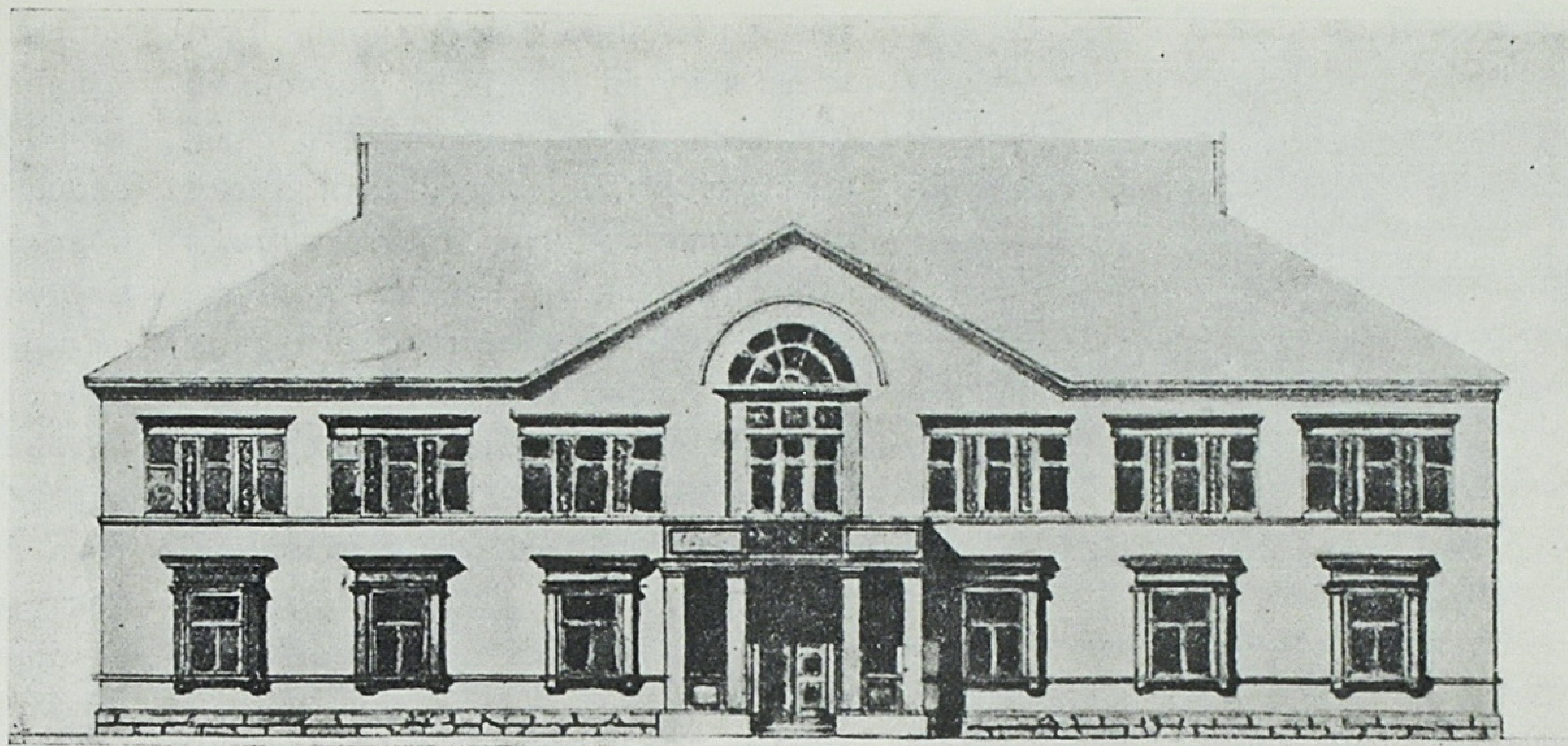
Архіт. М. К. Костенко. Типовий проект школи. Тип № 58. Фасад і план 1 поверху

M. Kostenko, architecte. Projet-type d'école. Type № 58. Façade et plan du rez-de-chaussée.

Архіт. І. Р. Шиманський. Типовий проект школи глухонімих на 120 чол. Фасад.

I. Chimanski, architecte. Projet-type d'école pour 120 sourd-muets. Façade.

№ 29), тіснота рекреацій (в зв'язку з малою площею коридорів і поганим освітленням їх, рекреацій фактично не було).

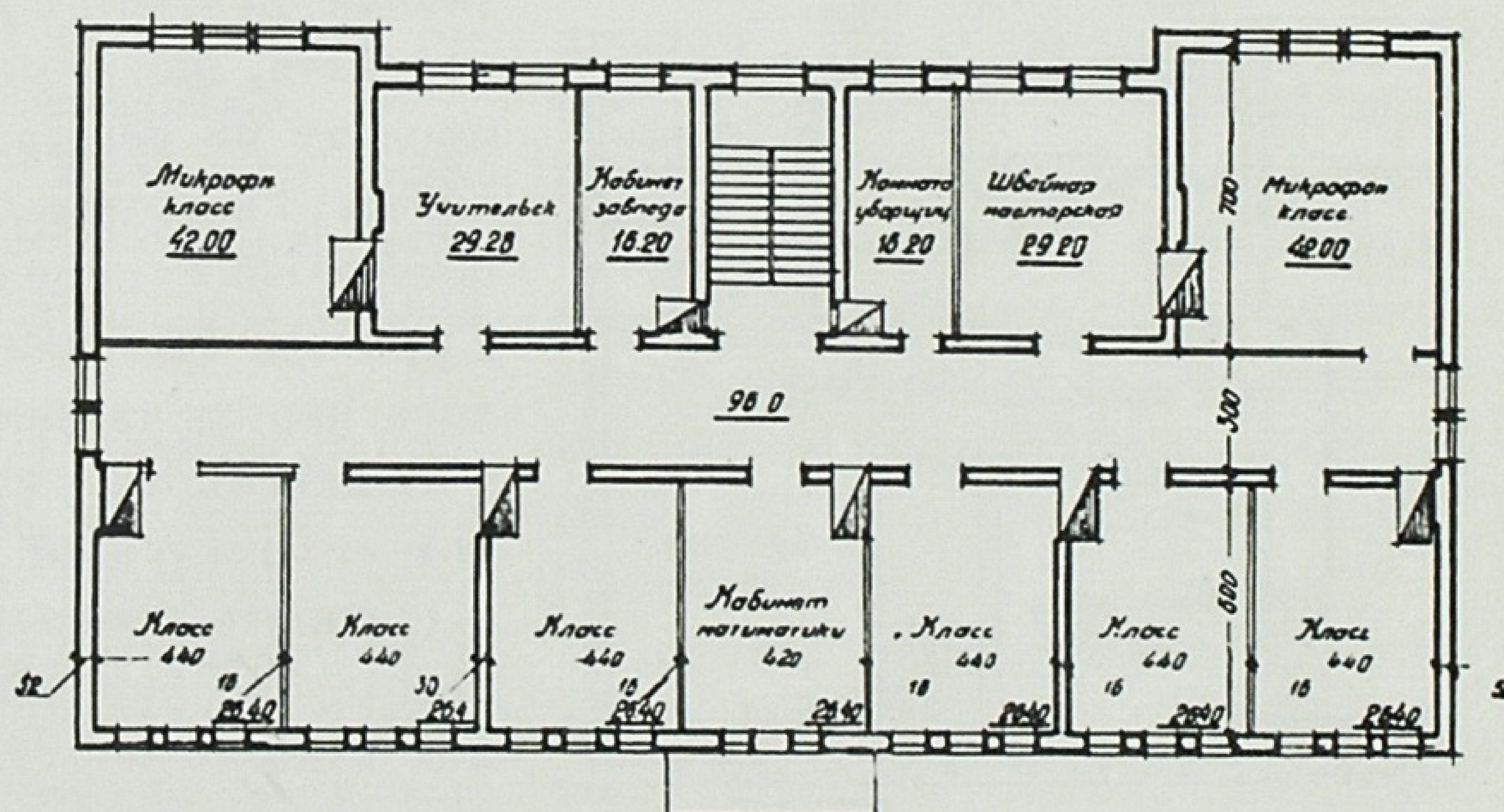
Поряд з цим слід відзначити прагнення авторів вирішити фасади в цеглі (щоб уникнути довгого процесу надвірної штукатурки), пробку стандартів типових деталей будинків (вікна, двері, сходи, перила, парапети, балки, прогони залу, класу, коридору, габарити санвузлів).

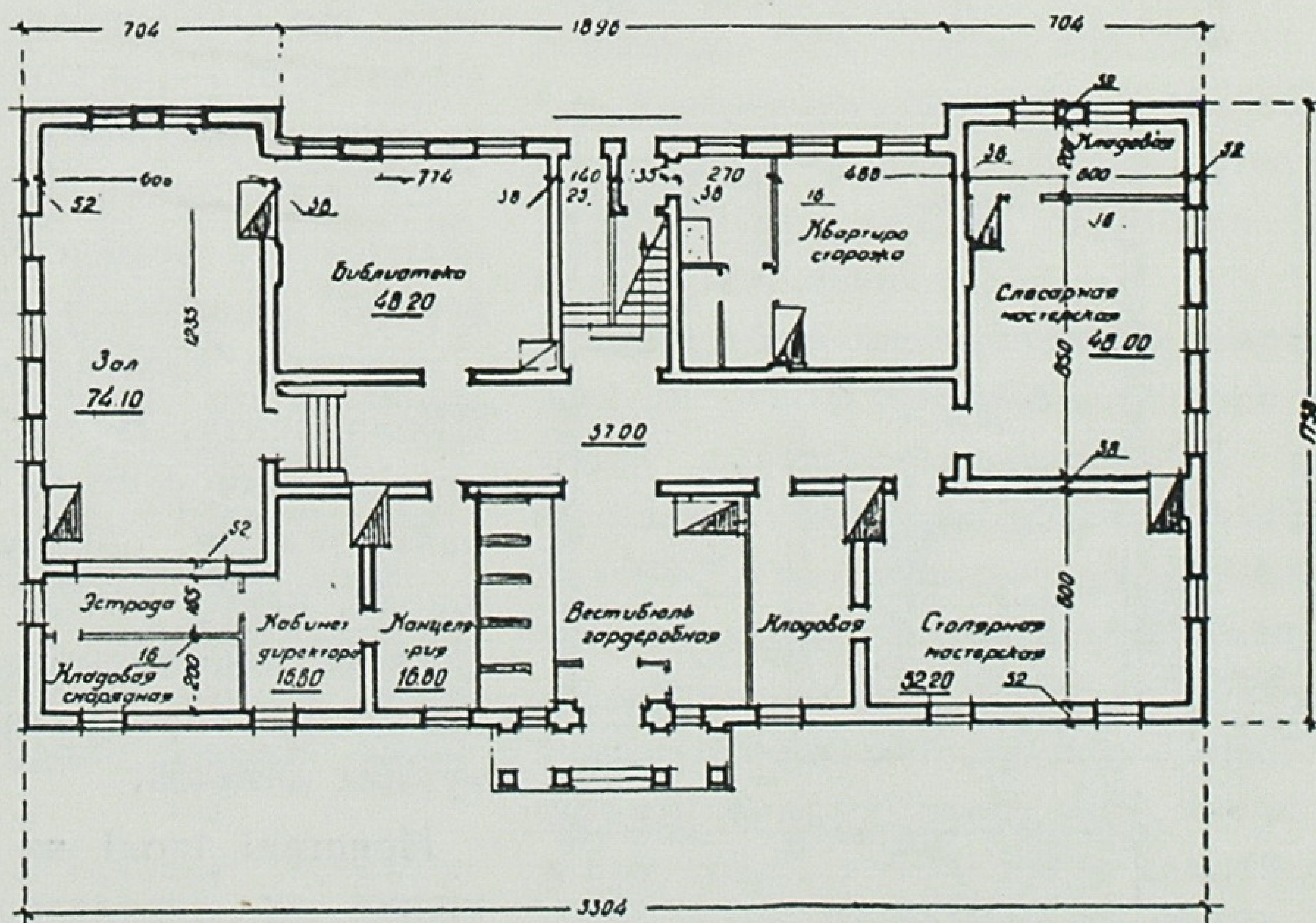
Шукання національного образу в архітектурі шкіл ще не відбиті в проектуванні 1939 р.

Інтер'єр шкіл вирішується ще спрощено. Те, що автори не наглядають за самим будівництвом, негативно позначається як на самому будівництві, так і на зростанні авторів, які, не бачачи своїх помилок у натурі, не могли зважити на них у дальшій своїй роботі. І це, не зважаючи на те, що за проектами кожного автора вже споруджено чимало будинків. Наприклад, за проектами архіт. Шиманського споруджено вже близько 70 шкіл, з яких один тип повторюється 58 разів.

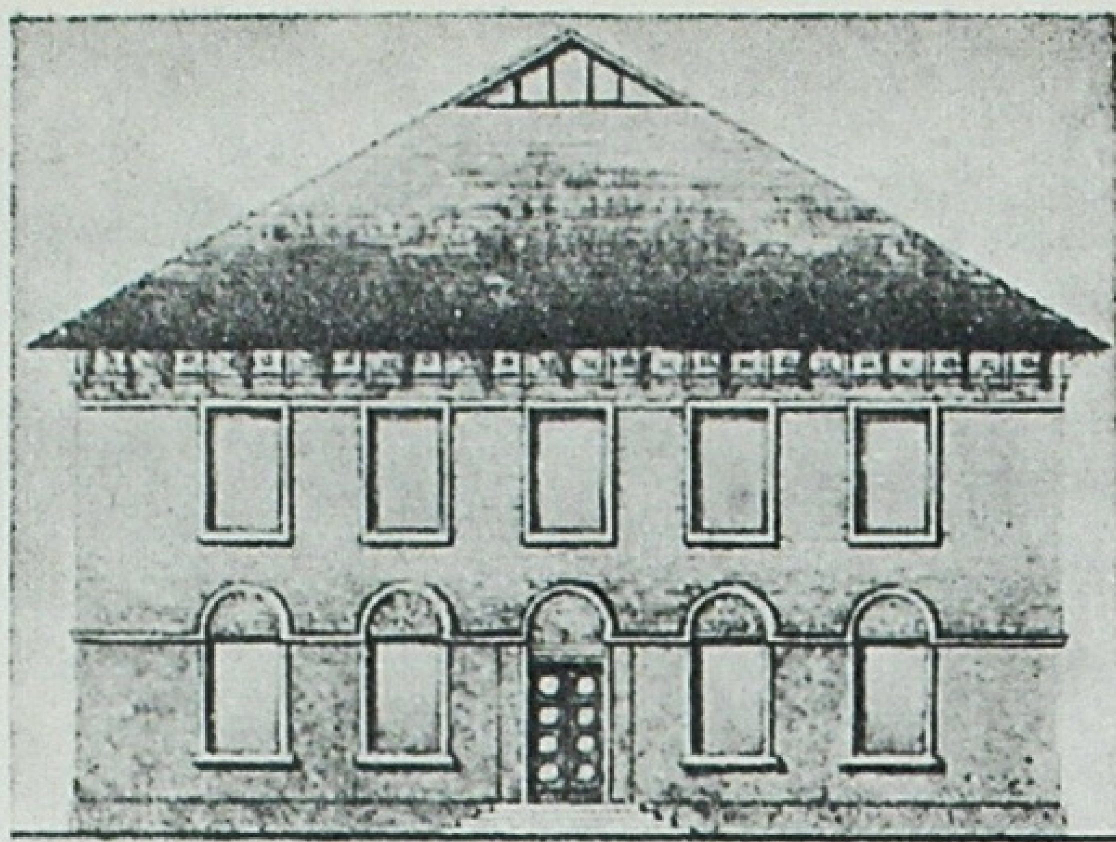
В проектах 1940 р. спостерігається певне поліпшення планових рішень (тип № 49 архіт. Кодніра, тип. № 52 архіт. Волинської, тип № 58 архіт. Костенко), але в зовнішньому виявленні образу школи іноді спостерігається навіть крок назад. Так, надзвичайно убого вирішені фасади шкіл типу № 48 (архіт. Коднір), деяких сільських шкіл (архітектори Перельмутер, Костенко, Погребинська). З кращих рішень фасадів шкіл можна відзначити головний фасад школи типу № 52 (архіт. Волинська). З інших об'єктів культурно-масового будівництва слід відзначити добрі рішення дитячих садків 1940 р. (архіт. Погребинська), школу глухонімих на 120 дітей (архіт. Шиманський).

Архіт. І. Р. Шиманський. Типовий проект школи для глухонімих на 120 чол. План 1 і 2 поверхів.

I. Chimanski, architecte. Projet-type d'école pour 120 sourd-muets. Plans du rez-de-chaussée et premier étage.

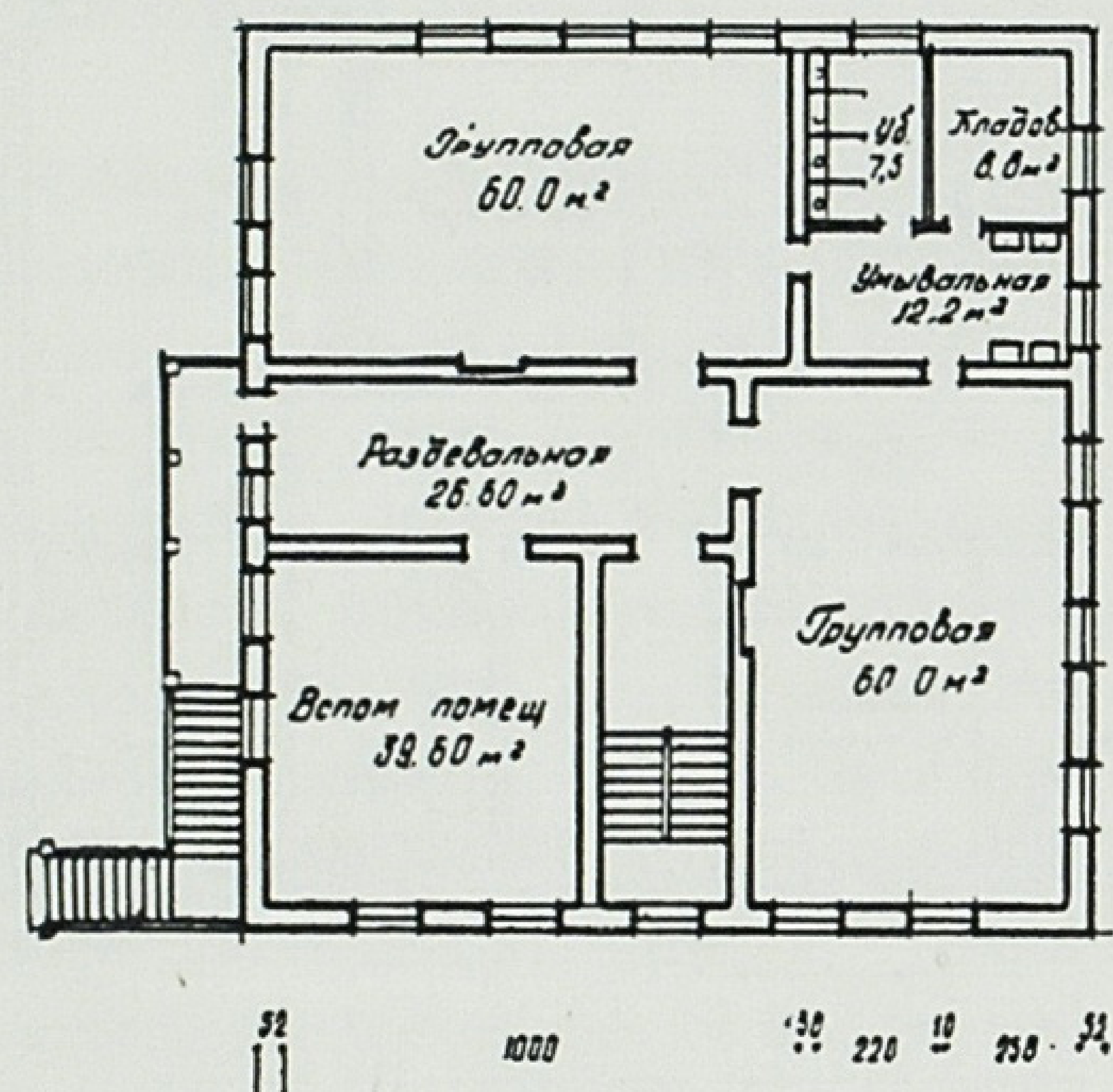
Архіт. М. С. Погребинська. Типовий дитсадок на 100 дітей. Фасад.

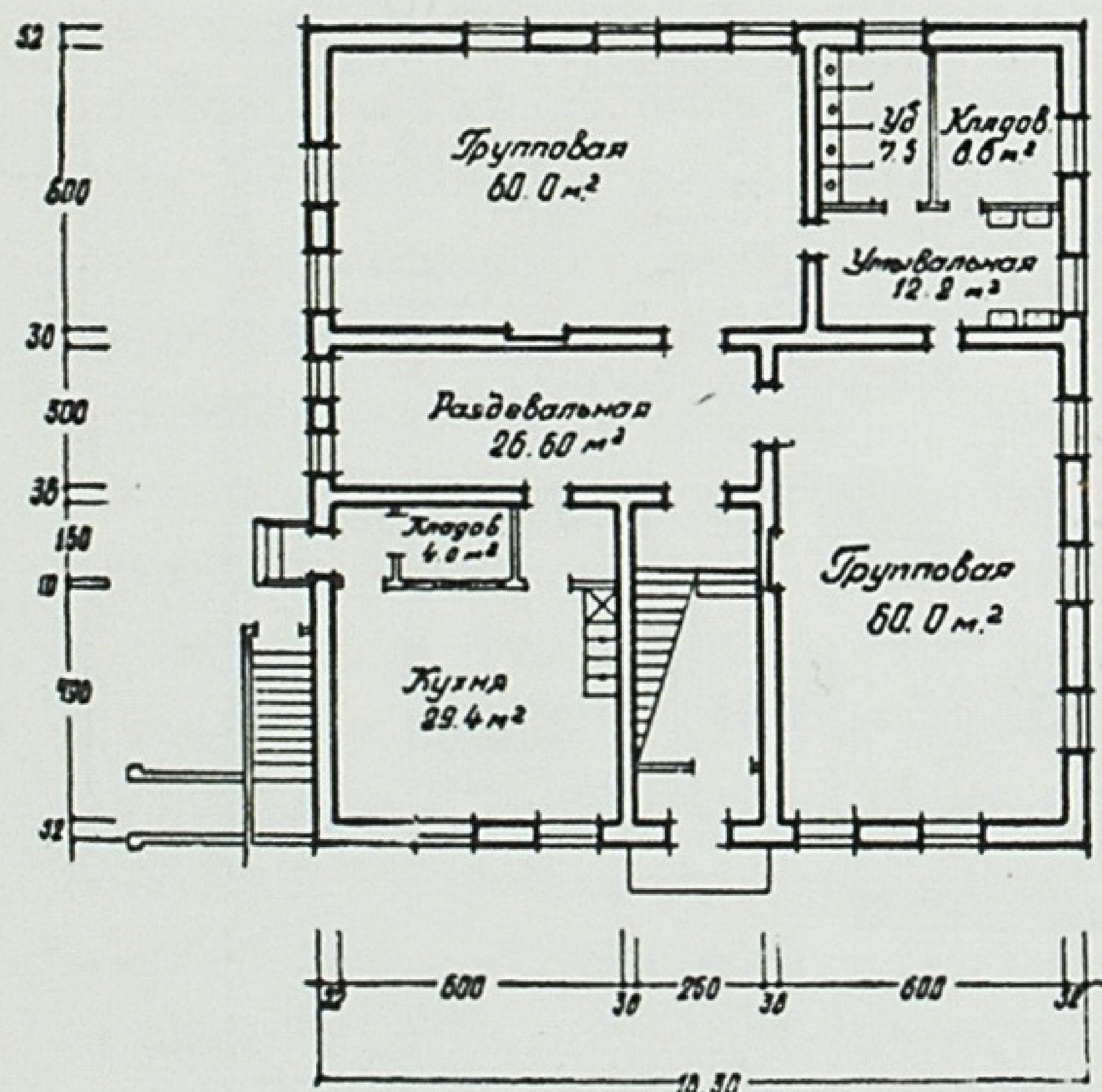
M. Pogrébinska, architecte. École enfantine-type pour 100 enfants. Façade.

Крім шкіл і дитячих садків, Шкілпроект в 1940 р. проектував типові клуби. Ці споруди мають величезне культурно-масове виховне значення для села, а тим часом Шкілпроект мало приділив

Архіт. М. С. Погребинська. Типовий дитсадок на 100 дітей. Плани.

M. Pogrébinska, architecte. École enfantine-type pour 100 enfants. Plans.

уваги рішенню цих будинків. Тут, в зв'язку з великим значенням цих споруд для колгоспного села, архітектори, як ніде, мали змогу попрацювати над архітектурним образом. Конструктивна і архітектурна непродуманість цього типу будівель ясно свідчить про нерозуміння всієї важливості завдання, поставленого перед Шкілпроектом у цій справі. Яскравим підтвердженням цього є рішення клубу на 450 місць архітектора Перельмутер.

Рішення клубу для колгоспного села вимагає простих об'ємів і конструкцій—це довели результати проведеного всесоюзного конкурсу. Тим часом рішення Шкілпроекту за об'ємом дуже складні і, як типові рішення, зовсім не можуть бути рекомендовані.

Проведений в самому Шкілпроекті наприкінці 1940 р., конкурс на нові типи рішень не дав позитивних результатів і зайвий раз доводить, що керівництво Шкілпроекту не усвідомило всієї важливості і відповідальності завдань, поставлених перед ним партією і урядом. Питання так і залишилось нерозв'язаним.

Замкненість, ігнорування широкої архітектурної громадськості, відсутність правильного творчого підходу до вирішення архітектурних завдань протягом п'яти років роботи є основними причинами того, що Шкілпроект не дав правильного рішення типових проектів культурно-масового будівництва.

Суто діляцький підхід до справи величезного громадського значення згубно позначився на вихованні і зростанні архітектурних кадрів Шкілпроекту. В роботах цих кадрів не відчувається творчих шукань, шукань образу радянської школи, клубу і т. д. В вирішенні фасадів спостерігається штамп, примітив, непродуманість архітектурних деталей.

Непогані іноді за задумом рішення не доводяться до кінця через відсутність висококваліфікованого керівництва, яке на протязі існування Шкілпроекту здійснювалося тільки епізодично, в консультативному порядку (проф. Вербицький, проф. Шехонін), тоді як при такому обсязі роботи слід було б залучити висококваліфікованих майстрів для постійного керівництва. Вказівки тов. Молотова про залучення майстрів архітектури до культурно-масового будівництва не відбиті в роботі Шкілпроекту. Замкнена, відомча організація внутрішніх конкурсів свідчить про неправильне використання відпущених державою коштів, про боязнь широкої громадської критики. Подані учасниками останнього конкурсу проекти, з яких відібрано типові проекти для будівництва 1941 р., не були зовсім показані широкій архітектурній громадськості.

Отже, в результаті своєї п'ятирічної діяльності Шкілпроект не дав продукції достатньо високої якості. Це ще раз підтверджує необхідність зміцнити колектив, необхідність створити нормальні умови для творчого зростання його. Основний склад авторів колективу Шкілпроекту—архітектори Погребинська, Перельмутер, Костенко, Волинська—мало зв'язані з архітектурно-будівною практикою і це негативно позначається на їх зростанні. І це в той час, як будівне управління Наркомосвіти УРСР має всі можливості забезпечити їм такий зв'язок. А тим часом окремі архітектори (Погребинська, Волинська і ін.), при достатній увазі з боку керівництва Шкілпроекту, цілком могли б справитися з завданнями типового проектування.

Недостатнє знання архітекторами практики і методів теперішнього нашого будівництва негативно впливає на впровадження цих методів у практику проектування, що є особливо важливим у масовому будівництві. Так, серед

проектів, премійованих на останньому конкурсі і рекомендованих для будівництва в 1941 р., є такі, в яких над приміщенням залу з 9-метровим прогоном розміщуються робочі приміщення (клас, бібліотека).

На керівництво Шкілпроекту покладено відповідальне завдання—створити типи культурно-масового будівництва, гідні нашої великої сталінської епохи. Щоб справитися з цим завданням, Шкілпроект повинен в корені перебудувати свою роботу. В основу цієї перебудови треба покласти цілий ряд таких моментів, як залучення до контролю над шкільним проектуванням широких мас архітектурної громадськості, частіша перевірка своєї роботи на вимогах споживача, ширше розгортання критики і самокритики, організація відкритих конкурсів, залучення до роботи над типовими проектами кращих майстрів, зміцнення колективу працівників Шкілпроекту, створення нормальних умов для творчого зростання членів колективу через запровадження авторського нагляду як обов'язкової умови цього зростання, вивчення і запровадження в проектування методів сучасного швидкісного будівництва, вивчення народної творчості і органічне відображення її в образі радянської школи, клубу і інших культурно-масових установ. Перебудова ця повинна грунтуватись на тісніших взаємовідносинах з Спілкою радянських архітекторів і активній участі в роботі її секцій, нарешті, на вивченні теорії Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна, як ідеологічної основи, оволодівши якою, архітектори зможуть дати твори, гідні нашої великої епохи.

Невдалий конкурс

Ю. С. Корбін

Наприкінці 1940 р. Шкілпроект Наркомосвіти УРСР провів внутрішній (серед своїх працівників) конкурс на два рішення типових проектів двохкомплектних шкіл—кутове і фронтальне—з класами на вулицю. Програма конкурсу, хоч і розрахована на працівників, обізнаних з шкільним проектуванням, була складена дуже стисло, неповно. По суті, крім переліку приміщень і правил обчислення кубатури, в ній нічого не було.

В програмі не було того основного, що потрібне для конкурсу—ясності завдання, яке треба було розв'язати. Зокрема, в програмі конкурсу не були ясно викладені такі питання: 1) як трактувати зал — як фізкультурний, актовий, або фізкультурно-актовий; 2) який максимальний процент забудови рекреаційних коридорів; 3) чи можна містити над залом класні кімнати (це питання виникло ще в 1938 р., але й досі воно не розв'язане); 4) як орієнтувати (в які сторони) класні приміщення; 5) на якому поверсі проектувати буфет.

Не було також вимог щодо стандартизації і застосування гостродефіцитних матеріалів.

Зрозуміло, що після такої „програми“ навіть премійовані проекти нічого нового щодо планування шкіл не дали.

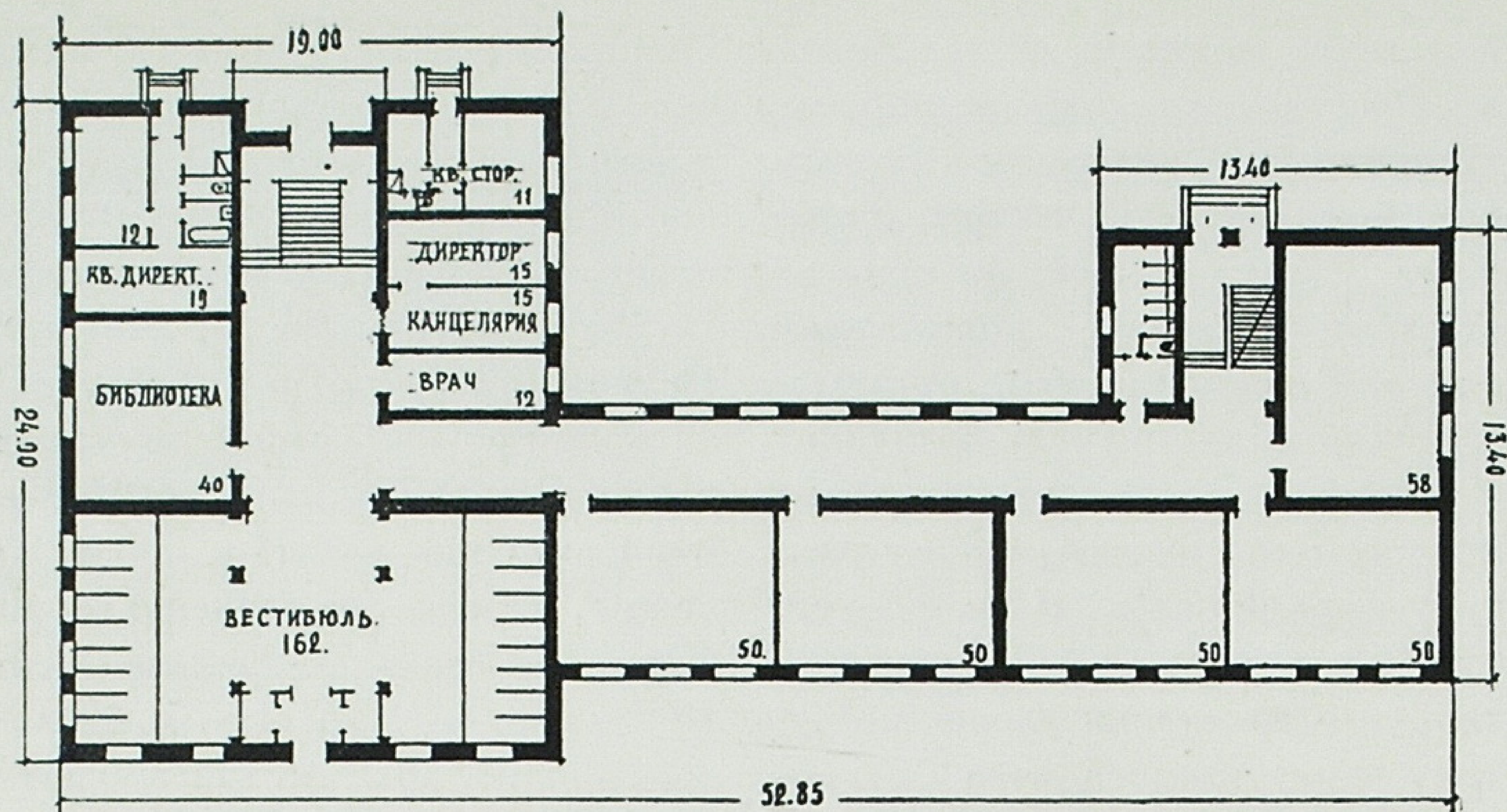
На конкурс було подано 25 проектів — кількість не мала, коли взяти до уваги короткий строк конкурсу і те, що в ньому брало участь тільки 8 архітекторів. Одночасно така кількість поданих проектів свідчить про значну ненормальність, яка полягає в тому, що кожному архітекторові довелось скласти по 2—3 проекти. Зрозуміло, що це не могло не позначитись на якості проектів.

Загальне враження склалося таке, що конкурс не дав жодного нового, як слід проробленого рішення шкільного будинку. Премійовані і непремійовані проекти майже нічим не відрізняються від проектів 1939—40 рр., а деякі щодо планування навіть менш вдалі.

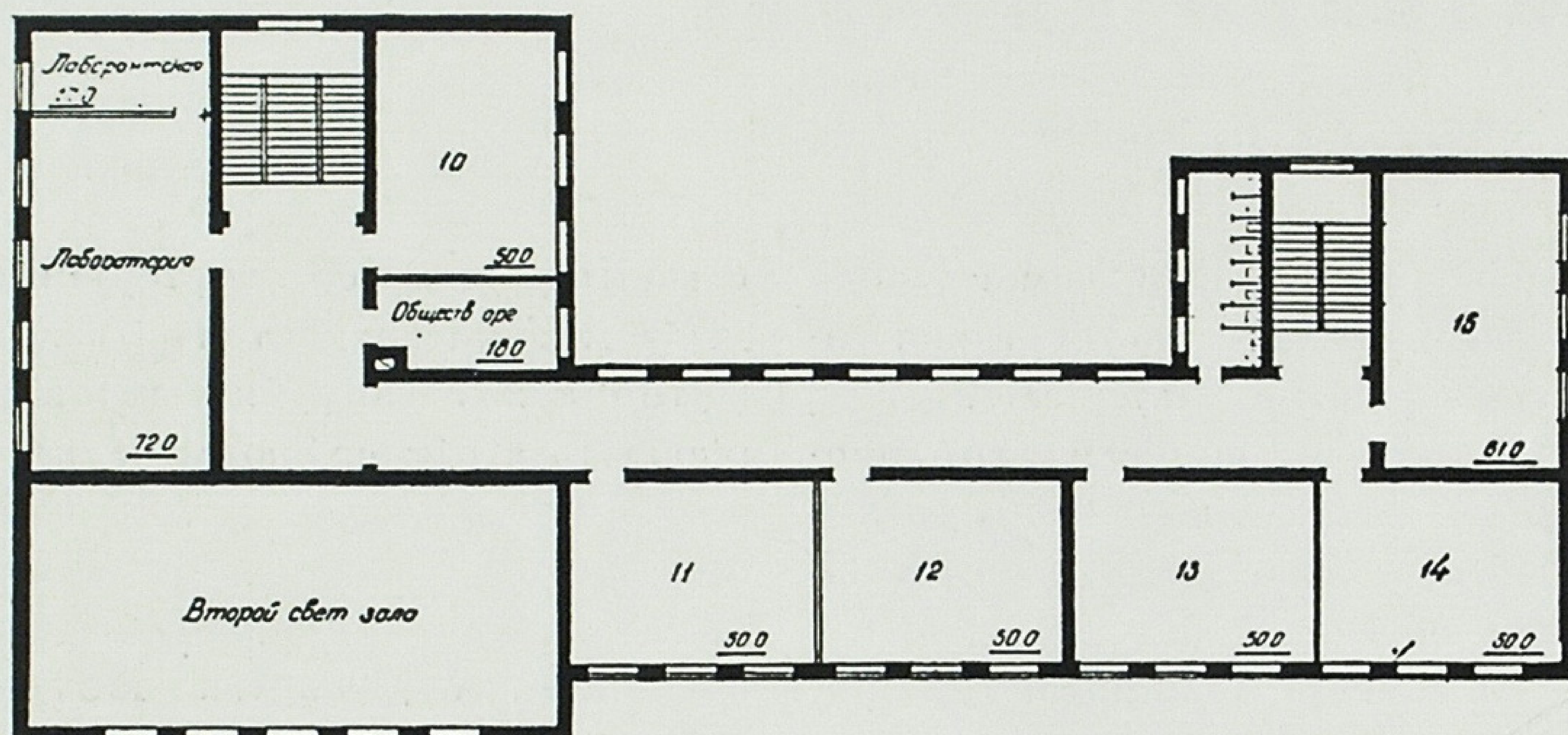
Проект під девізом „Червона точка“ (автори архітектори Волинська, Костенко, Перельмутер) і під девізом „Три концентричні кола“ (автор архіт. Погребинська) відрізняються між собою лише певною перестановкою одного-двох приміщень і обидва цілком повторюють схему плану однокомплектної школи будівництва 1939—1940 рр. тип. 25 (автор архіт. Перельмутер).

Проекти під девізами „Синє коло“ (автор — архіт. Погребинська) і „ВКП(б)“ (автори—архітектори Волинська, Перельмутер і Костенко) теж подібні між собою і в плановому рішенні ідентичні проектові школи будівництва 1939—40 рр. тип. № 26 (автор—архіт. Погребинська).

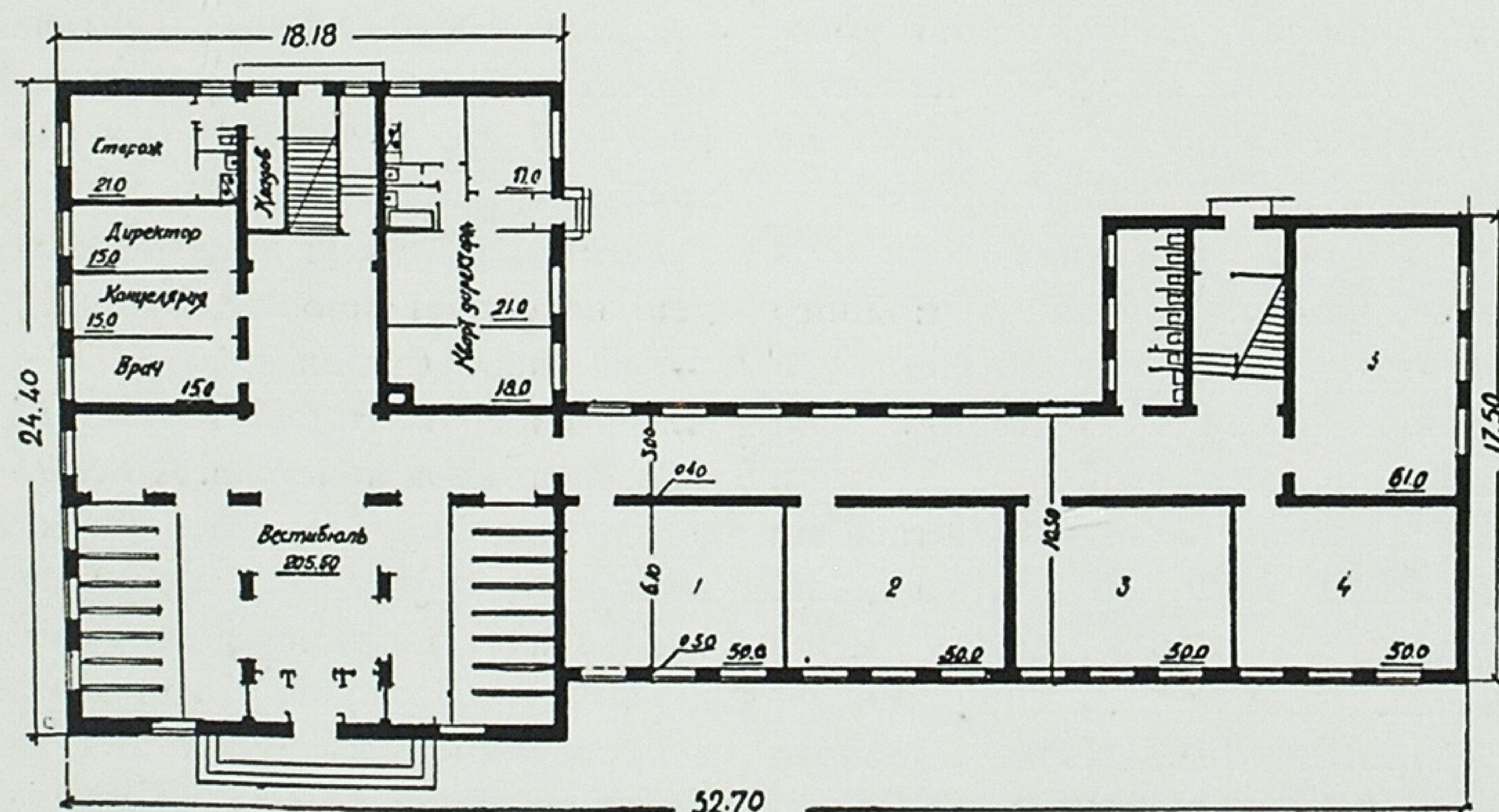
Нові премійовані проекти складені на основі типових двохповерхових шкіл будівництва 1939—40 рр., в яких запроектована надбудова ще двох поверхів. А оскільки трьохповерховий зал робити не можна, то над залом запроектували класні приміщення. Розміщувати ж приміщення над залом з прогонами в 8,5—9,0 м для типових проектів навряд чи можна,

Архіт. М. С. Погребинська. Конкурсний проект школи 1940 р. План 1 поверху.

Архітектори М. К. Костенко, Є. М. Волинська, М. М. Перельмутер. Конкурсний проект. Плани 1 та 2 поверхів.

в усякому разі це дорого обходиться.

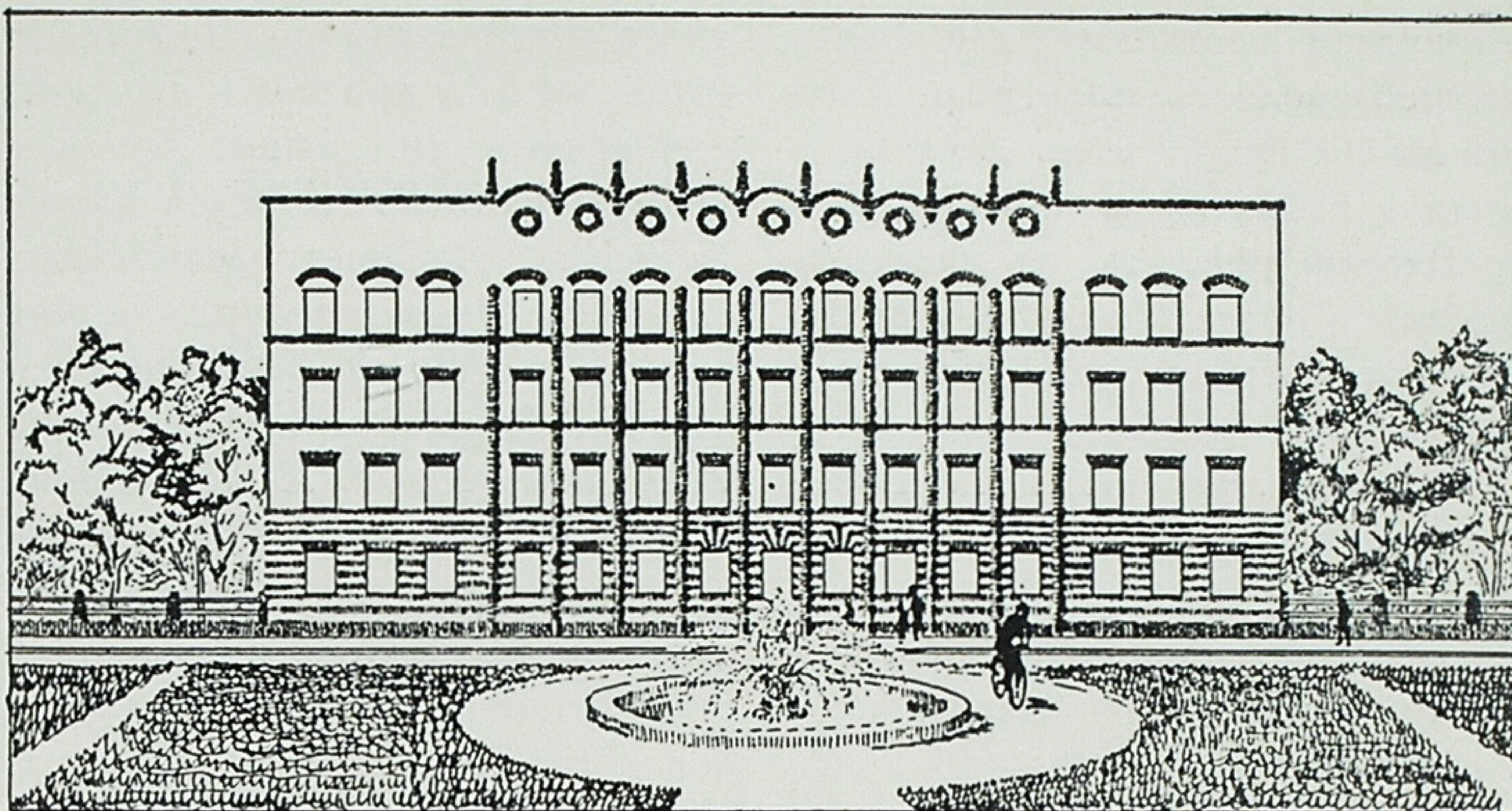
Слід також відзначити великий різнобій в прогонах (6,1—5,0—9,0—3,0). В проекті під девізом „Три концентричні кола“ класи орієнтовані на чотири сторони, чого ніяк не можна допускати.

Найбільш опрацьований з поданих проектів є проект під девізом „Білий трикутник в червоному колі“ (автор архіт. Сдобнєв). В плановому рішенні цей проект враховує вимоги швидкісного будівництва. Всі прогони зведені до двох—6,1 і 3,0 м. Сходи однотипні, перекриття над залом просте, вдало розміщені санвузли. Хибою його є відірваність залу від вестибюля і глибокий, майже замкнений внутрішній двір.

Проект під девізом „Червоні зірки“ (автор архіт. Каракіс) має зовсім неприйнятне планове рішення. Свого часу, зваживши на досвід 1939—40 рр., від такого проекту відмовились. Основного хибою цього рішення є те, що на першому поверсі (в першому і другому варіантах) немає освітленої прямим світлом рекреації, оскільки під час перерви фізкультурний зал провітрюється і бути рекреацією не може. Отже, учні чотирьох класів першого поверху (а це молодші класи) залишаються без рекреацій.

Невеликі освітлені рекреації на 2, 3 і 4 поверхах дуже малі своєю площею (46 кв. м) для 240—280 учнів. Розміщені по осі бокових коридорів входи у вбиральні зовсім знецінюють освітлену частину цих коридорів. Застосування оборотних класів у минулому було визнано недоцільним, а в цьому проекті запроектовано аж чотири таких класи.

Архіт. Шиманський в своєму проекті під девізом „Два квадрати“ ставить інтересну проблему двох головних входів—літнього і зимового. Наявність двох входів дала б змогу в теплу пору року викори-

Архіт. Й. Ю. Каракіс. Конкурсний проект школи 1940 р. (придбаний). Фасад і плани 1 і 2 поверхів.

Архіт. М. С. Погребинська. Конкурсний проект. План 1 поверху.

Архіт. М. В. Сдобнєв. Конкурсний проект школи 1940 р. Фасад і план 1 поверху.

стовувати вестибюль для інших потреб школи. На жаль, це рішення не зовсім пророблене. До того ж план у ньому дуже порізаний.

Фасадні рішення, за винятком фасаду в проекті, поданому архіт. Каракісом, схематичні і нічого нового та інтересного не дають. Фасад архіт. Каракіса новий і оригінальний за своїм прийомом, але потребує додаткового опрацювання, бо в теперішньому вигляді він дуже офіціальний для школи і в деякій мірі нагадує фабрично-заводську споруду.

Підбиваючи підсумки конкурсу, треба підкреслити що Шкілпроект оголосив внутрішній конкурс, позбавивши тим змоги брати в ньому участь архітекторів Києва, Харкова, Дніпропетровська і Одеси. Цим самим конкурс не мав основного стимулу—змагання. Працівники Шкілпроекту „варились у власному соку". А те, що вони в середньому склали по два—три проекти, більшість з яких є повторенням схеми, що вже стала стандартною, свідчить про несерйозне їх ставлення до конкурсу. Чи не дешевше було б доручити проробити вже існуючі проекти авторам, які складали їх в 1938 р.? Внутрішній конкурс Шкілпроекту не дав нічого нового. І тому цілком правильною треба вважати постанову Київського обласного правління Спілки радянських архітекторів, в якій з цього приводу сказано: „Конкурс 1940 р. не дав позитивних результатів. Внутрішні конкурси приводять до неправильного використання державних коштів і свідчать про боязнь широкої громадської критики. Правління Спілки радянських архітекторів засуджує практику келійних конкурсів".

Архіт. М. М. Перельмутер. Проект міської середньої школи.

M. Perelmutter, architecte. Projet d'école secondaire urbaine.

Новий житловий будинок у Липках

Г. В. Шлаканьов

Архіт. Д. С. Богуславський і Ю. С. Корбін. Жилий будинок РНК УРСР на розі вулиць 25 Жовтня і Орджонікідзе Перша черга.

D. Bohouslavski et J. Korbine, architectes. Immeuble d'habitation du Conseil des commissaires du peuple de la RSSU, angle de la rue du 25 Octobre et de la rue Ordjonikidzé. Premier tronc.

В одному з найкрасивіших місць мальовничого Києва, в районі „Липок", на розі вул. 25 Жовтня і вул. Орджонікідзе, в останні місяці виріс великий шестиповерховий будинок. Це перша черга нового житлового будинку РНК УРСР, який здійснюється за проектом архітекторів Д. С. Богуславського та Ю. С. Корбіна.

Новий житловий будинок складається з двох корпусів. Об'єм їх—70000 м³. В них 142 квартири, в основному двох-і трьохкімнатних. Крім того, в будинку розміщені магазин, дитячий садок на 100 дітей, їдальня і ін.

З спорудженням цього будинку буде закінчено реконструкцію одного з найбільших житлових кварталів Києва і одночасно завершено ансамбль прилеглої до нього частини міста. В зв'язку з цим на авторів проекту житлового будинку РНК УРСР покладалась особлива творча відповідальність.

Вже так повелось, що архітектори Києва, починаючи проектувати будьяку споруду, не знають, що в неї буде ззаду, що проти, а що поруч. Архітектурно-планувальне управління міста досі не має розроблених силуетів окремих вулиць, майданів, кварталів, що були б затверджені урядом і стали б основним документом в роботі архітекторів над тим чи іншим відтинком загального комплексу міста, який пов'язував би роботу окремих архітекторів, надавав би їй певної цілеспрямованості. Саме відсутність такого документа привела до того, що Київ, у якому за останні роки проведено величезне будівництво, досі не має нових ансамблів, насичених єдиним художнім задумом. Прилеглий до дільниці нового будівництва район в цьому відношенні особливо показовий.

І справді, важко знайти в Києві друге таке місце, де за ці роки було б проведене будівництво в такому великому масштабі.

На вул. 25 Жовтня виросли гігантські житлові будинки працівників КОВО, РНК УРСР та ін. Надбудовано будинок Державного

Архіт. Д. С. Богуславський і Ю. С. Корбін. Жилий будинок РНК УРСР на розі вулиць 25 Жовтня і Орджонікідзе. 1 і 2 черга. Загальна перспектива.

D. Bohouslavski et J. Korbine, architectes. Immeuble d'habitation du Conseil des commissaires du peuple de la RSSU, angle de la rue du 25 Octobre et de la rue Ordjonikidzé. 1-er et 2-ème troncs. Perspective générale.

банку. По вул. Орджонікідзе недавно закінчено великий адміністративний будинок за проектом архіт. С. В. Григор'єва.

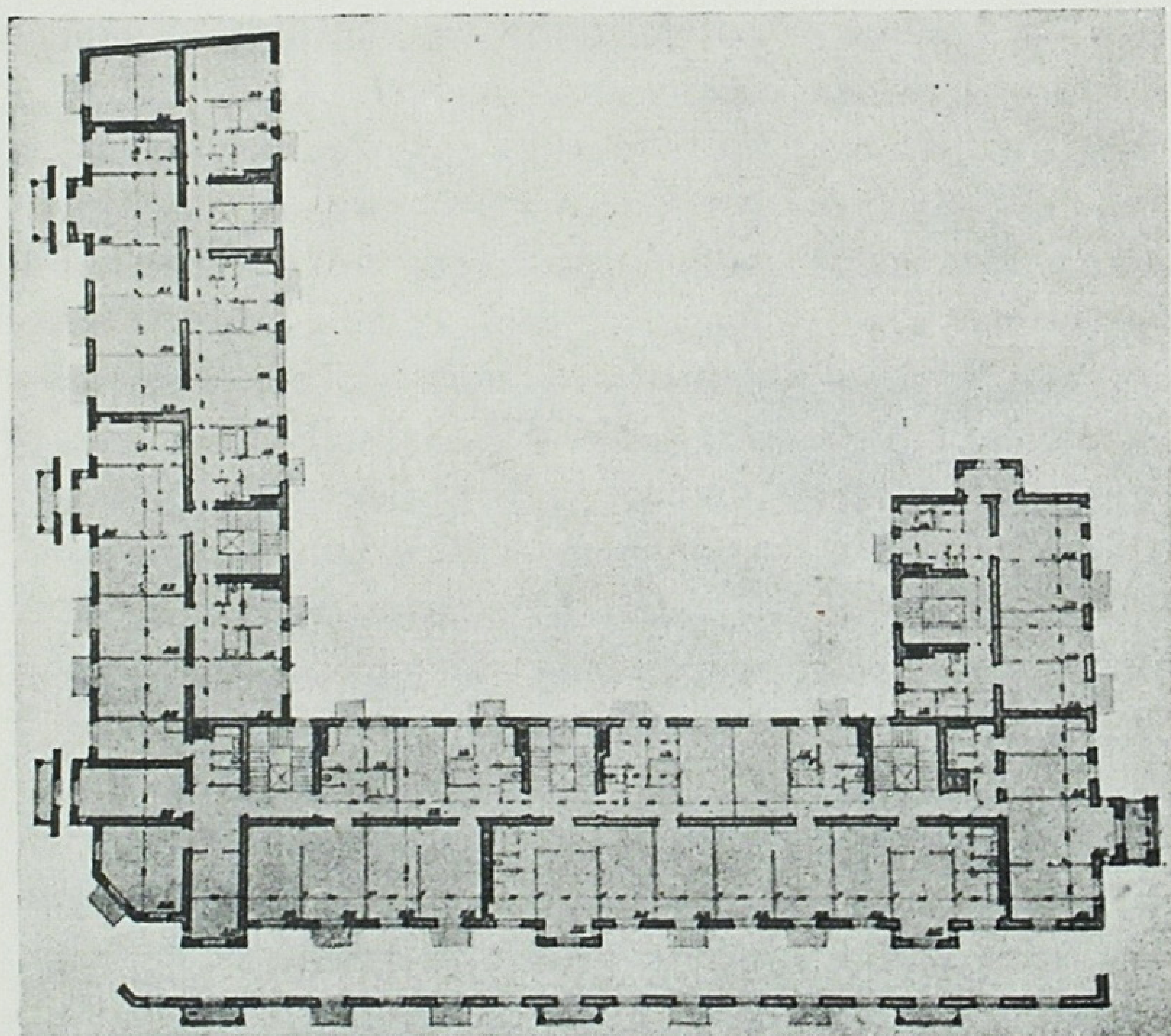
Не можна сказати, щоб усі ці будинки були погано задумані або невдало оздоблені. Ні, кожний з них, окремо взятий, являє собою певні творчі досягнення архітекторів Києва. Так, надбудова будинку Державного банку, здійснена за проектом професорів О. В. Кобелєва і В. М. Рикова, являє собою приклад класично виконаної надбудови. Будинок в його теперішньому вигляді є одним з кращих архітектурних зразків, яким не без підстав пишається Київ.

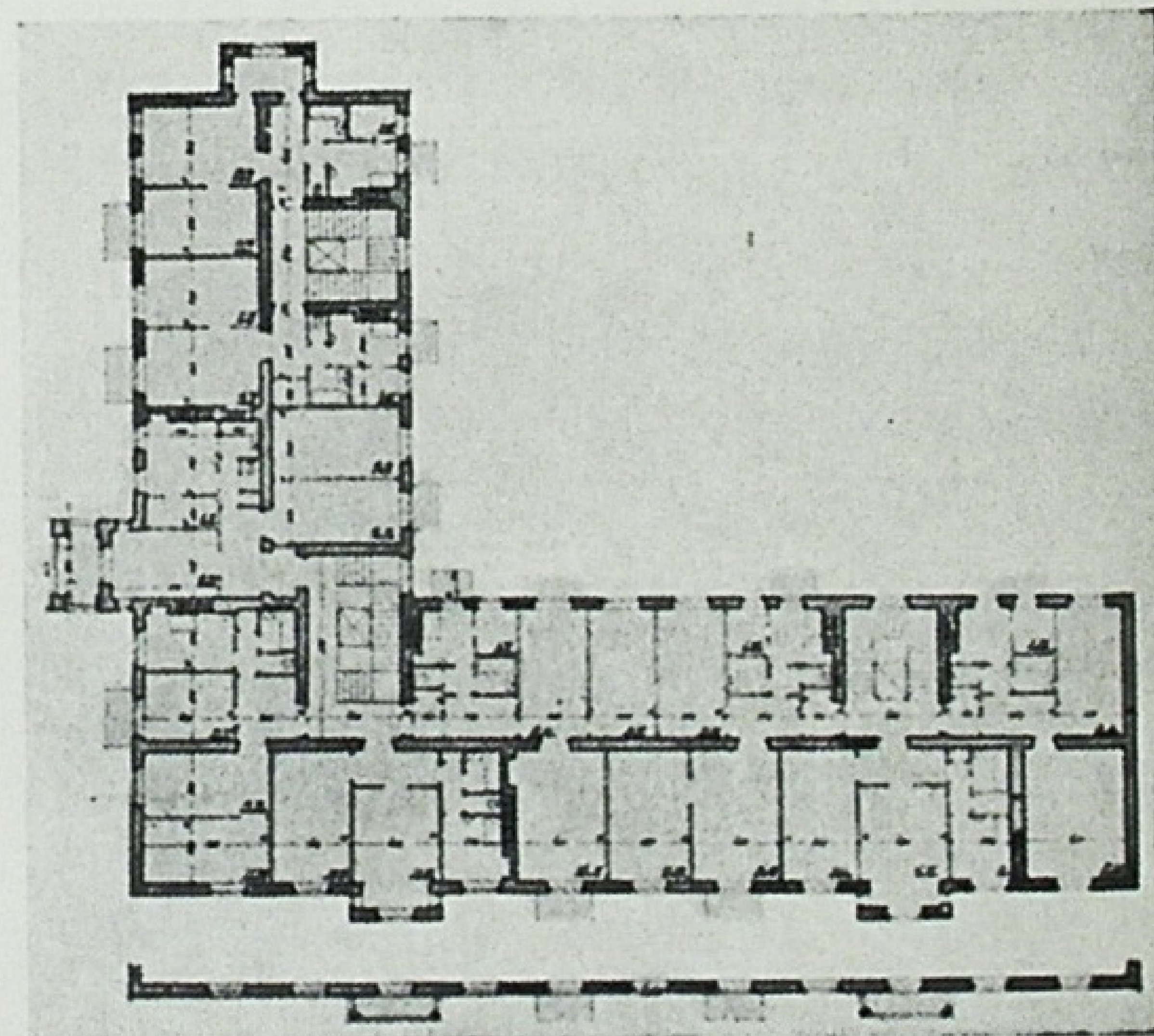
В наслідок величезної, здійсненої тут реконструктивної роботи цілком змінилося обличчя всього цього, тепер кращого в Києві, району. І в той же час ми знаємо, що важко знайти в Києві більший стилевий „різнобій" в забудові вулиць, ніж тут.

Чудова архітектура банку в фор-

Жилий будинок РНК УРСР на розі вулиць 25 Жовтня і Орджонікідзе. Плани верхніх поверхів.

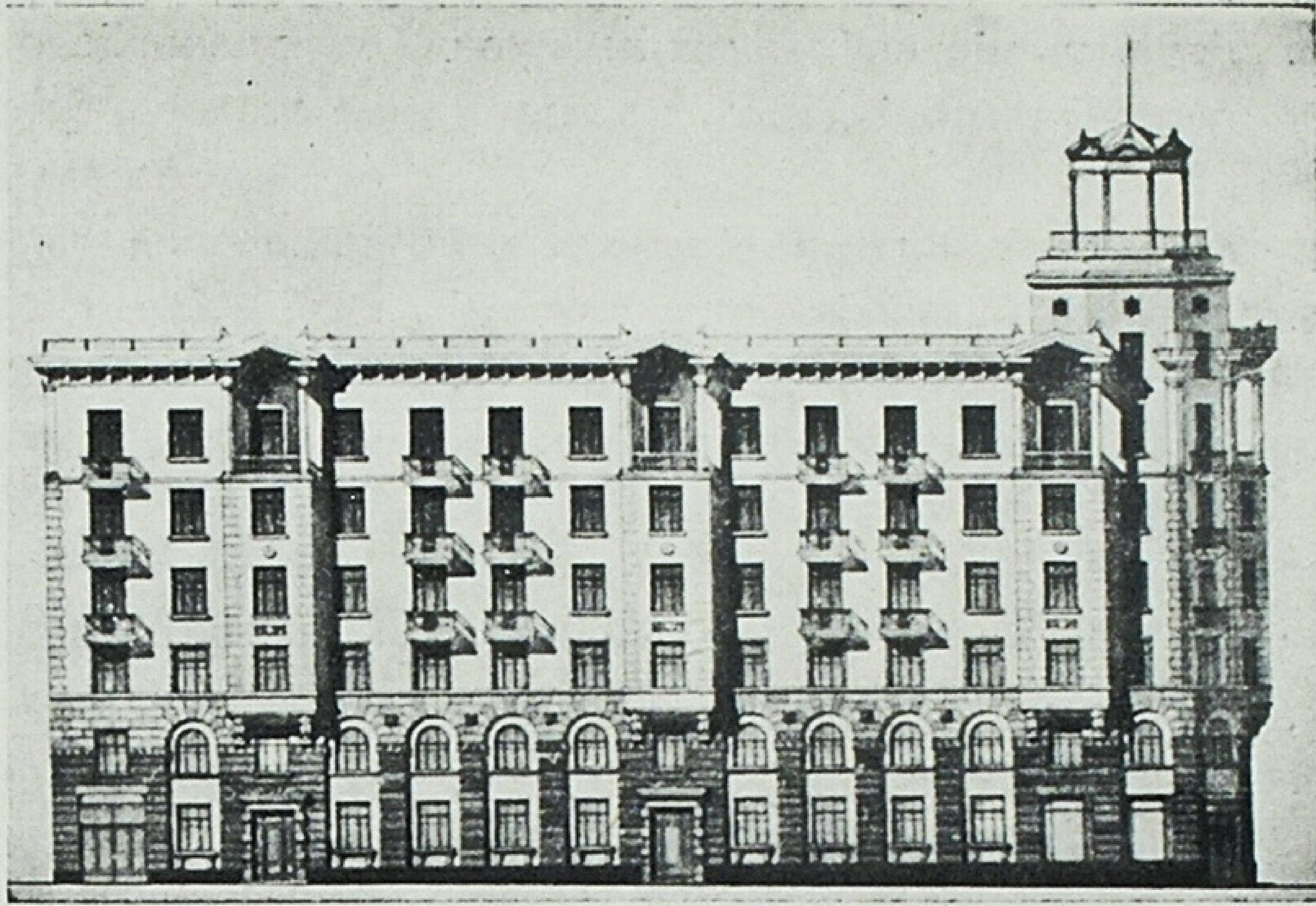
Immeuble d'habitation du Conseil des commissaires du peuple de la RSSU, angle de la rue du 25 Octobre et de la rue Ordjonikidzé. Plans des étages supérieurs.

мах раннього ренесансу, трохи суха, але все ж приємна архітектура житлових будинків С. В. Григор'єва, індустріальні в деякій мірі форми будинків Й. Ю. Каракіса з їх асирійськими оздобами, добре наслідування архітектурі французського ренесансу особняка обласного лекторія, важкі форми адміністративного будинку С. В. Григор'єва—ось той архітектурний конгломерат, з якого складається „ансамбль", що оточує нове будівництво.

Фасад з боку вулиці 25 Жовтня.

Façade sur la rue du 25 Octobre.

Архітектори Богуславський і Корбін, починаючи проектувати нові житлові будинки РНК УРСР, все це оточення мали вже готовим. Їх завданням було не тільки вписатись в існуючий ансамбль, а й, як ми вже вказували, завершити його. З усього цього видно, що завдання було неабияке. Автори нового будинку мали знайти йому такі форми, які, не втрачаючи образу житла, якось об'єднали б усі будівлі прилеглого району, пом'якшили б існуючі стильові суперечності. Очевидно, таке рішення слід було б шукати не на шляху створення цілком нових форм, відмінних від уже існуючих, а, навпаки, знайти їх у навколишніх будинках, „проспівати" їх по-новому, створити, так би мовити, увертюру до існуючого ансамблю. На жаль, автори зробили інакше, вони уявили собі, що пов'язання з існуючим оточенням можна досягти належною пригонкою горизонтального членення нових будинків до вже споруджених.

Вони вирішували питання про те, як пов'язати між собою сильний і високий цоколь нового адміністративного будинку з порівняно легким, низьким цоколем житлового будинку С. В. Григор'єва й тому подібні зовнішні, ми сказали б, другорядні ознаки в архітектурно-художньому образі будівлі, і одночасно залишили поза увагою головне—характер будівель, їх стильові особливості.

В наслідок цього і з'явився цілком новий своїми стильовими формами будинок, який збільшив уже існуючу стильову колекцію будівель у цьому куточку міста.

От чому ми вважаємо, що новий будинок в архітектурно-об'ємному розумінні не вирішив покладеного на нього завдання, хоч сам по собі цей будинок і інтересний.

Автори цікаво вирішили завдання відступу нового будинку від червоної лінії, щоб пом'якшити кут повороту. Звичайний відступ дав би оголення торця великого сусіднього будинку. Автори, маючи тут довгий фронт для своєї будівлі, вийшли з цього досить вдало. Вони розчленували свій будинок, по суті, на два окремих корпуси. Один з них вони ставлять на старій червоній лінії і повертають його рогом в глибину дільниці, і вже потім, другим корпусом відступають на нову червону лінію. В подібних випадках—прийом, вартий наслідування.

Таке рішення планувального завдання добре позначилось і на архітектурі всієї будівлі. Поділ її на два окремих, але композиційно зв'язаних між собою, будинки позбавив будівлю можливої нудності, яка, безперечно, виявилася б при довжелезному протягу її по вул. Орджонікідзе.

В трактуванні авторів проекту потрібний відступ не тільки не став перешкодою в створенні ансамблевого вигляду, а, навпаки, збагатив його. Він ніби зв'язав у собі всю перспективу вузької вул. Орджонікідзе, розкрив її і об'єднав з нею новий будинок.

Композиція самого будинку дуже проста, логічна. Два цокольних поверхи, які несуть навантаження чотирьох верхніх, оздоблюються гранітом з крупним члененням. Верхні поверхи майже без усяких оздоб просто підносяться догори і, так би мовити, переходять у повітря з допомогою легких, подібних до садових альтанок, балкончиків, розташованих на еркерах.

Скупість в оздобленні при наявності добрих пропорцій у членению будівлі і є перевагою будинку. Це ставить його в ряд кращих житлових будинків, збудованих у Києві за останній час.

Було б неправильним обійти мовчанкою і ті невеликі дефекти, яких, на жаль, не позбавлений проект цього будинку.

Головний дефект—суміш різних за стильовими ознаками архітектурно-художніх деталей, якими оздоблюються різні частини будинку. Українські оздоби в вигляді майолікових вставок у граніт цоколя, барочні входи, класичні пальметки і балясини балконів, модернізовані решітки парапетів тощо.

Ажніяк не можна погодитися з формою пропілеїв, якими автори

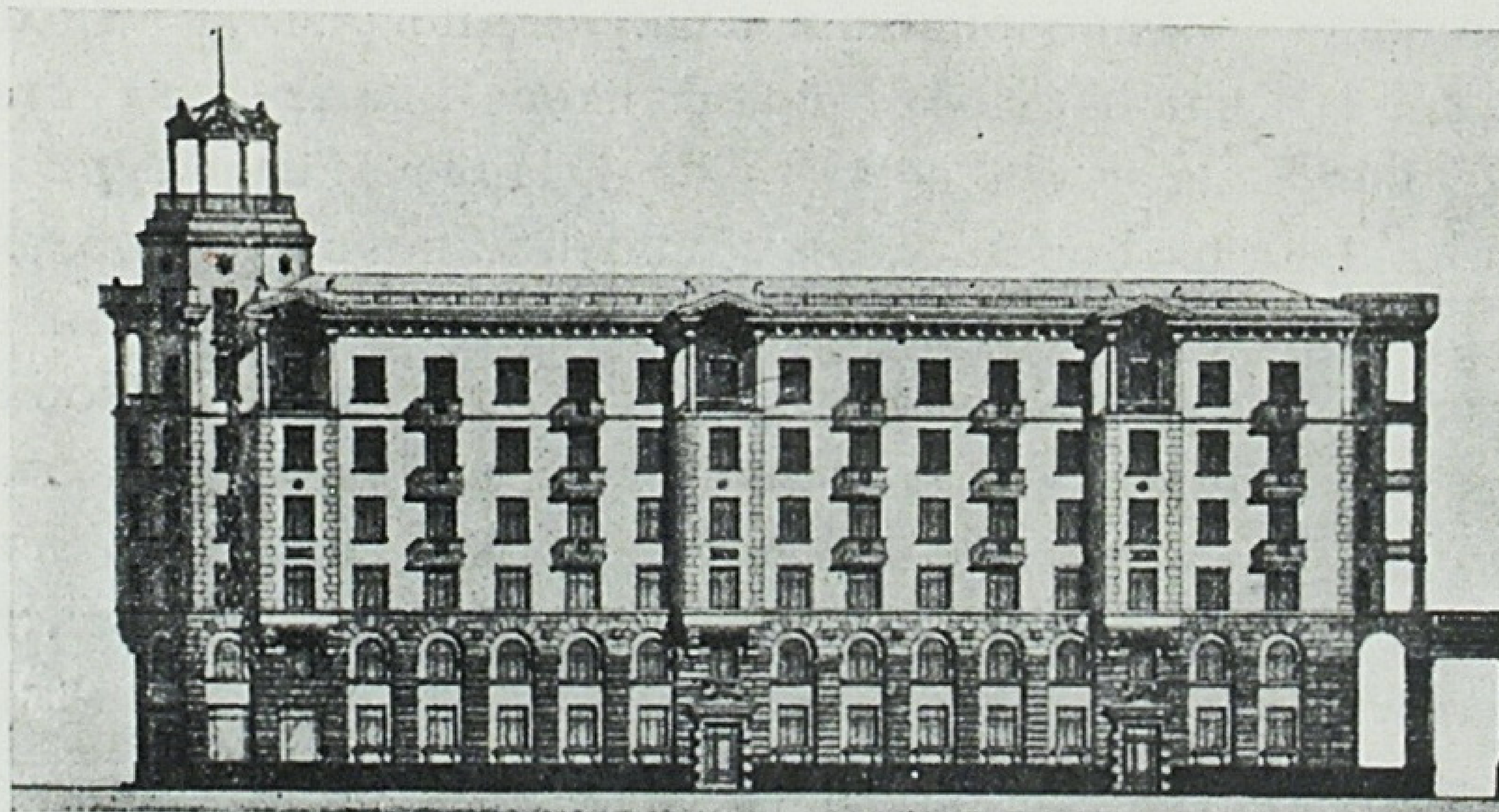
пов'язують між собою два корпуси в одну будівлю і дають проїзд у двір.

Вони не тільки не вирішують ідеї пов'язання будинків, якої автори, безперечно, хотіли досягти, а, навпаки, розривають будівлю, бо самі пропілеї мають форми зовсім чужі для всього стильового прийому будівлі, і приймаються як вставка. Органічність цілого цим особливо порушується. Пропілеї мають продовжити форми і художнє трактування цокольного поверху. Початок такого оформлення пропілеїв вже тепер ми бачимо в тих арках, до яких безпосередньо примикає антаблемент пропілеїв.

Не можна вважати знайденою і форму башти на розі вулиць 25 Жовтня і Орджонікідзе. Автори старались дати природний перехід важкого масиву рогу будинку в оточуюче його повітря, але цього не сталось, бо сама верхівка башти одірвалась від маси будинку. Вона вийшла надто легка і чужа будинкові всією своєю трактовкою. Це садова альтанка, яка невідомо якими силами занесена на височінь будівлі.

З найбільших дефектів плану слід відзначити такі. Невдало розміщені сходи вуглових секцій. Вони мають однобоке освітлення, чого в такому будинку слід було б уникнути. В зв'язку з тим, що автори підкреслюють кут будинку двома еркерами, квартира, яка за ними розміщена, позбавлена всякого уюту. Вона перетворилась у якийсь „спостережний пункт". Дві кімнати в цій квартирі мають еркери, а одна з зрізаним кутом і з балконом.

Зазначені тут дефекти в значній мірі можна усунути під час будівництва, особливо, помилки в деталях оформлення. Але це ажніяк не може бути виправданням того, що будинок почали споруджувати без апробації його архітектурно-художніх якостей архітектурною громадськістю Києва. Проте не зайво буде сказати, що саме проекти будівель, подібних до цієї, тобто будівель, замовниками яких є авторитетні організації, часто не піддаються громадському оглядові і критиці. А це слід було б робити, бо ці будівлі, як правило, великих розмірів і в зв'язку з особливими можливостями їх спорудження, їх треба було б піддавати особливій, більш вимогливій, критиці. Саме такі будинки можуть і повинні художньо акцентувати найбільш відповідальні вузли в окремих ансамблях міста.

Жилий будинок РКН УРСР на розі вулиць 25 Жовтня і Орджонікідзе. Фасад в боку вулиці Орджонікідзе.

Immeuble d'habitation du Conseil des commissaires du peuple de la RSSU, angle de le rue du 25 Octobre et de la rue Ordjonikidzé. Façade sur la rue Ordjonikidzé.

Якість житла і проектувальні коефіцієнти

С. С. Царьов

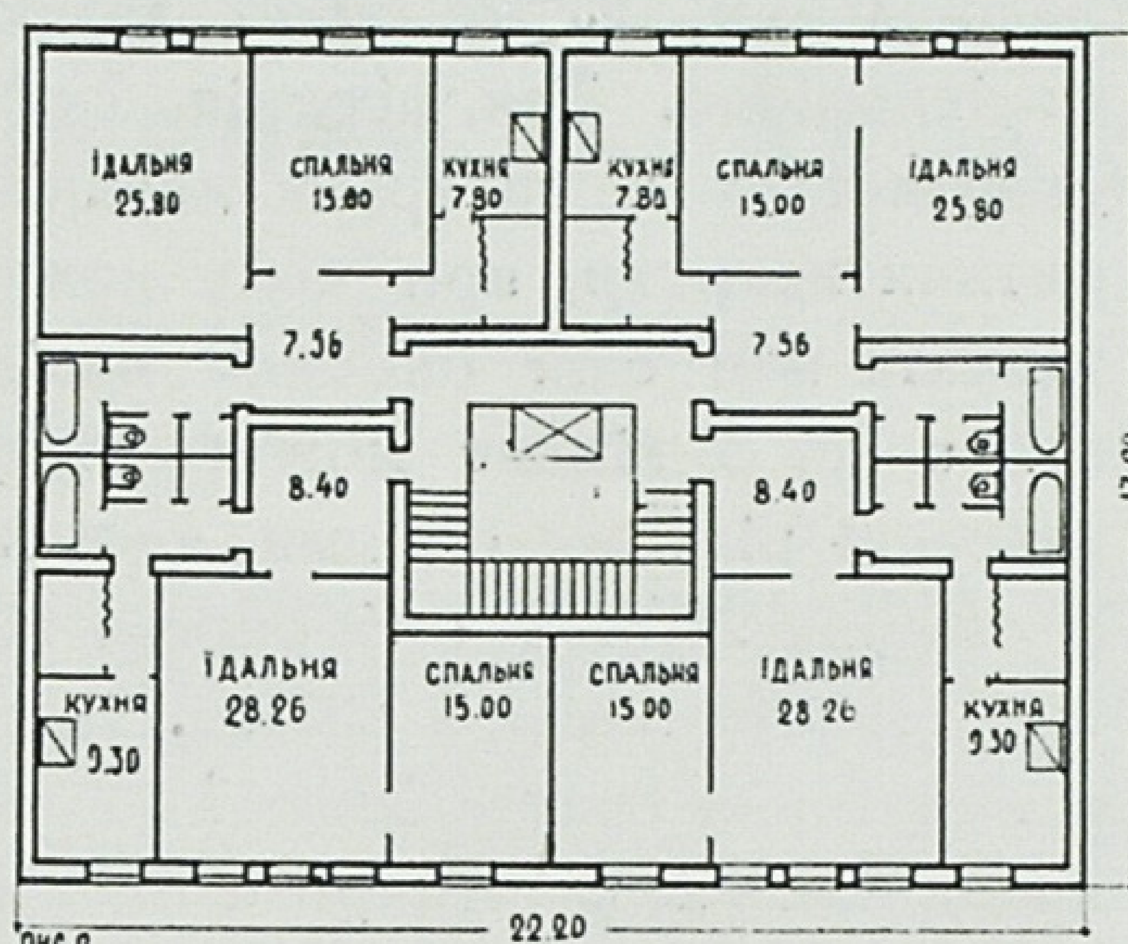
В журналі „Архітектура Радянської України“ (див. № 4—5 за 1938 р.) автор цієї статті, з метою з'ясування можливості на практиці користуватись проектними коефіцієнтами K_1 і K_2, як якісними показниками того чи іншого планування з економічної точки зору, наводив матеріал, який давав змогу відповісти на поставлене питання негативно. В цій статті подаються міркування і дані, на підставі яких можна зробити висновок, що зазначені коефіцієнти K_1 і K_2 не можуть служити і якісними показниками того чи іншого планування, незалежно від економічних міркувань. Інакше кажучи, коефіцієнти K_1 і K_2 не завжди можуть бути тим критерієм, яким прийнято їх вважати при розгляді і оцінці планувальних рішень.

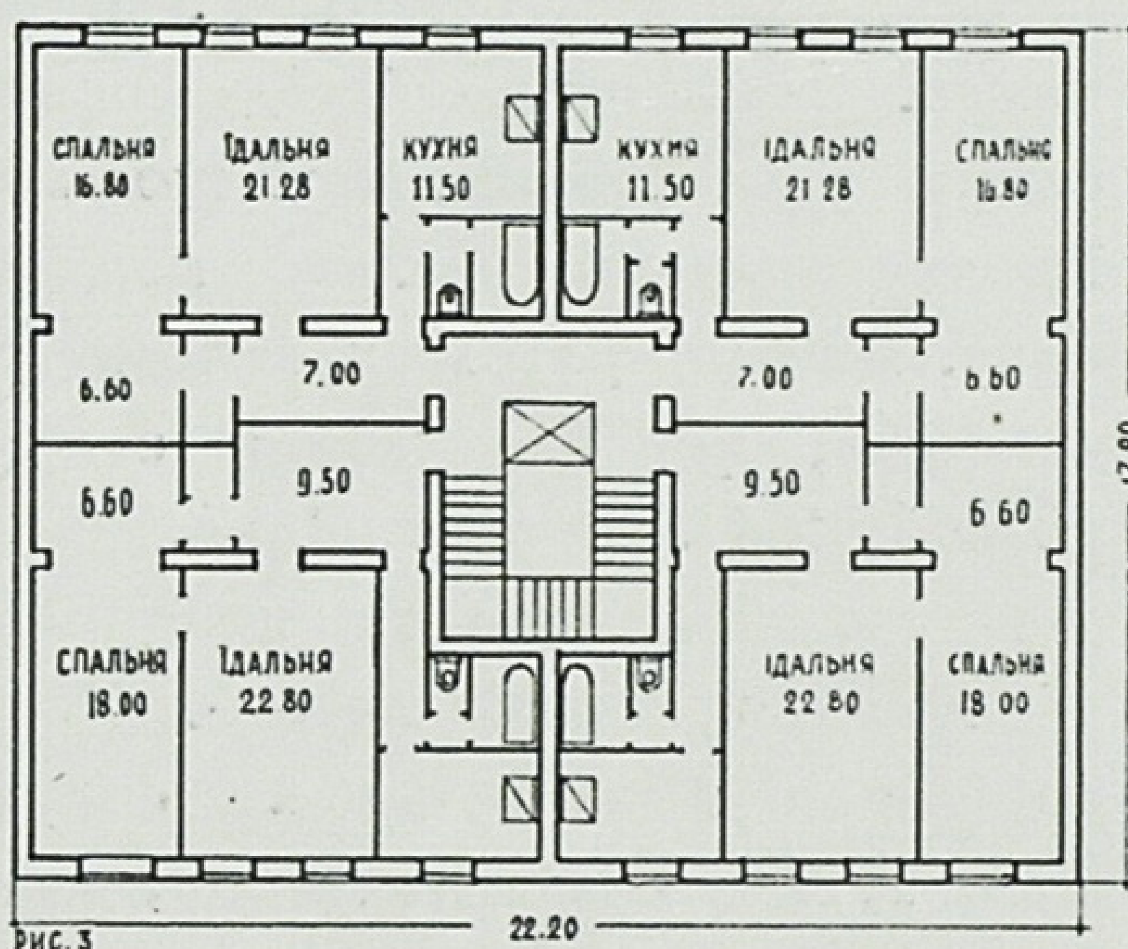
Уявімо собі архітектора або індивідуального замовця, який при проектуванні житлової секції зовсім відмовився б від підсобних приміщень. В такому разі він мав би коефіцієнт $K_1 = 1$, інакше кажучи, мав би ідеальне рішення. Але треба погодитись, що таке планування нікого з нас не задовольнило б.

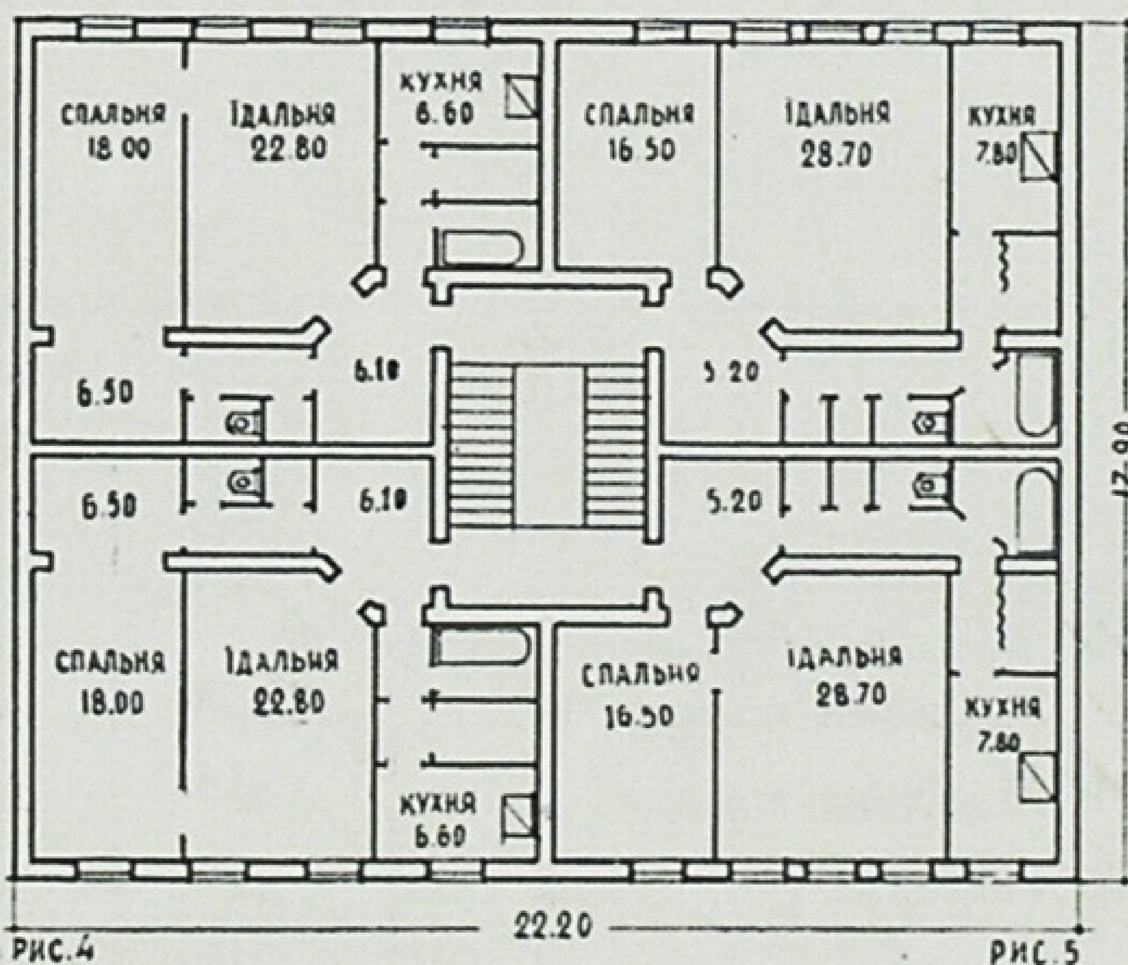
Другий приклад. Спробуємо при проектуванні житлової секції на всі підсобні приміщення виділити, скажімо, тільки 10 кв. м площі. В такому разі при житловій площі в 40 кв. м коефіцієнт K_1 матиме величину 0,8. Здавалося б, прекрасне планове рішення, але безперечним буде і те, що в передній такої секції буде так тісно, що ніде буде покласти калоші, на кухні не буде місця для відра, в ванній не буде місця для умивальника тощо.

Нарешті, спробуємо взяти для коефіцієнта K_1 таке значення, яке було б близьким до рішення, що задовольняє нас, наприклад, візьмемо $K_1 = 0,68$. Що ж тоді? Виявляється, що й таке допущення не розв'язує позитивно питання, бо, як побачимо далі, можна мати кілька прийнятих рішень з однаковими $K_1 = 0,68$, але по суті надзвичайно відмінних щодо якості. Ось чому зовсім безпідставним буде одне планування вважати кращим від іншого, виходячи лише з величини коефіцієнта K_1, як це часто буває в архітектурній практиці.

Автор цієї статті провів таку роботу: для одного й того ж зовнішнього периметра склав кілька планувальних рішень, а саме: для чотирьохквартирних секцій—5 ви-

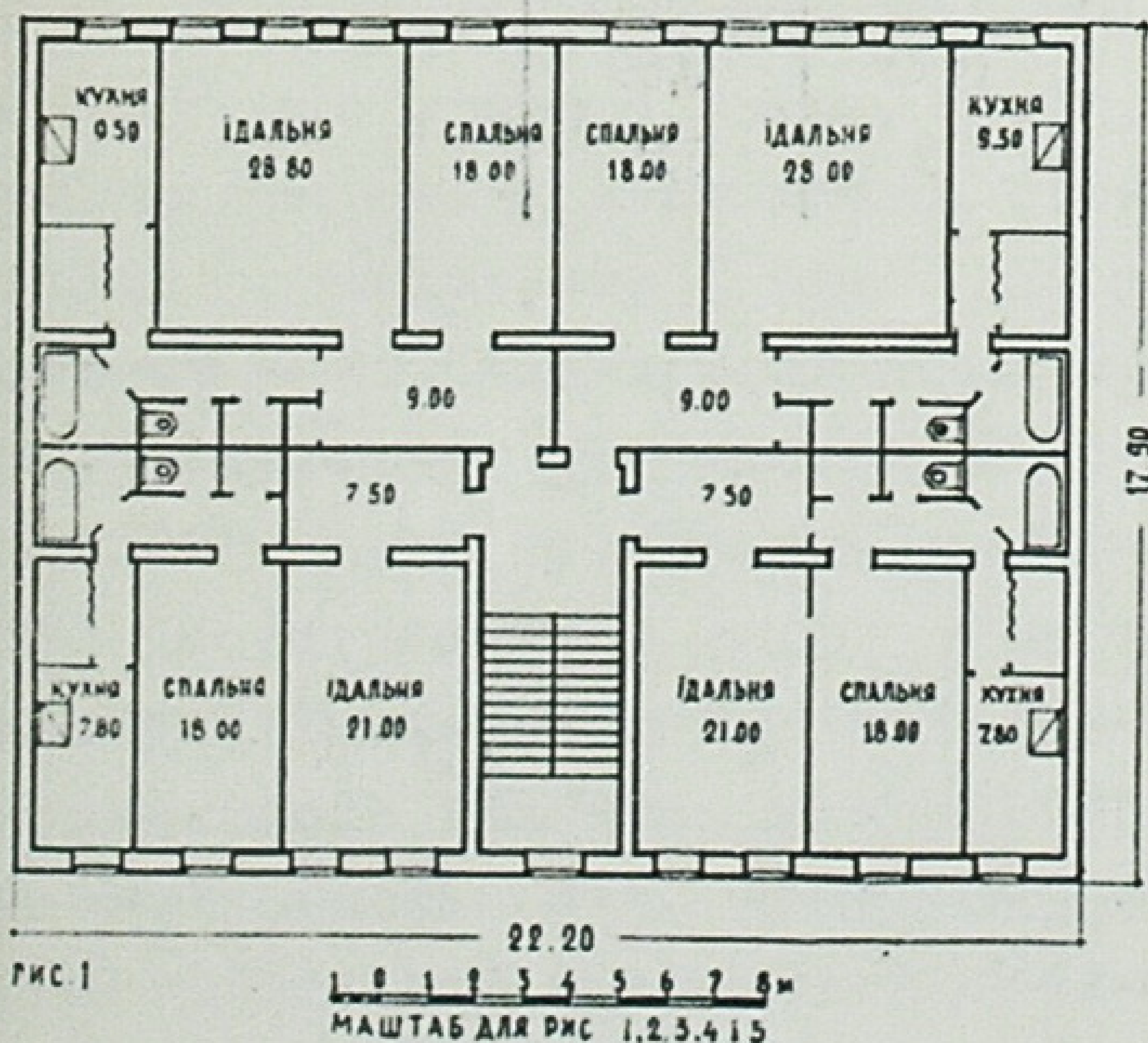

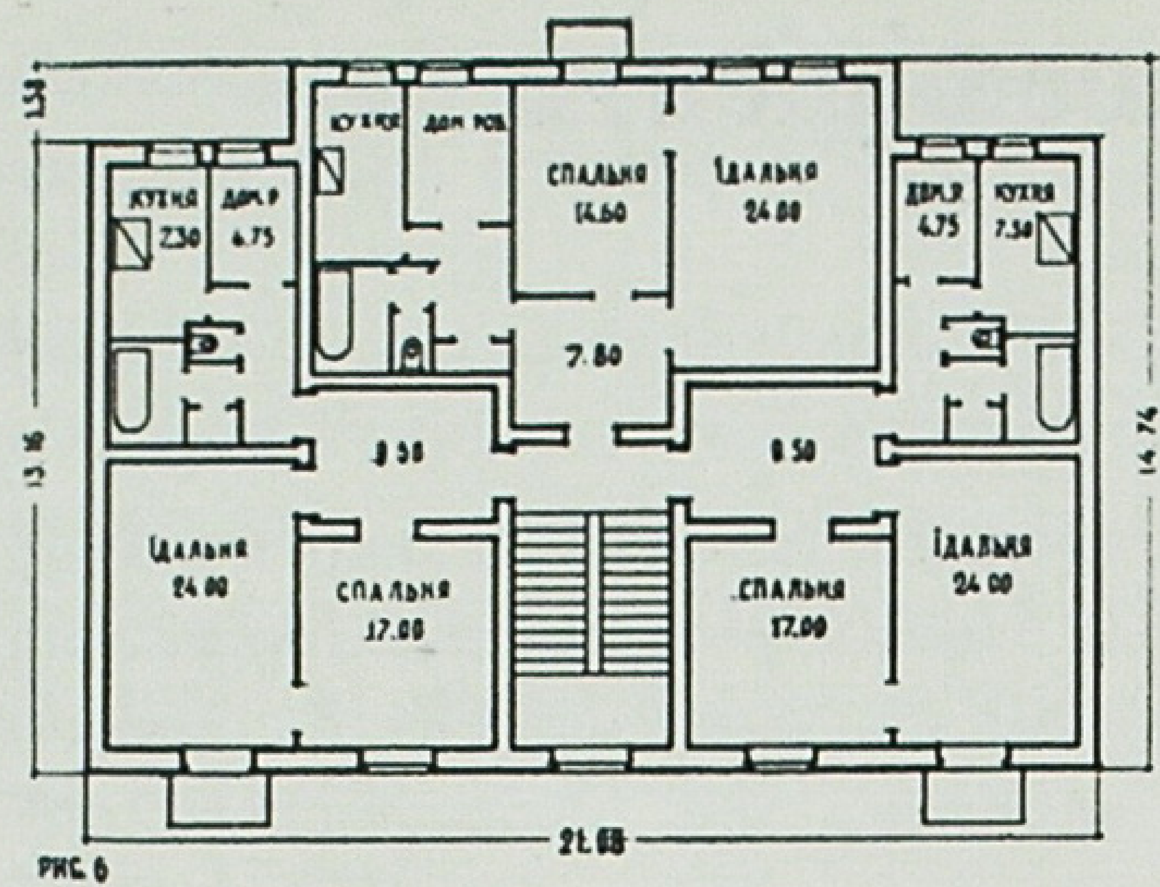

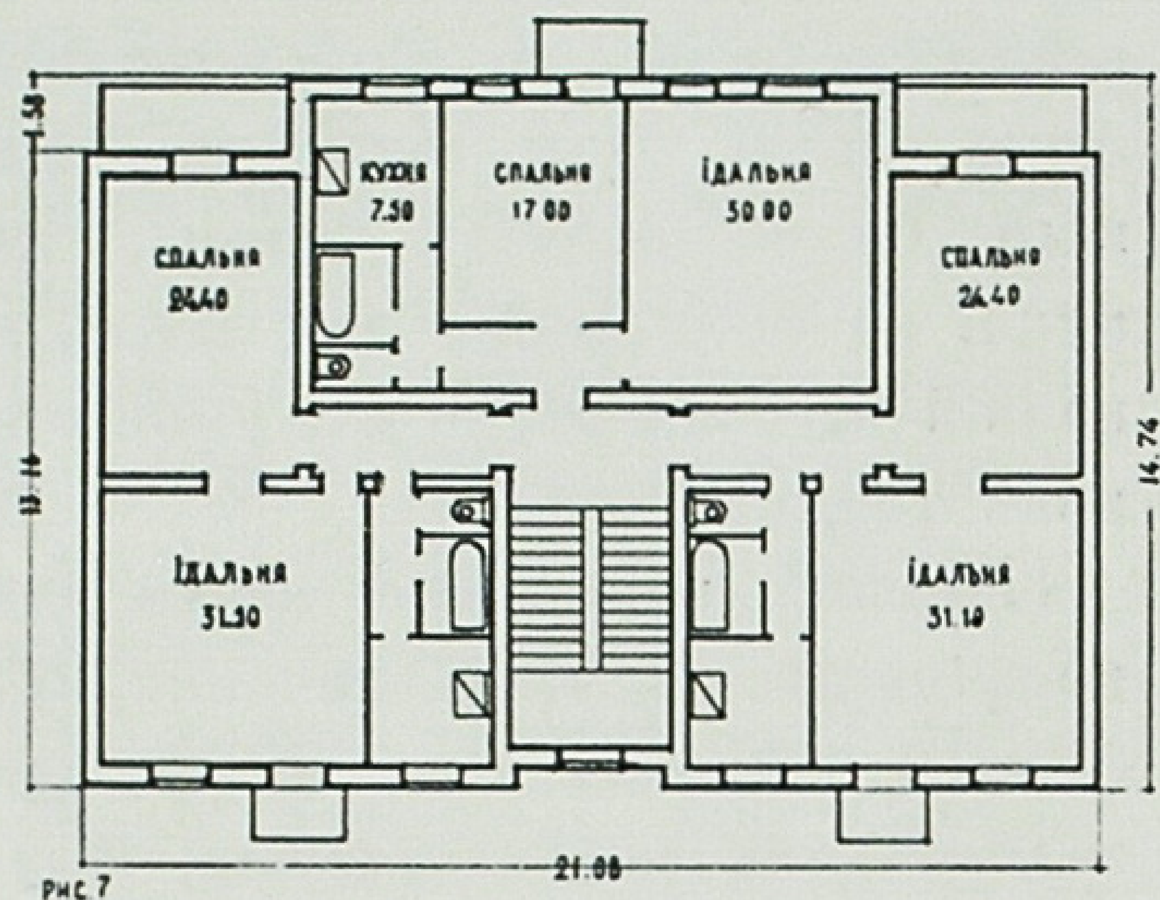

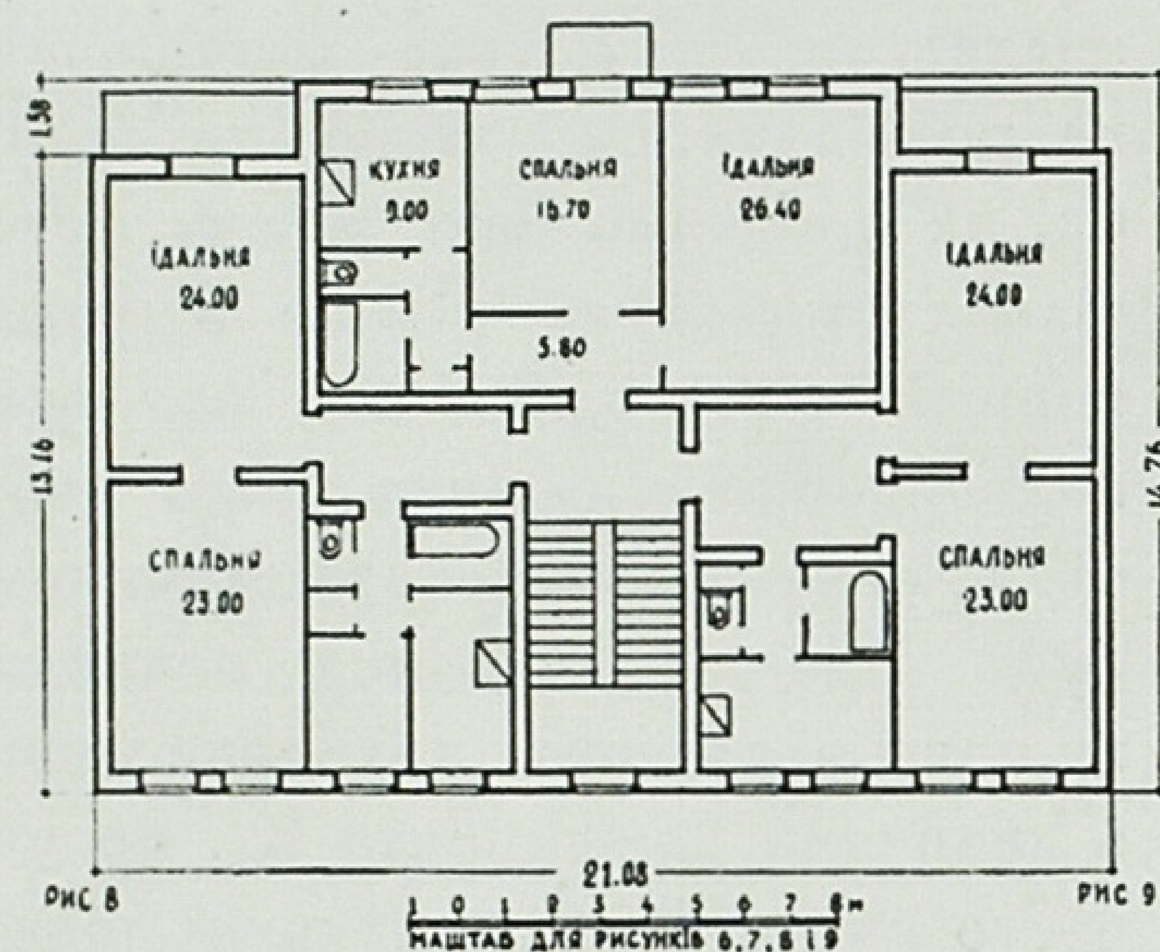

Таблиця 1

Площі	Чотирьохквартирні секції					Примітка
	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	
Корисна площа м²	265^{60}	261^{82}	269^{56}	268^{80}	257^{60}	Квартири № 4 і № 5 на різних площадках
Житлова площа м²	181^{20}	179^{38}	184^{16}	201^{20}	188^{80}	
Передні м²	33^{0}	31^{92}	33^{0}	24^{40}	20^{80}	
Кухні „	34^{60}	34^{20}	36^{40}	26^{40}	31^{20}	
Ванні „	—	—	—	—	—	
Вбиральні „	4^{80}	4^{40}	4^{0}	4^{80}	4^{80}	
Кладові „	5^{0}	3^{40}	4^{0}	4^{0}	6^{80}	
Коефіцієнт K_1	0,68	0,68	0,68	0,74	0,73	
Коефіцієнт K_2	7,8	8,0	7,7	7,1	7,5	

падків планування, а для трьохквартирних—4 планувальних рішення (трьох- і чотирьохквартирні секції взято, як такі, що найчастіше застосовуються в практиці).

Всі дані, що стосуються планування тієї чи іншої секції, наведено в таблицях №№ 1 і 2. Розгляньмо таблицю № 1 (ст. 33).

З таблиці видно, що секції №№ 1, 2, 3 мають однаковий коефіцієнт $K_1 = 0{,}68$. Здавалося б, планування в секціях №№ 1, 2, 3 повинно було б бути рівноцінне. Насправді ж, хоч планування кожної окремої секції можна визнати задовільним, проте воно далеко нерівноцінне. Так, секція № 1 складається з чотирьох двохкімнатних квартир, при чому кожна кімната має свій окремий вихід, тобто всі 8 кімнат можуть бути заселені різними сім'ями, тоді як у секціях №№ 2 і 3 окремі виходи мають лише 6 кімнат. Далі, в квартирах секцій №№ 1 і 2 для ліжок хатніх робітниць є окрема площа, тоді як у секції № 3 цього немає. Нарешті, співвідношення самих розмірів кімнат, що має істотне значення, далеко неоднакове. Все це разом красномовно свідчить, що планування секцій №№ 1, 2 і 3 нерівноцінне.

Не можна визнати кращим і планування секцій №№ 4 і 5 в порівнянні з плануванням секцій №№ 1, 2 і 3 (малі передні, санвузли в № 4 в різних місцях тощо), хоча коефіцієнт K_1 для секцій №№ 4 і 5 має значно більшу величину.

В таблиці № 2 наведено дані для трьохквартирних секцій. Якщо зважати на коефіцієнт K_1, то з усіх чотирьох планувань найкраще брати № 7, де значення K_1 найбільше. Але треба взяти до уваги, що в секції № 6 багато зручніша передня, ніж в № 7 (9,5 $м^2$ замість 4,8 $м^2$); в № 6 для хатніх робітниць є окремі кімнати площею від 4,75 $м^2$ до 5,5 $м^2$, а також кладовки, яких теж немає в № 7. Ось чому, не зважаючи на більше значення коефіцієнта K_1 в № 7, їй не можна віддати переваги перед № 6.

Невигідність коефіцієнта K_2 цілком очевидна.

З сказаного можна зробити висновок, що, користуючись на практиці коефіцієнтами K_1 і K_2, як критерієм для оцінки планування, ми не завжди можемо встановити якість пропонованих планувальних рішень.

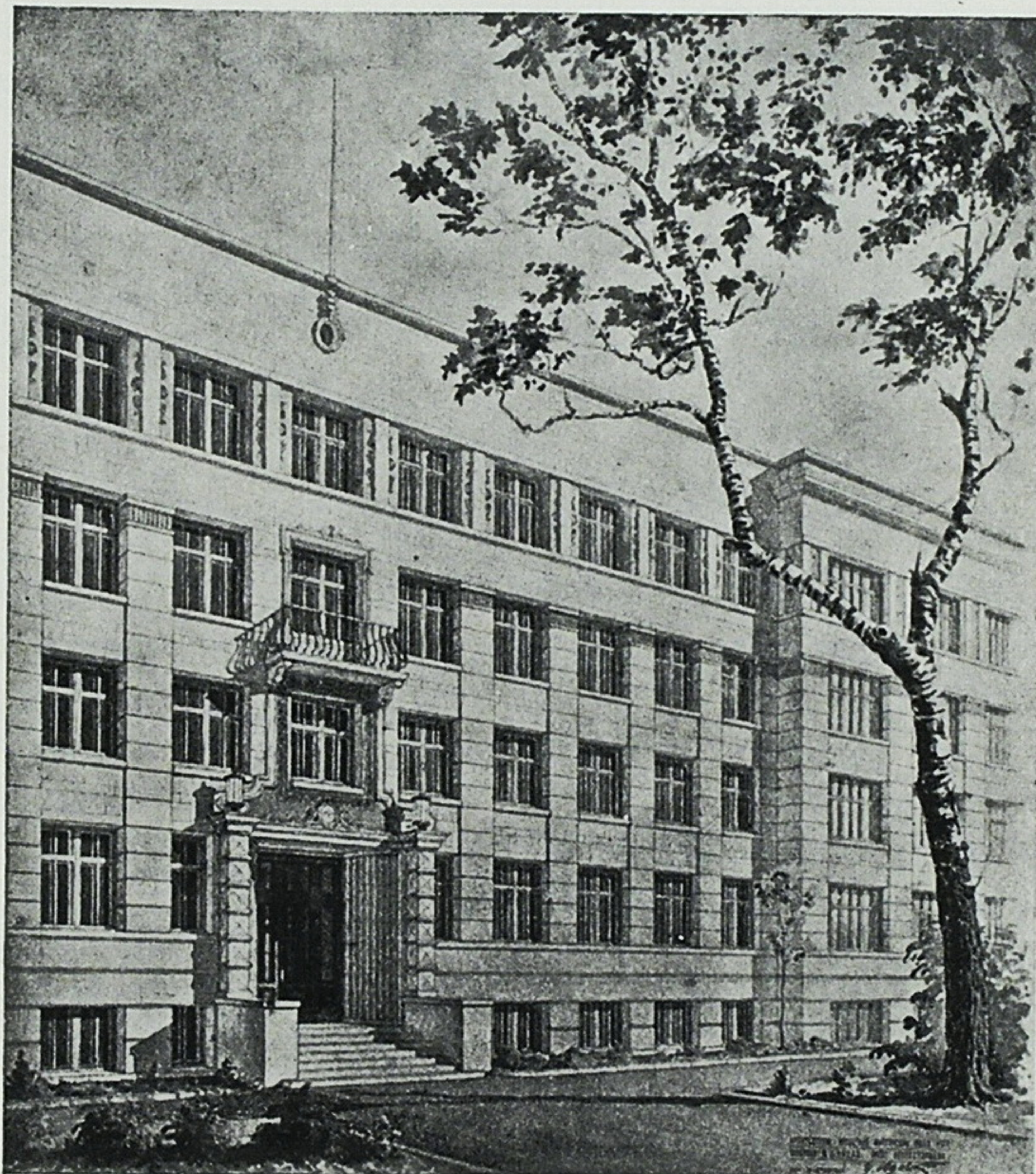
Таблиця 2

Площі	Трьохквартирні секції				Примітка
	№ 6	№ 7	№ 8	№ 9	
Корисна площа $м^2$ . .	196^{80}	205^{60}	203^{50}	200	При обчисленні кубатури секції торцові стіни взято товщиною в 0,51 м, а висота в 3,60 м (від полу до полу).
Житлова площа „ . .	135^{60}	158^{0}	147^{10}	137^{10}	
Передні „ . .	26^{80}	14^{40}	20^{80}	24^{80}	
Кухні „ . .	21^{60}	20^{50}	23^{0}	25^{80}	
Ванні „ . .	—	—	—	—	
Вбиральні „ . .	3^{80}	3^{60}	3^{60}	3^{30}	
Кладові „ . .	2^{0}	—	2^{0}	2^{0}	
Коефіцієнт K_1	0,69	0,77	0,72	0,69	
Коефіцієнт K_2	8,0	6,8	7,3	7,9	

МЕДИЧНЕ БУДІВНИЦТВО УРСР

Лікарня в Луцьку

Г. А. Сластіонов

Архітектори В. Боровський і Г. А. Сластіонов. Лікарня у Луцьку.

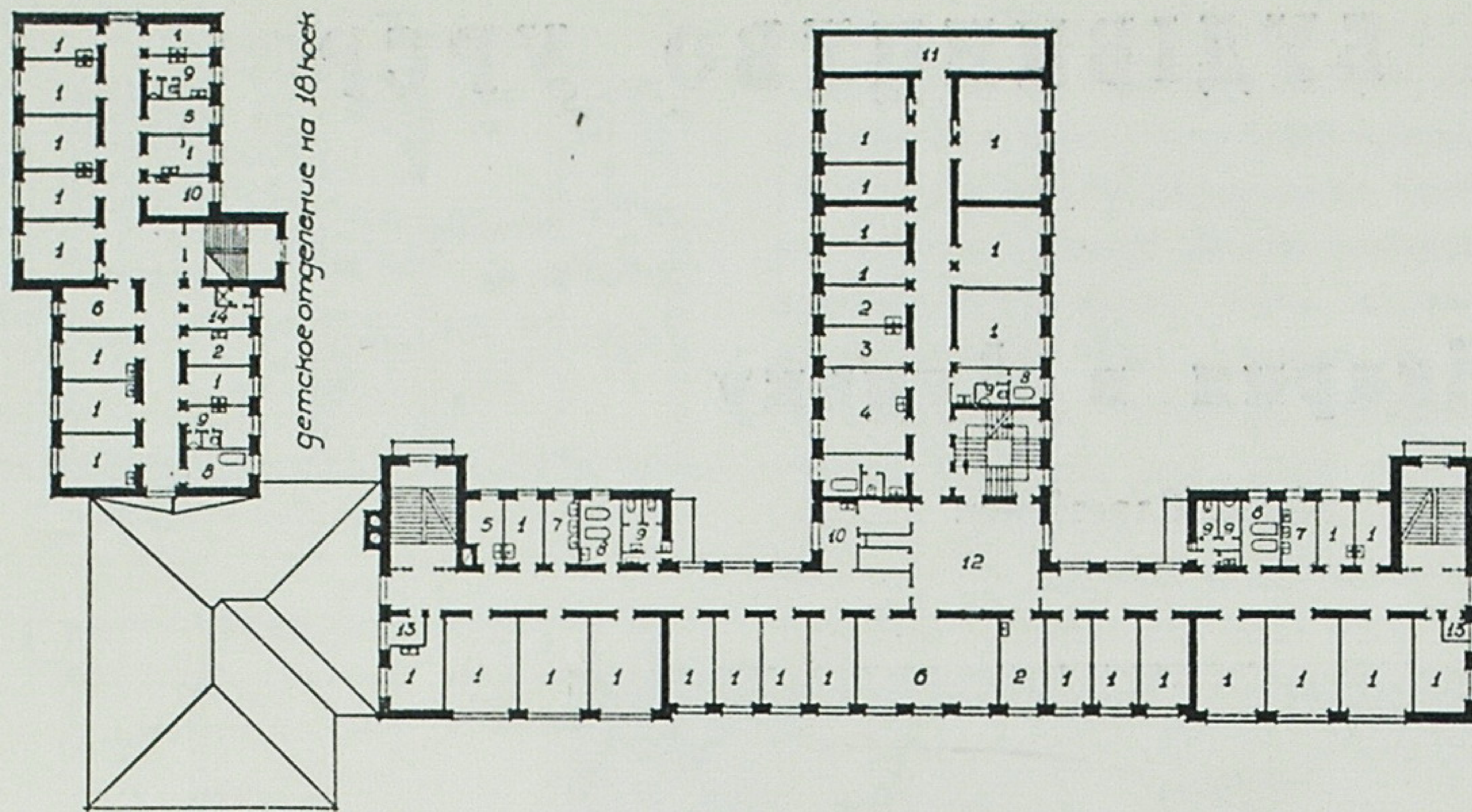
V. Borovski et G. Slastionov, architectes. Hôpital à Loutsk.

Основна принципіальна різниця в проектуванні і спорудженні будинків для лікарень у нас і в капіталістичних країнах полягає в тому, що у нас в основу будівництва береться, насамперед, сталінське піклування про живу людину — будівника безкласового соціалістичного суспільства. В капіталістичному суспільстві, навпаки, проектування і спорудження масових громадських будинків підпорядковане вимогам доходності, прибутковості для підприємця. А це найшвидше досягається об'єднанням всіх видів лікарняного обслуговування в одному корпусі. Прикладом такого „комерційного" проектування і був проект лікарні в Луцьку до його переробки.

В СРСР переважною системою структури лікарні є система окремих корпусів для кожного відділу лікарні та окремих будинків для кухні, пральні тощо. Маючи ряд переваг санітарно-гігієнічного порядку, ця система, правда, менш вигідна економічно, бо кубатура на одне ліжко дорівнює від 150 до 210 куб. м.

Поряд з цим, у нас в СРСР теж є окремі приклади будівництва комбінованих лікарень, але комбінованих більш доцільно, проте, їх ще дуже мало, щоб можна було з досвіду експлуатації робити висновки про перевагу тієї чи іншої системи.

За проектом лікарні в Луцьку спочатку передбачалось в одному корпусі зосередити такі відділи: терапевтичний, хірургічний, гінекологічний, родильний, венерологічний та інфекційний, рентгенкабінет, електро-світлолікарню і водолікарню, аптеку, лабораторію, перепускники, адміністративну частину, кухню, пральню і два інтер-

Лікарня в Луцьку. План 2 поверху: 1—палати; 2 — кабінет лікаря; 3 — кімната медсестри; 4 — господарча кімната; 5 — маніпуляційна; 6 — кімната денного перебування; 7—умивальна; 8 — ванна; 9 — вбиральня; 10 — буфетна; 11 — тераса; 12 — хол; 13 — прим. для чистої білизни; 14 — гардероб персоналу.

Hôpital à Loutsk. Plan du 1-ər étage.

нати—для санітарок і для середнього медперсоналу.

Внутрішнє планування лікарні вдале—всі відділи примикають до центральних сходів, які зв'язують ці відділи. Але склад елементів лікарні не можна визнати правильним—не можна ж в одному корпусі містити інфекційний та венерологічний відділи. Одночасно в складі корпусу не запланували дитячого відділу.

Будівництво лікарні було закінчене лише начорно—стіни, покрівлю, перекриття і сходи.

Виконаний автором цих рядків проект реконструкції будинку передбачає ліквідувати інфекційний та венерологічний відділи, збільшити терапевтичний, організувати дитячий відділ і відділ для лікування нервових тощо.

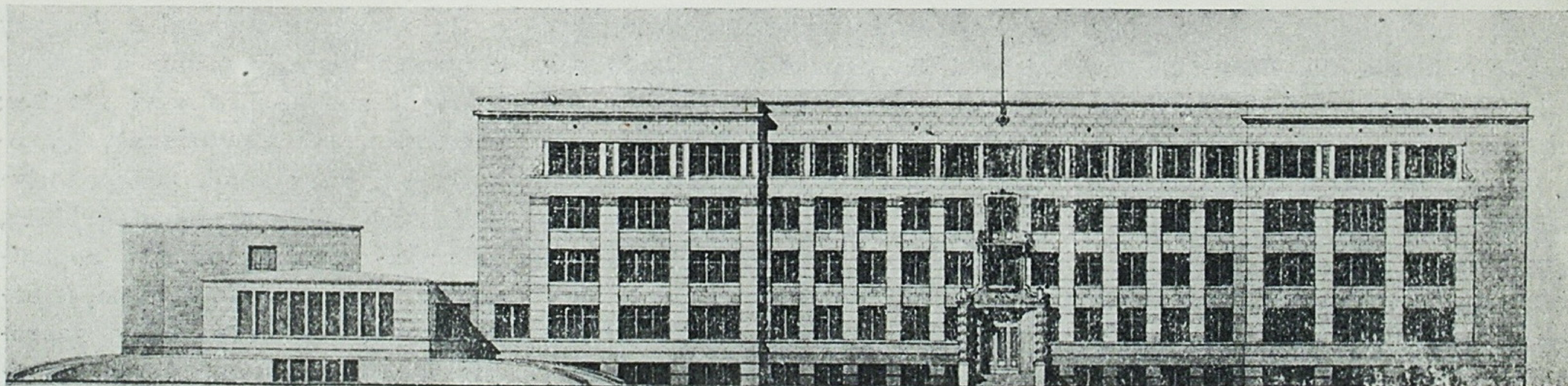
Кубатура на одне ліжко після перепроектування дорівнює 126 куб. м.

Будинок лікарні за першим проектом передбачалось оформити в конструктивістському дусі — у вигляді горизонтальних смуг, що проходять по вікнах через весь фасад. Проект реконструкції передбачає звичайне оформлення фасадів штукатуркою.

Основним мотивом є оформлення міжвіконних стовпів першого і третього поверхів у вигляді спільних для трьох поверхів вертикальних елементів, що підтримують горизонталі четвертого поверху. Таким способом виявлено характер роботи цих частин стіни, протиставлених нейтральному заповненню. Центр будинку з головним входом підкреслюється більш збагаченою трактовкою порталу, балконом і орнаментом (ліпка і сграфіто).

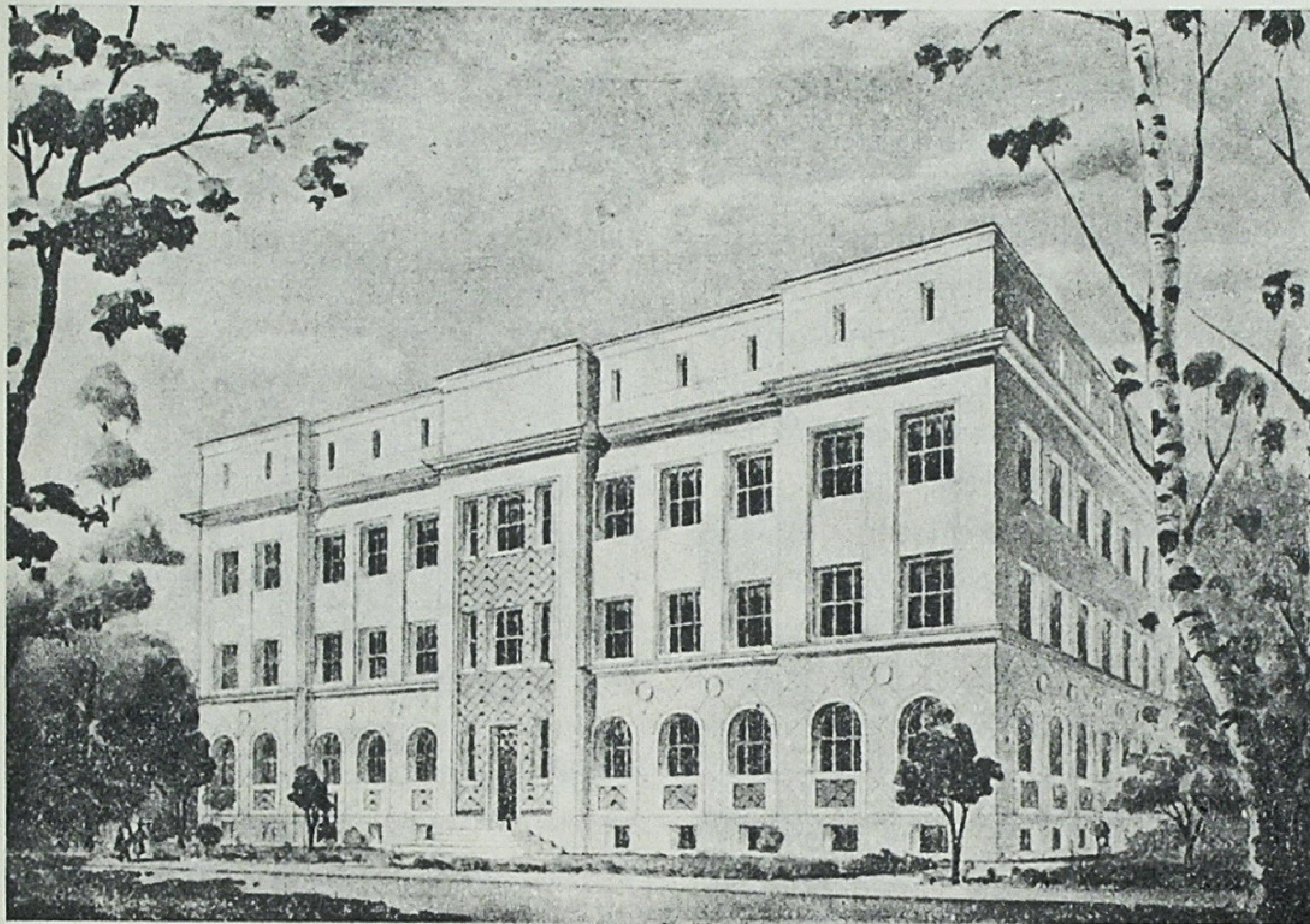
В 1941 р. будівництво лікарні буде закінчене, і вона буде передана в експлуатацію.

Лікарня в Луцьку. Головний фасад. Hôpital à Loutsk. Façade principale.

Нова лікарня в Ровно

М. А.

Одинадцять років будували польські пани школу в Ровно. Заклавши фундамент і вивівши стіни, міський магістрат забув про школу. Раз на рік згадували про будівництво, щоб зараз же забути про нього до наступного року. Мабуть і зовсім забули б про незакінчений будинок, якби гострий брак приміщення для лікарні не примусив „отців міста“ подумати про те, щоб використати початий шкільний будинок для лікарні. Було вирішено перепроектувати це шкільне приміщення під лікарню. Проект переробити але... на цьому й закінчилось „піднесення діяльності“ міського магістрату. Жителі міста, як і раніш, не мали ні школи, ні лікарні.

Одинадцять років чекали жителі закінчення цього будівництва. І невідомо, скільки їм ще довелося б чекати, якби не прийшла радянська влада.

З встановленням радянської влади надії жителів Ровно почали здійснюватись. РНК УРСР відпустила кошти на реконструкцію цього будинку під лікарню. Проект реконструкції виконала архітектурно-планувальна майстерня Наркомздоров'я.

В цокольному поверсі розміщений перепускник для хворих, який складається з чекальні, оглядової, роздягальні і ванної-вдягальні. На цьому ж поверсі містяться аптечна кімната з підсобним приміщенням, кухня з необхідними допоміжними приміщеннями, дві лабораторії і котельна з вугляркою.

На першому поверсі — вестибюль для одвідувачів і кімната побачень, канцелярія, кабінет лікаря, операційне приміщення з передопераційною і перев'язувальною, санвузли, буфетна тощо.

На другому поверсі — хірургічний відділ з операційним відділенням, на третьому — гінекологічний відділ з усіма обслужними приміщеннями.

Будівництво реконструйованого приміщення лікарні закінчується і незабаром буде передане в експлуатацію.

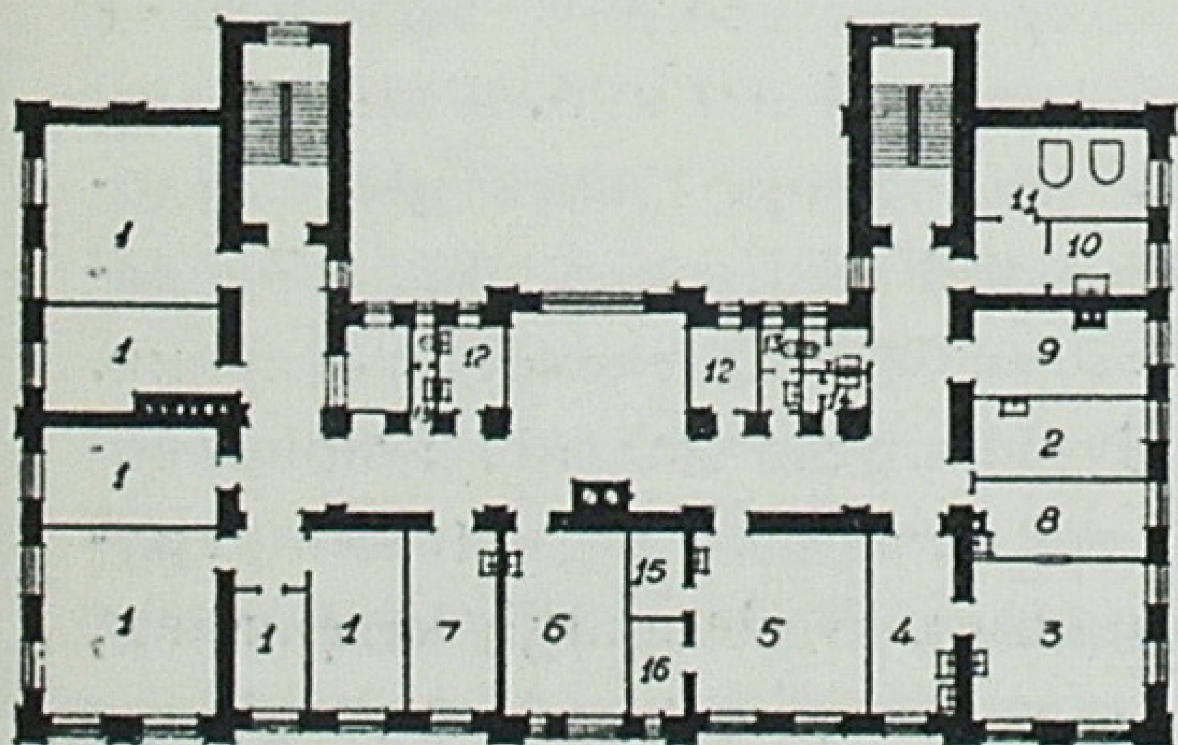
Місто за короткий час збагатилось новою лікарнею, збагатилось школами, що їх польські пани тільки збирались спорудити, але так і не спорудили.

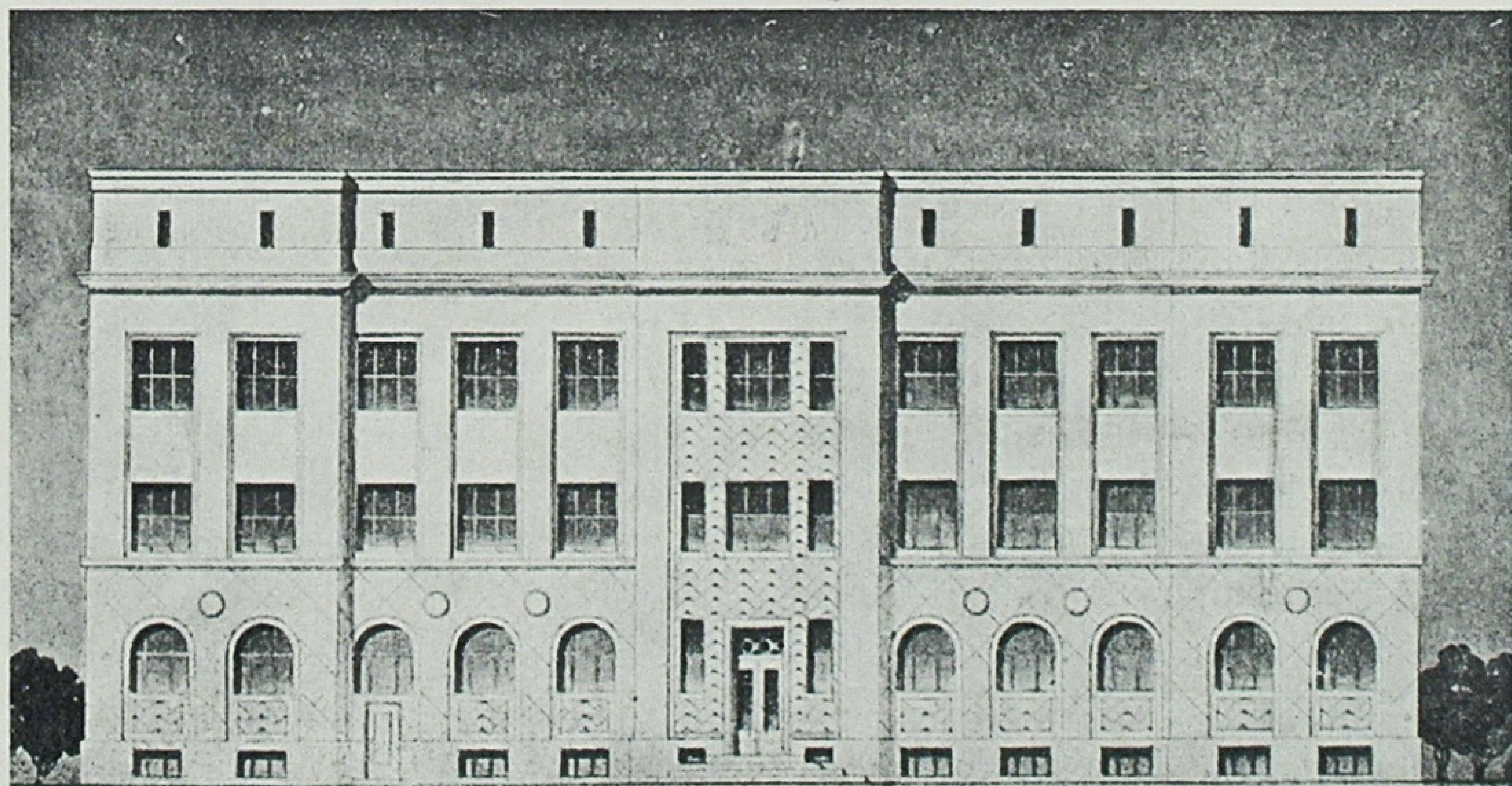
Лікарня в м. Ровно. План 2 поверху: 1—палати; 2—кабінет лікаря; 3—операційна; 5—рентгенкабінет; 6—кабінет фізіотерапії; 8—стерилізаційна; 9—буфетна; 10—ванна і т. д.

Праворуч—головний фасад.

Hôpital à Rovno. Plan du 1-er étage.

A droite — façade principale.

Газифікація Києва на базі природних газів

Інж. М. С. Заславський

Реконструкція Києва проводиться не тільки лінією зовнішнього оформлення міста, тобто створення архітектурних ансамблів, озеленення, замощення і т. ін., а й лінією створення належних санітарно-гігієнічних умов і максимальних зручностей для трудящих столиці, а також технічного переозброєння промисловості.

В цьому комплексі питань далеко не останню роль відіграє газифікація міста.

Газ—універсальне паливо для промисловості, комунального господарства і побуту. Він дешевий, відзначається повнотою і чистотою згорання, має велику теплову цінність, легко подається трубопроводами в будьяке місце. Газове опалення дає змогу легко регулювати температуру горіння і найповніше використовувати тепло.

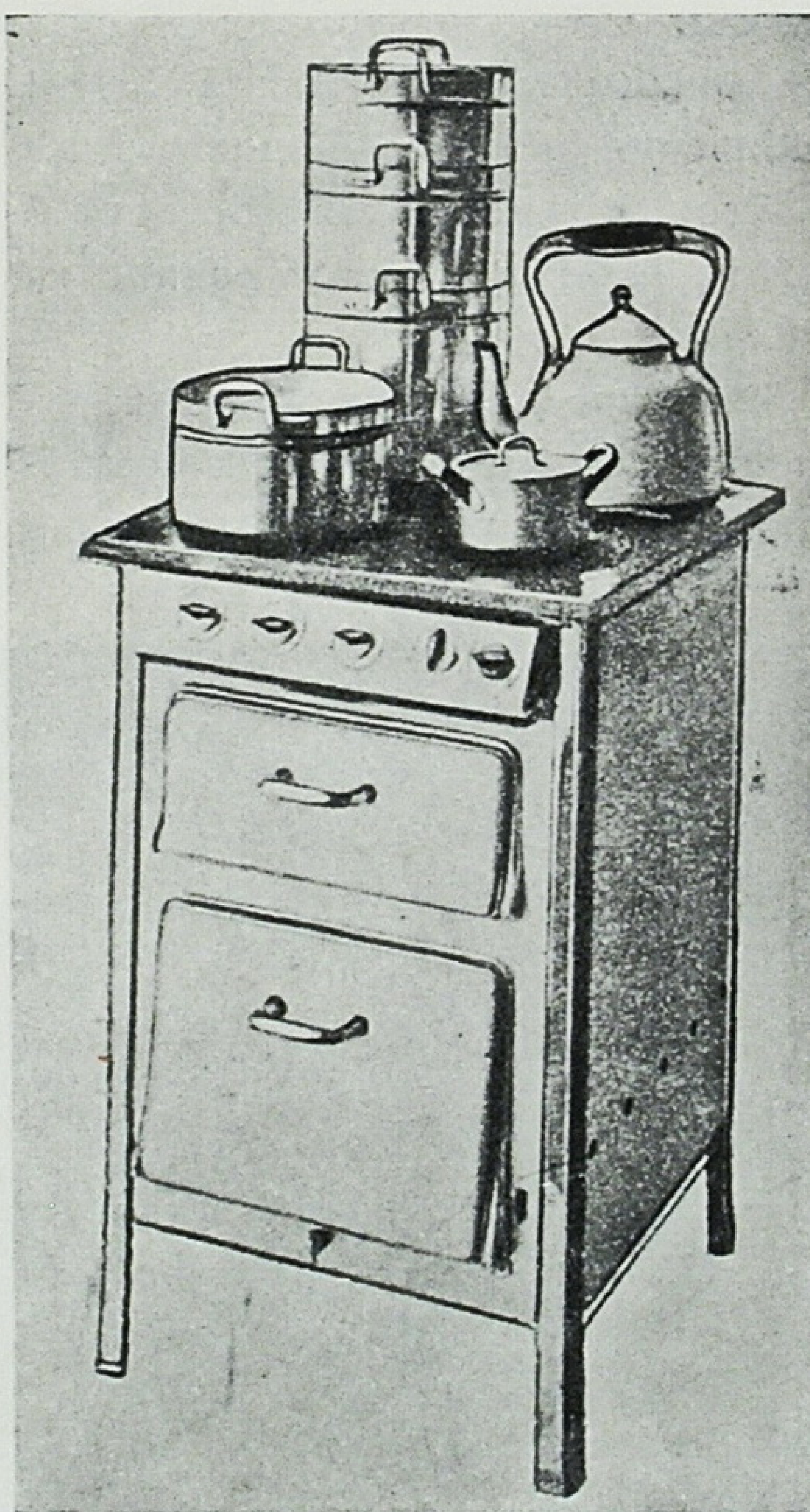
Газ з великим ефектом використовується в промисловості: при обробці металів і дерева, в цементному, скляному, керамічному і інших виробництвах; для спалювання в топках парових котлів електростанцій і промислових підприємств та в газових турбінах; для роботи автотранспорту і тракторного парку; як хімічна сировина для одержання багатьох цінних продуктів, що використовуються в сільському господарстві, промисловості і для оборони країни.

Величезні переваги дає використання газу в побуті. Газові плити, каміни, водонагрівники для ванн і прання білизни, утюги, рефрижератори дають змогу додержувати зразкової чистоти в приміщенні, полегшують працю тисяч хатніх господарок, економлять час і кошти, зберігають житлову площу, продукти.

При спалюванні твердого палива (вугілля, дрова, торф і т. ін.) над великим містом постійно клубиться дим—це десятки тисяч фабрично-заводських димарів, димарів парового опалення і вогнищ, а також електростанцій викидають незгоріле паливо в повітря. Приблизно до 80% тепла, що може дати паливо, виходить в атмосферу.

Дим не тільки забруднює вулиці і будинки, а й згубно впливає на зелені насадження—сади, бульвари, сквери, парки. Так само згубно впливають сірчасті гази на залізобетонні конструкції і на здоров'я трудящих. Проведені в Америці підрахунки показують, що затрати на відновлення здоров'я населення і ремонт конструкцій та споруд, пошкоджених димом і копотом, досягають 1 млн. доларів на рік.

Газова плита для варіння їжі.

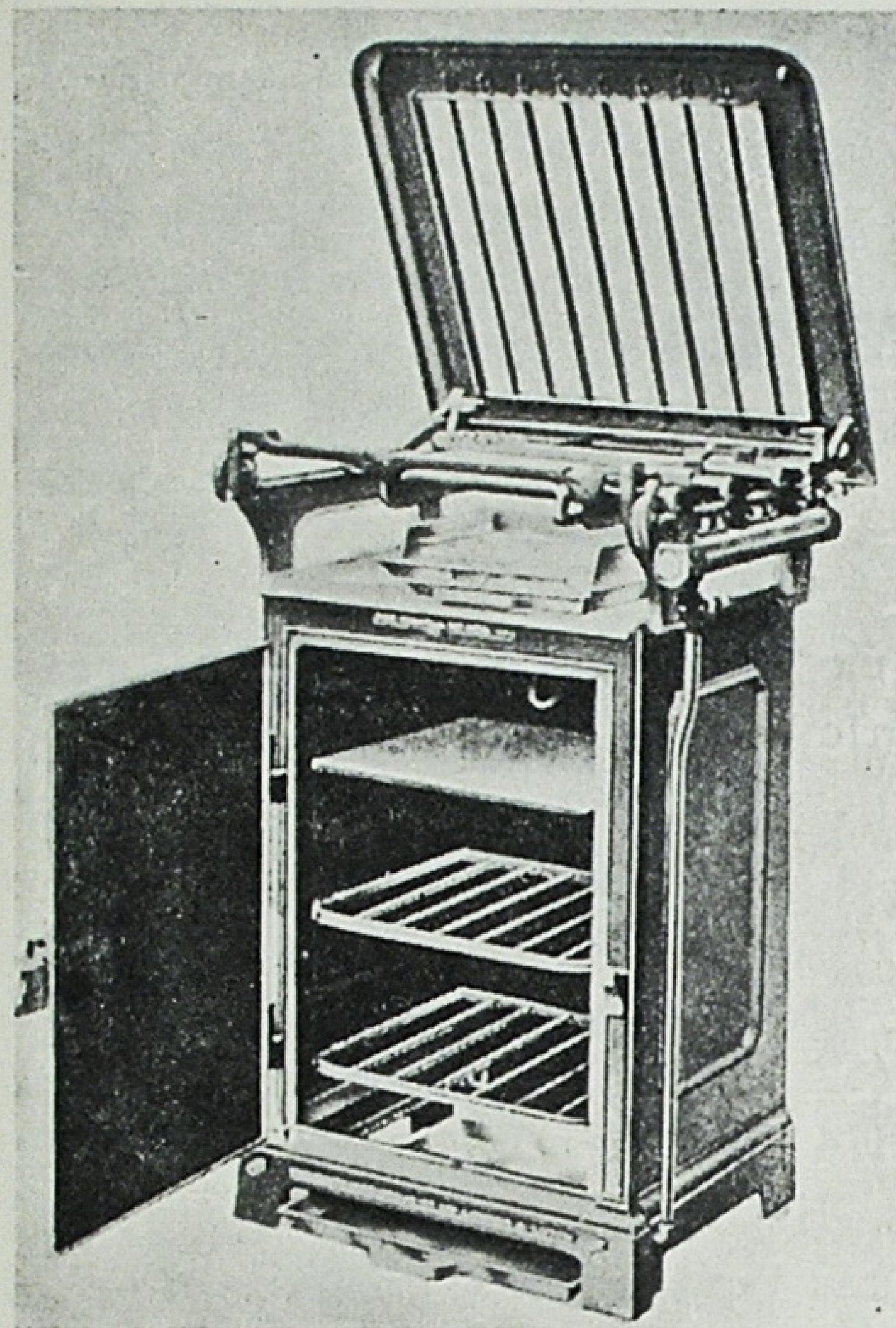

При газифікації зовсім зникає дим і копіт, значно полегшується робота залізничного, водного і внутріміського транспорту в зв'язку з тим, що відпадає потреба довозити величезну кількість палива (для Києва близько 1 млн. тонн на рік), зменшується затрата праці на видобування, навантаження, вивантаження і накидання в топки палива, створюється колосальна народногосподарська економія. Вулиці очищаються від пилу, бруду і решток транспортованого палива. Кухні перетворюються в додаткову чисту житлову площу. Площу кухні можна значно зменшити, бо газова плита займає приблизно вдвоє менше місця, ніж звичайна плита, духовка і піч. Орієнтовно площа кухні зменшується на 30—40%.

Ніяких сараїв, підвалів і інших складів для палива не потрібно. Це дасть змогу перепланувати двори і будинки, насадити садки і спорудити фонтани та ліквідувати потворні прибудови, що так часто порушують архітектурний ансамбль.

Питання про газифікацію Києва нині набуває цілком реального характеру. Після приєднання до УРСР західних областей Україна одержала великі ресурси природних газів Прикарпаття, які можна використовувати не лише в прилеглих районах, а й в більш віддалених. Газ із Дашави легко можна передати дальнім газопроводом до Києва. Газ на Прикарпатті має високу теплотвірну здатність—8500 калорій в 1 куб. м тисненням в 60 атмосфер. Цього цілком вдосить, щоб на перших порах передавати газ без додаткового тиснення.

Будівництво дальніх газопроводів не зв'язане з технічними утрудненнями. В Америці, наприклад, цілком нормально функціонує

Газова плита.

7 дальніх газопроводів довжиною понад 600 км і 3 зверхдальніх до 1500 км і більше. Та й у нас у західних областях (Львів—Стрий і ін.) є дальні газопроводи, правда не такі довгі—до 70 км. На трасі газопроводу Дашава—Київ, довжиною понад 500 км, можна приєднати сітки і газифікувати ряд інших міст і промислових підприємств України.

Вартість передачі 1 куб. м газу на перших порах обійдеться близько 2 коп., а згодом знизиться до 1,25 коп.

Вартість фрахту і навантажно-вивантажних робіт для твердого палива навіть неможливо порівнювати з цими цифрами.

Відпускну ціну газу (7 коп. за 1 куб. м) теж не можна порівнювати не тільки з вартістю всякого іншого виду палива, а навіть з вартістю будьякого іншого виду газу.

Не слід забувати, що 1 куб. м газу замінює 1,7—2 кг коксу або 2,25—2,6 кг звичайного вугілля. Одним куб. м природного газу можна підігріти 140 літрів води до температури 35°C для ванни, прання білизни або інших хатніх потреб. На 1 куб. м газу можна приготувати три обіди з трьох блюд для сім'ї з чотирьох душ.На 1 куб. м газу можна 5 годин прасувати білизну.

Ванні і кухонні раковини встатковуються спеціальними водопідігрівними приладами з душем зверху (для ванної кімнати).

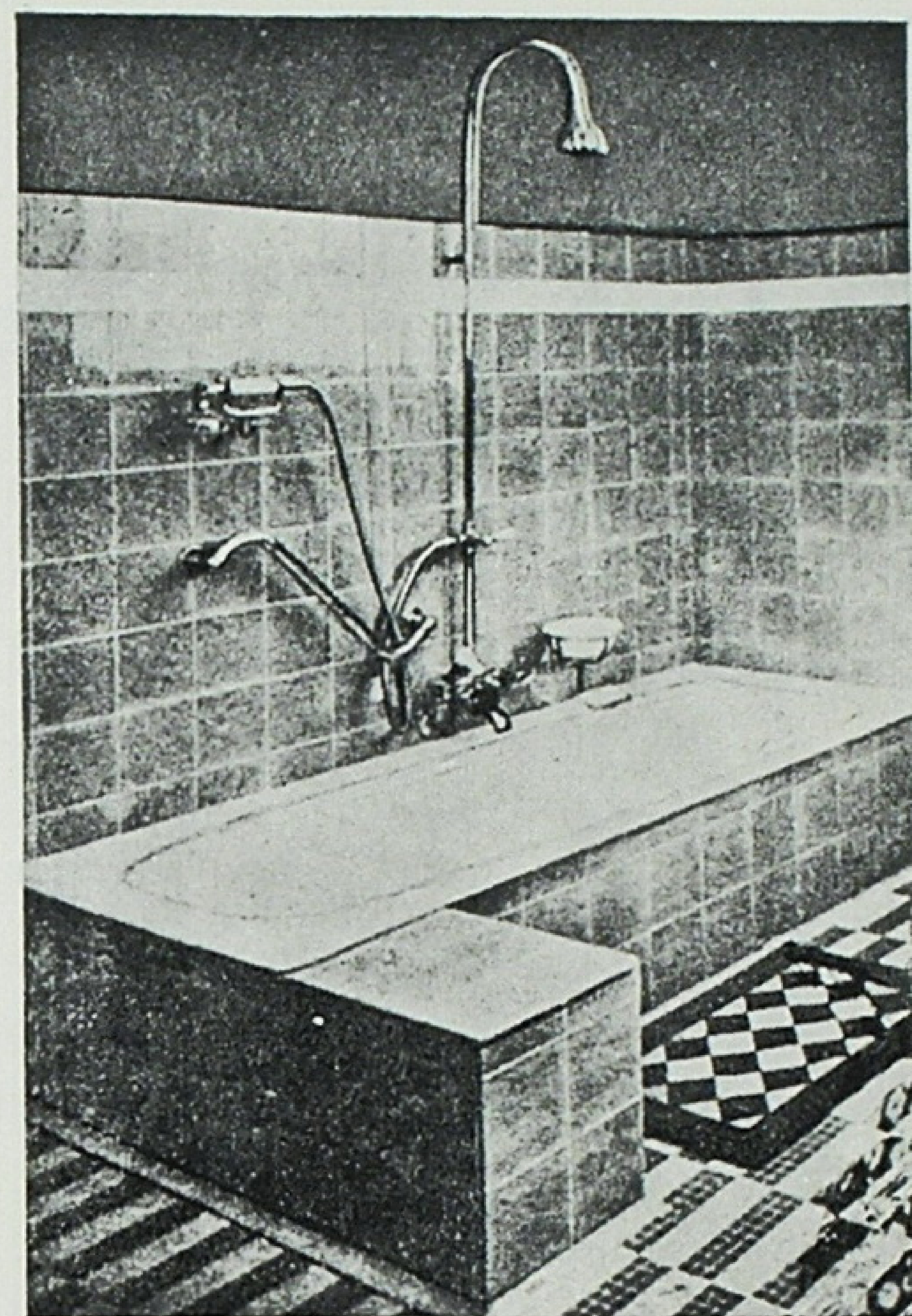
Газові плитки мають три відділення з різною температурою, починаючи з нижчої внизу і кінчаючи вищою вверху. Зверху влаштовуються горілки і сітки над ними для того, щоб смажити страву, підігрівати блюда і чайники. Обід готується автоматично, за певний час.

Газові каміни портативні, красиві і можуть бути архітектурними прикрасами для кімнат. Газові рефрижератори бувають різних типів—льодовня-буфет, льодовня-стіл, льодовня-плита. Вони теж прикрашають квартири. Газові утюги подібні до електричних, з шнуром.

Всі газові прилади автоматизовані, не потребують ніякого догляду і легко починають діяти від запаленого сірника.

Зрозуміло, що одразу газифікувати все місто не буде змоги—це потребуватиме великих коштів і багато металу, тому газифікація Києва розбивається на три періоди. Спочатку (1943—1947 рр.) намічається перевести на газ ТЕЦ, що знаходиться в межах міста, і ряд промислових підприємств, що споживають нафту та вугілля (заміна всього нафтопалива і 70% донецького вугілля), ряд домових котельних, де використовується донецьке паливо (до 40% кочегарок), 500 вантажних автомашин, а також газифікувати 3000 квартир.

В результаті охоплення газифікацією цих об'єктів, орієнтовно намічених трестом Укргаз, економія на паливі дорівнюватиме близько 20 млн. крб. на рік. Згодом, в міру розширення газифікації, економія досягне 65 млн. крб. на рік.

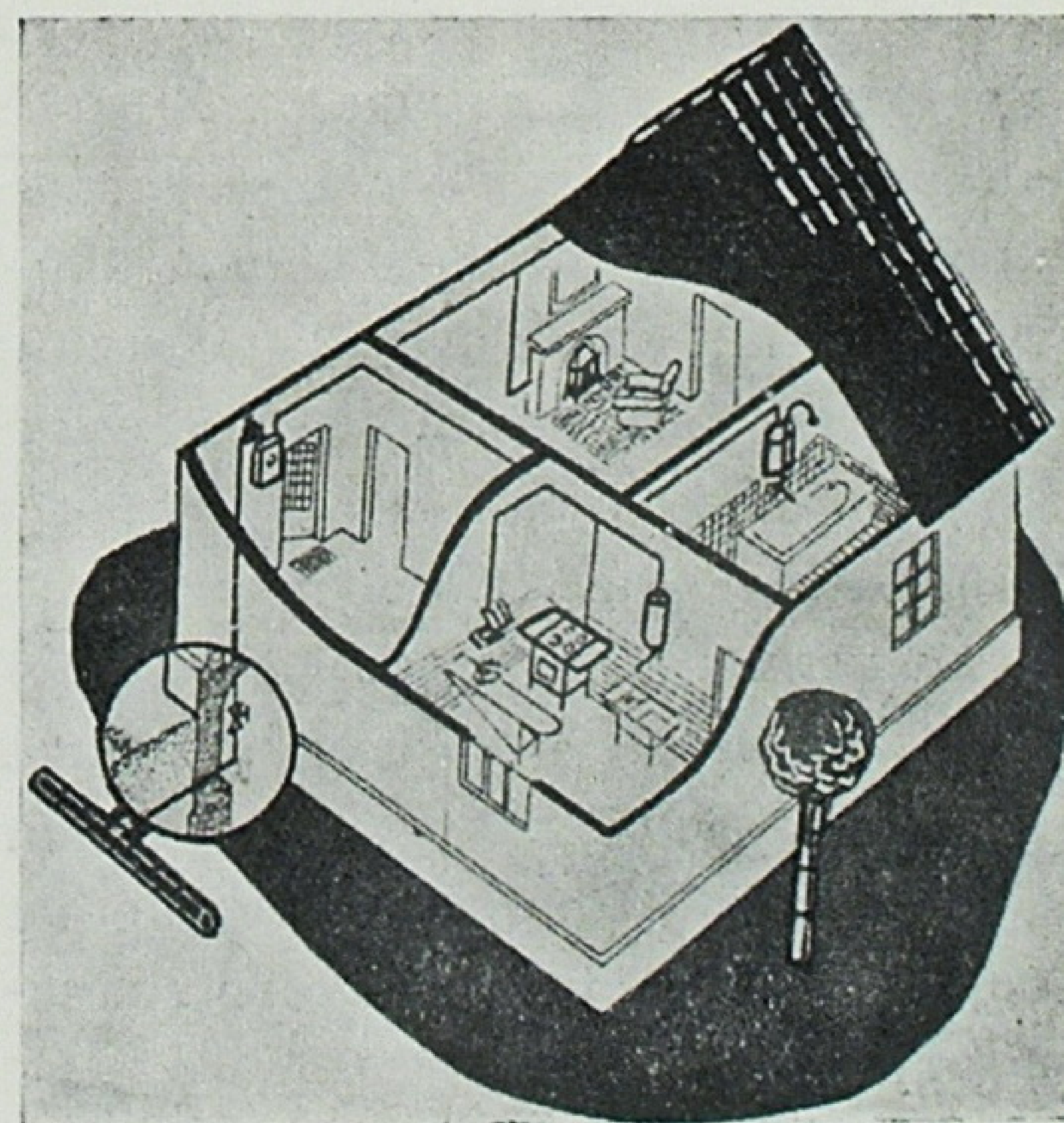

Ванна кімната на газі.

Отже, вже в 1947 р. затрати на дальній газопровід цілком будуть покриті економією на паливі.

Величезне народногосподарське значення цієї проблеми, дальше поліпшення санітарно-гігієнічних умов столиці України, ряд архітектурно-будівних завдань в зв'язку з газифікацією міста—все це повинно привернути увагу архітектурної, будівної громадськості до цього грандіозного завдання третьої сталінської п'ятирічки.

Сучасна газифікована квартира.

„Дирчак“, як стіновий матеріал

(В порядку обговорення)

Проф. М. О. Даміловський

Київська горезвісна „ефективна“ цегла або „дирчак“, яку будівники справедливо назвали „дефективна цегла“, зайняла тверду позицію і „на зло своїм ворогам“ майже витиснула свого скромного, але надійного співбрата — повнотілу стандартну цеглу.

Дивний, незрозумілий створився стан: ні від архітектора, ні від конструктора, ні від будівника не можна почути доброго слова про цей матеріал, а великі штабелі його, і ще більші купи безформного бою від нього завалюють трамвайні колії у місцях перевантаження на автомашини.

Чи не пора все ж подумати не тільки про вигоди цегельних заводів, для яких ця цегла, як спосіб підвищити кількісні показники виробництва, є просто таки знахідкою, а й про ті будівлі, яких виростає у нас так багато і виростає часто в умовах швидкісних методів проведення робіт?

Розгляньмо ще раз уважно цей „дирчак“ і відзначимо всі його позитивні і негативні якості.

Позитивними якостями цієї цегли треба визнати:

1) полегшення об'ємної ваги кладки стін з „дирчака“; 2) прискорення кладки як наслідок укрупнення блока; 3) зменшення кількості швів, а значить і розчину; 4) підвищений коефіцієнт термічного опору стіни з „дирчака“; 5) здешевлення цегли як матеріалу, який потребує на одиницю об'єму брутто менше глиномаси, менше палива, менше часу для сушіння і менше робочої сили для обробки сирцю та внутрізаводського транспорту.

Які з цих позитивних якостей можна вважати справжніми?

При збереженні порожнин під час кладки, а це дуже трудно забезпечити, можна домогтись полегшення стін на 18—19%; але оскільки система і розташування порожнин сприяють заповненню їх хоча б частково розчином, то процент полегшення стін дуже сумнівний, в усякому разі він значно менших від наведеної теоретичної величини.

Прискорення кладки неминуче тягне за собою зниження якості її, бо використання половинок з „дирчака“ без відповідного підбирання і спрямування порожнин приводить до зменшення міцності кладки, а підбирання затримує процес самої кладки.

Зменшення кількості швів дає лише відносний ефект щодо величини загальної осадки будівлі на швах, щождо підвищення міцності кладки і економії розчину, то тут зменшення кількості швів не дає бажаного ефекту з причин, які ми подаємо далі.

В зв'язку з частковим або повним проникненням розчину в отвори цеглин термічний опір стіни з „дирчака“ дуже відносний і не дає підстави для зменшення стандартної товщини надвірних стін у дві цеглини на півтори цеглини.

Якщо собівартість виготовлення „дирчака“ і нижча від собівартості стандартної цегли, то це відчуває тільки цегельний завод, щождо будівних організацій, то їм однаково обходиться і стандартна цегла, і „дирчак“. І справді: вартість стандартної цегли—62 крб. за тисячу, а вартість „дирчака“ — 74 крб. за еквівалентну тисячу. Середня вартість транспортування стандартної цегли 72 крб., а „дирчака“ 59 крб. за тисячу. Отже, тисяча штук цегли франко-будівництва обходиться: стандартна цегла 134 крб. (62 + 72), а „дирчак“ — 133 крб. (74 + 59).

Вартість кладки як „дирчака“, так і стандартної повнотілої цегли, однакова в зв'язку з згаданими вище особливостями „дирчака“. Велика кількість бою значно підвищує вартість кожної тисячі „дирчака“.

Отже, ми бачимо, що всі „позитивні“ якості „дирчака“ або дуже сумнівні, або просто існують тільки в нереалізованому вигляді.

Негативні якості „дирчака“ полягають в п'яти дефектах, які стали причиною того, що цю цеглу справедливо називають „дефективною“. Ці дефекти можна згрупувати в дві групи, а саме: органічні дефекти і виробничі дефекти.

Основним органічним дефектом „дирчака“ слід визнати розміри порожнин та їх розташування.

1) Вертикально спрямовані круглі канали діаметром в 3 см, розміщені в рядок, а не „шаховим“ порядком. Тому як зовнішні стінки, так і внутрішні перегородки між каналами потоншені до 2 см.

2) Великі вертикальні наскрізні порожнини сприяють проникнню в них розчину під час кладки і це приводить до втрати теплотехнічної ефективності „дирчака“.

3) Розміри і розташування порожнин, як уже відзначено, сприяють проникнню в них розчину, отже, іноді не тільки не забез-

печується економія розчину, а, навпаки, розчин перевитрачається.

4) Тонкі міжпорожнинні перегородки є причиною того, що „дирчак“ дуже слабкий і ненадійний щодо роботи його на розрив, згин і сколювання.

5) Як відомо, пуассонове розширення стисненого цегляного стовпа розвивається особливо сильно в швах—примірно в 10 разів більше, ніж у цеглі без розчину; це для цементного розчину 1 : 4, а для слабкішого розчину ще більше. З цього слід зробити висновок, що горизонтальне розтяжне зусилля, яке виникає в цеглі як результат різниці в поперечних розширеннях цегли і розчину в стисненому стовпі, дуже значне.

Погляньмо ж, як підготовлені до сприймання таких розтяжних зусиль „дирчак“ і нормальна цегла.

Переріз, що працює на розрив при деформаціях Пуассона в „дирчаку“ $14 \times 2 \times 3 = 84$ кв. см, в нормальній цеглі $(6{,}5 + 6{,}5)\ 12 = 156$ кв. см.

З цього порівняння видно, що для рівноцінної опірності пуассоновому розширенню кладки з „дирчака“ потрібно, щоб міцність на розрив черепка „дирчака“ була вдвоє більша міцності на розрив нормальної цегли, тобто найслабкішій нормальній будівній цеглі марки 75 кг/см² може відповідати „дирчак“ тільки понад 200 кг/см² (18 кг/см $\times 2 = 36$ кг/см > 34)[1].

При спорудженні капітальних стін чотирьох верхніх поверхів будинку на вул. Кірова 23 було допущено кладку з „дирчака“, але при обов'язковій умові суцільного заливання порожнин цементним розчином. Тільки цією дорогою ціною було забезпечено певність щодо міцності стін з цієї цегли.

6) Розміщення каналів не забезпечує збігання по вертикалі каналів суміжних рядів і тому виникають внутрішні скальні напруги в міжканальних стінках цеглин. Зупинимося далі на виробничих дефектах „дирчака“.

1) Погане формування цегли, деформація її ще в стадії сирцю—псування кромок під час різання, викривлення і вдавлення під час ручної переноски на теліжки і коробления під час опалювання—все це є причиною того, що „дирчак“ зовсім неможливо використовувати для личкування, а тому обов'язково доводиться штукатурити викладені з нього стіни.

2) Рідко „дирчак“ не має внутрішніх часткових або наскрізних тріщин у перегородках між каналами, а наявність цих тріщин різко ослаблює і без того слабкий переріз цеглин.

3) Зміщення осей каналів, в результаті якого канали зближаються до 1 см і менше, приводить до ще більшого ослаблення перегородок між каналами і до утворення тріщин під час сушіння та опалювання.

4) Внутрішні і зовнішні тріщини в цеглі є причиною величезної кількости бою. Використання половинок для укладання між лицевими цеглинами стін зв'язане з великим витрачанням часу на підбирання половинок і з риском укласти половинки каналами горизонтально, що дуже знижує міцність стін.

Всі ці негативні якості „дирчака“ є причиною того, що викладені з нього стіни дуже чутливі до нерівномірного осідання фундаменту.

Тріщини, що виникають в зв'язку з нерівномірним осіданням фундаментів, в капітальних стінах з нормальної цегли завжди чіткі, мають певний напрям і їх небагато. Дальший розвиток таких тріщин легко спинити, здійснивши відповідні заходи зміцнення стін.

Тріщин, що виникають з тих же причин у стінах з „дирчака“, звичайно дуже багато, вони розкидані цілими полями. В зв'язку з крихкістю стін вони трудно піддаються скріпленню зв'язками та анкерними балками.

Яскравим прикладом будинків з „дирчака“, дуже пошкоджених в результаті нерівномірного осідання фундаментів, є будинок школи № 21 (вул. Ворошилова, 27), а особливо житловий будинок № 66 на вул. Артема. Стан цього будинку остільки небезпечний, що постало питання про виселення з нього жильців.

В обох цих будинках „дирчак“ відіграв велику роль у посиленні аварійності. Надзвичайно слабка опірність цієї цегли скальним зусиллям стала причиною того, що в дуже багатьох місцях утворились вертикальні зрізи кладки.

Ще одна нова обставина примушує порушити питання про „дирчак“. Ми маємо на думці пожвавлення сейсмічної діяльності в Карпатах, в зв'язку з якою в Києві відчувались значні підземні поштовхи в жовтні і шестибальний землетрус у листопаді 1940 р. Стіни будинку № 66 на вул. Артема так тріщали, що жильці, думавши, що почалась та катастрофа, про можливість якої в їх будинку вони знали, почали, навіть не одягаючись, вискакувати на вулицю. Тільки тут вони дізнались про землетрус. Будинок цей не зазнав великої шкоди від землетрусу тільки тому, що сейсмічна хвиля мала меридіональний напрям, тобто проходила приблизно під кутом 45° до поперечної осі будинку (гойдання майже по діагоналі будинку).

Всі наведені тут міркування і обставини й примусили нас ще раз поставити питання про те, чи можна далі терпіти наш київський „дирчак“ як основний стіновий матеріал для несучих стін. Чи не пора поставити „дирчак“ на те скромне місце, на яке він заслуговує, тобто використовувати цю цеглу тільки як заповнювач каркасних будівель і як матеріал для стін будинків з небагатьма поверхами?

[1] Порівняння взято на згин за таблицею № 3 з Оніщик „Кам'яних конструкцій“, стор. 14.

Збірні фундаменти для швидкісного будівництва

Інж. М. М. Кармазін

В практиці швидкісного будівництва спорудження фундаменту відносять до підготовного періоду робіт. Це, зрозуміло, дуже позначається на темпах спорудження всього будинку. Підготовний період можна значно скоротити, коли на територію будівництва своєчасно підвезти механізми і фундамент вивести з блоків.

Збірні залізобетонні фундаменти, про які тут іде мова, відрізняються невеликою кількістю типів блоків, розрахованих на реакцію грунту 2 кг/см², а також невеликою вагою. Ширину підошви фундаменту з цих блоків можна зробити від 1,8 до 1 м, тобто таку, при якій фундамент може нести будинок значної ваги (див. таблицю 1).

В умовах зимового будівництва збірний фундамент теж має безперечні переваги, які полягають у тому, що зменшуються витрати на утеплення, підігрівання матеріалів тощо.

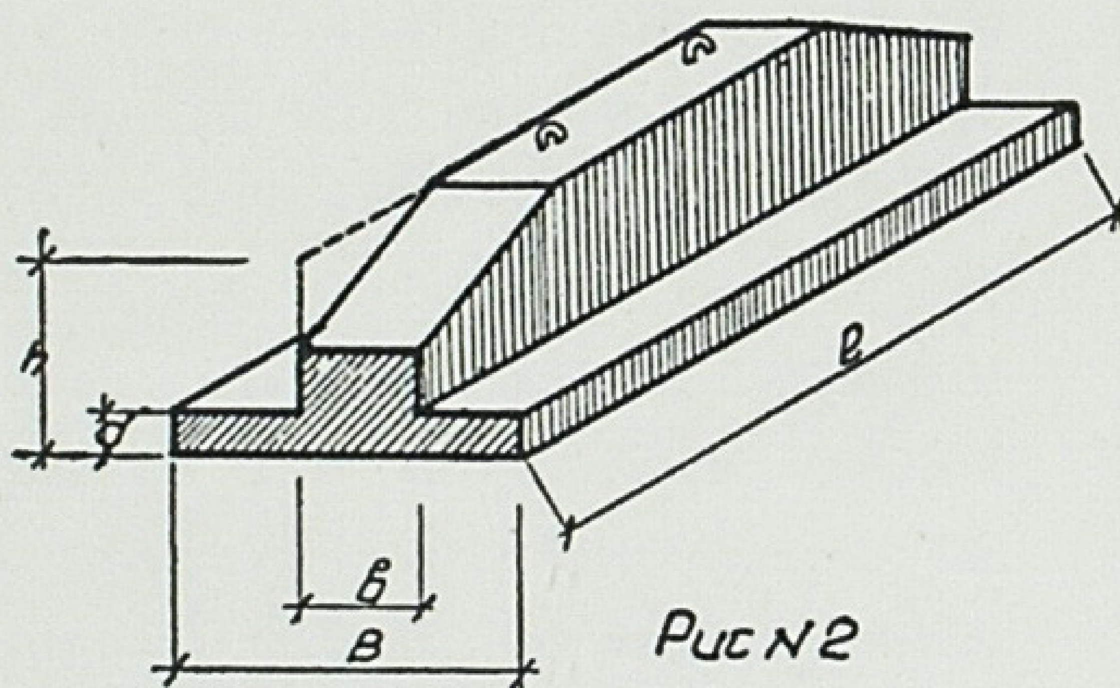
Блоки для фундаменту слід виготовляти на заводі або будівному дворі, де можуть бути застосовані способи прискорення їх виготовлення. Для виготовлення блоків треба брати бетон марки R30=110, арматура ребер 3 φ 16 мм, хомути — 8 мм через 13 см, плита товщиною 8 см армірована 8 φ 8 мм. З верхньої грані ребра блоку випускається дві петлі з дроту 8 мм для підіймання блоку.

Тут ми подаємо основні дані, що характеризують вартість 1 по-

Таблиця 2

Елементи робіт	Об'єм		Вартість куб. м (в крб.)	Вартість 1 погонного метра (в крб.)			
	бутовий фундамент	збірний фундамент		бутовий фундамент		збірний фундамент	
				крб.	коп.	крб.	коп.
Земляні роботи	5,40	4,15	16	86	40	66	30
Кладка бутова	0,82	—	85	70	—	—	—
Кладка цегляна	—	0,25	105	—	—	26	20
Залізобетонний блок (1 пог. м) .	—	0,33	260	—	—	86	30
				156	40	178	80
Нарахування 25%				39	—	44	50
Разом . .				195	40	223	30

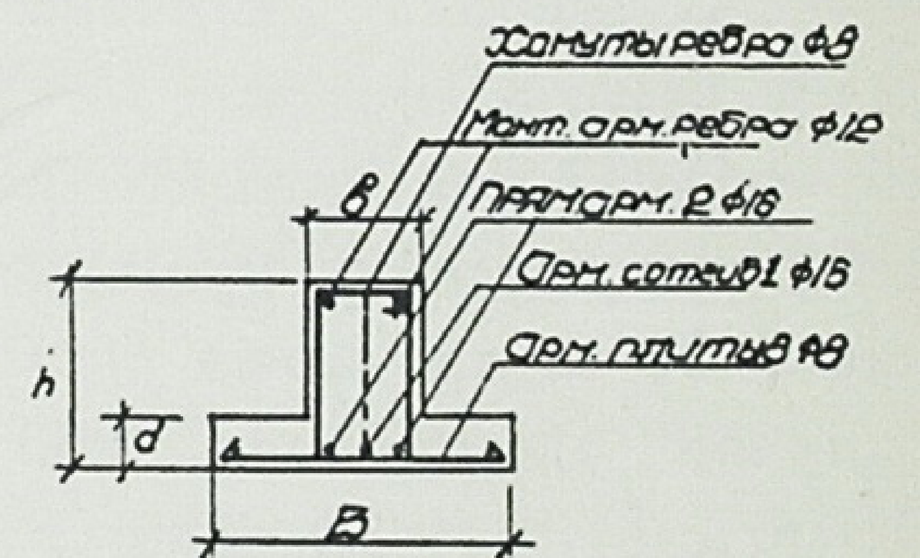
Рис. 1

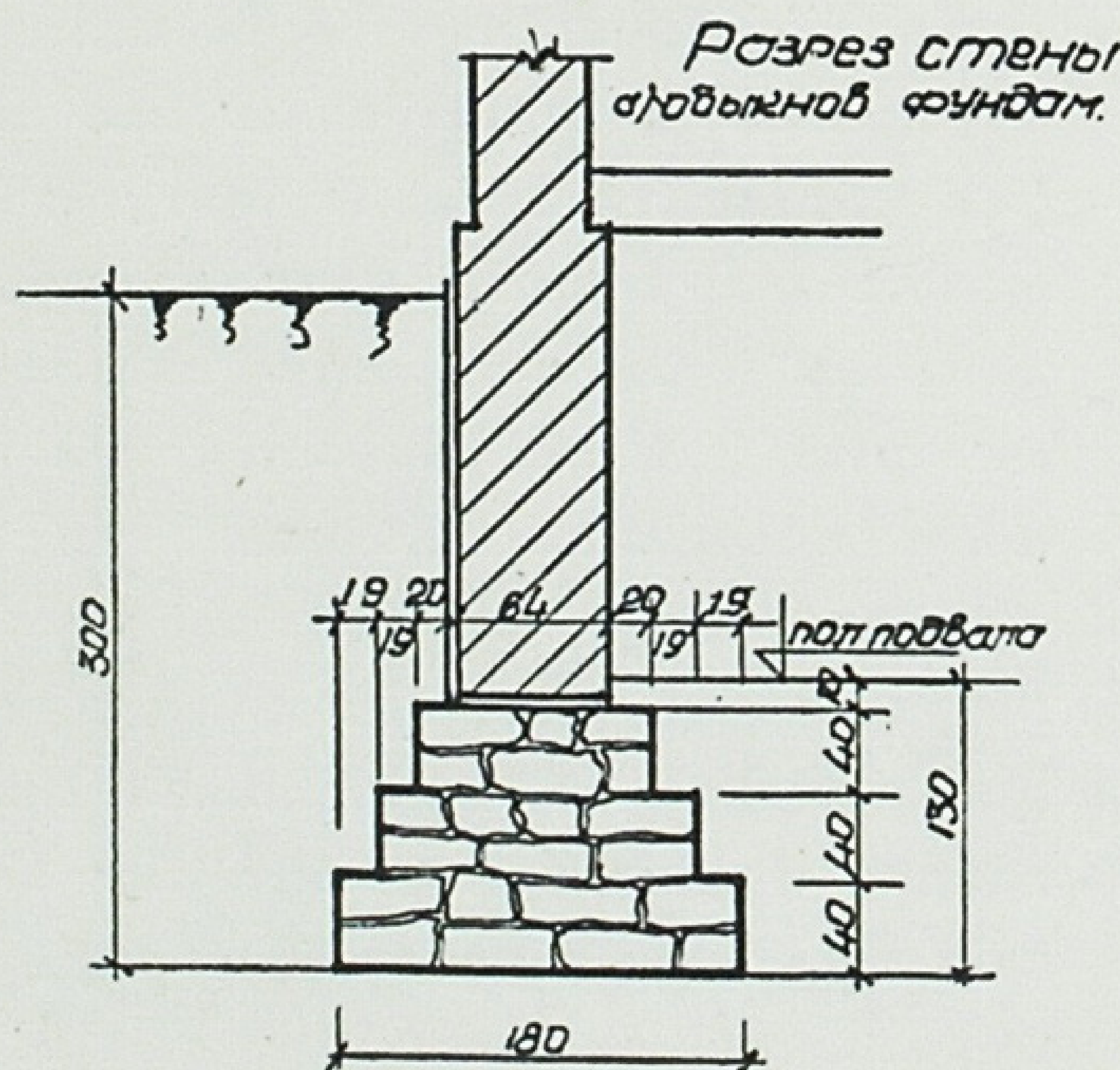

Таблиця 1

Тип блока	l см.	B см.	d см.	в см.	h см	Вес блока кгр.
I	180	50	8	20	35	400
II	160	50	8	20	32	320
III	140	50	8	20	27	265
IV	120	50	8	20	22	240

Рис. 3

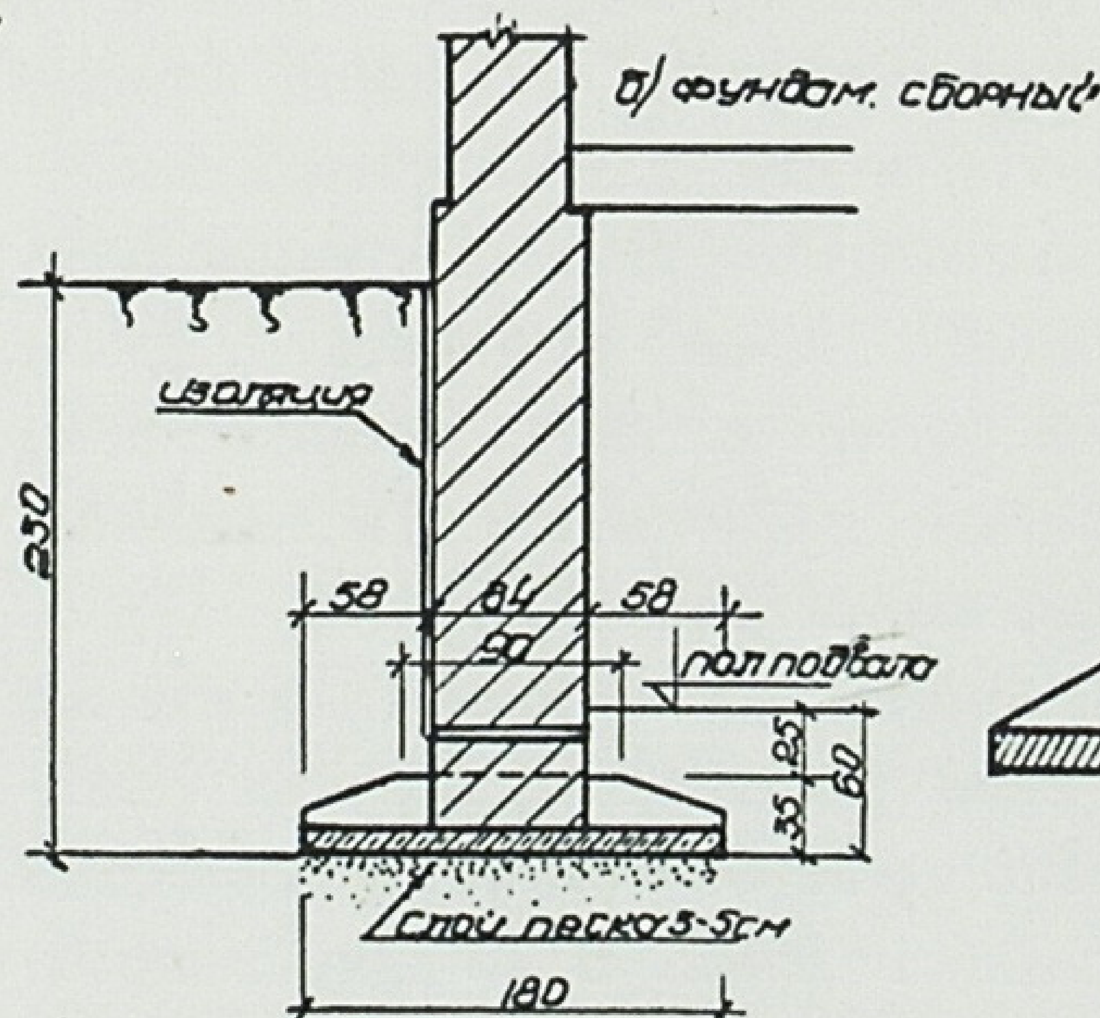
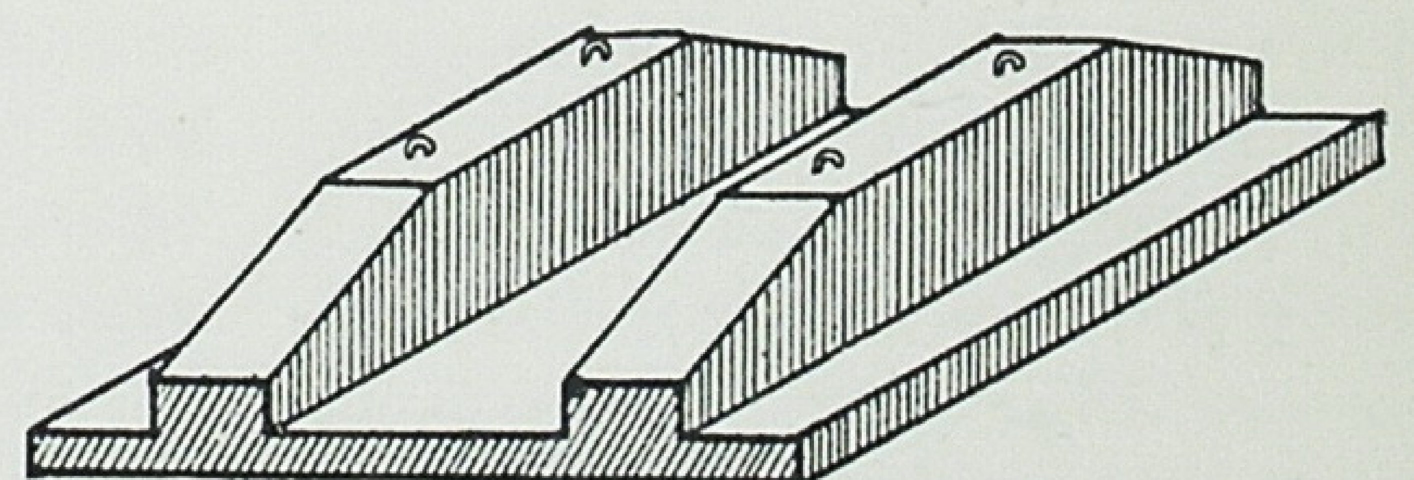

Рис. 4

гонного метра фундаменту, виготовленого звичайним способом у бутовій кладці, і виготовленого з збірних залізобетонних блоків (див. таблицю 2).

Вартість окремих видів робіт взято для випадку заглиблення фундаменту в підвальній частині з підлогою нижче рівня землі на 1,7 м.

Як бачимо з таблиці, вартість 1 погонного метра фундаменту з збірних залізобетонних блоків обходиться дорожче від бутового фундаменту приблизно на 14%. Таке незначне перевищення вартості, безперечно, виправдуватиметься економією часу при проведенні робіт. Крім того, треба мати на увазі, що в таблиці не враховано здорожчення робіт на бутовій кладці фундаментів зимою в зв'язку з витратами на утеплення. Врахування цих витрат ще більше зменшить різницю в вартості.

В тому разі, коли на будівництві є можливість застосувати потужні механізми (вантажопідйомністю понад тонну), блоки можуть бути збільшені з доведенням ширини їх до 1—1,2 м (див. рис. 4). Таке збільшення блоків дасть великий ефект, — механізми в такому разі використовуватимуться на повну потужність і це ще більше прискорить роботи.

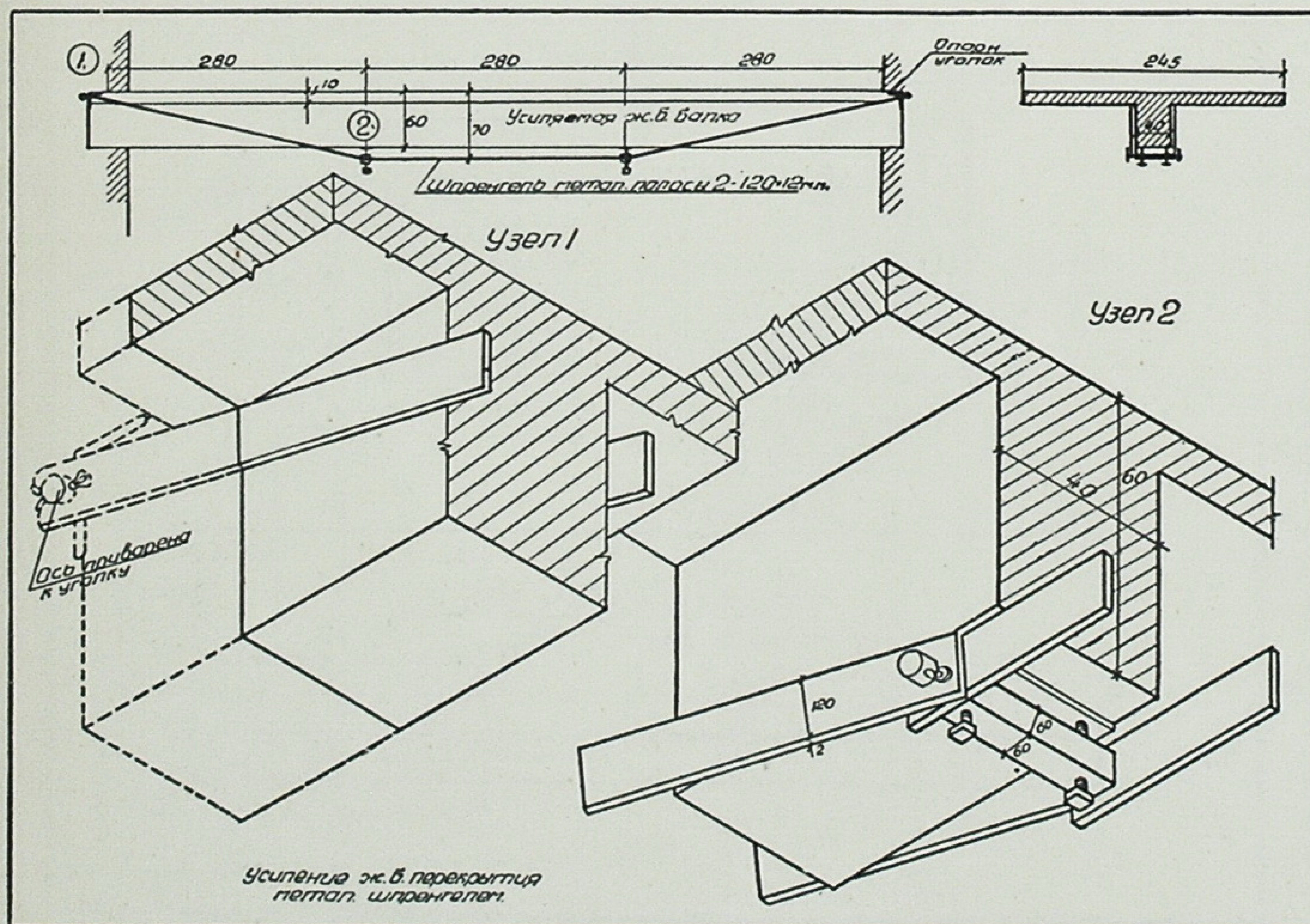
Посилення залізобетонного перекриття металічними шпренгелями

Проф. В. М. Ярін

Під час спорудження однієї фабрики було виявлено незадовільну якість бетону. Комісія, що обслідувала будівництво, запропонувала зламати перекриття і спорудити нове. Проф. М. О. Даміловський запропонував інтересну ідею посилити залізобетонне перекриття металічними шпренгелями.

Розрахунок цього посилення зробив автор цих рядків. Посилення перекриття за проектом проф. Даміловського і проф. Яріна було виконане в натурі і цілком задовольняє всі вимоги. Тут ми подаємо короткий опис конструкції і основи розрахунку.

Залізобетонні перекриття з таврових залізобетонних балок перерізом 40×60 см, розставлених на 2,45 м і перекритих плитою товщиною в 10 см. Балки однопрогонні з розрахунковим прогоном в 8,4 м і повним навантаженням 1,805 т/п. м. (див. рис.).

Після посилення балки були перетворені в шпренгельну систему.

Верхнім поясом шпренгеля є залізобетонна балка перекриття; нижнім поясом — полосова сталь 120×20 мм, що охоплює з боків ребро балки. В похилих елементах нижнього поясу в нижньому кінці, а також в горизонтальному елементі просвердлено дири ⌀ 40 мм. Опорні кінці похилого елемента шпренгеля своїми проушинами натягнені на вісь, приварену до опорної нерівнобокої кутівки, яка опирається на торець залізобетонної балки. Для рівномірної передачі зусилля зазор між кутівкою й торцем балки забивається бетоном з домішкою залізної стружки. Обидва розгалуження шпренгеля зв'язані траверзами перерізом 60×60 мм і довжиною 500 мм. Кінці траверзи оброблені в вигляді шипа ⌀ 40, довжиною 50 мм. У траверзі просвердлено по два отвори ⌀ 19 мм, в яких нарізана різь ⌀ 3/4". Крізь ці отвори пропущено два болти ⌀ 3/4". З допомогою болтів здійснюється натягання шпренгеля. Болти упираються в металічну прокладку, що міститься під низом ребра балки.

Розрахунок шпренгеля

Геометричні дані: переріз балки $F = 0{,}445$ м², момент інерції перерізу $I = 0{,}01425$ м⁴; $\operatorname{tg}\alpha = \frac{70}{280} = 0{,}25$; $\sin\alpha = 0{,}2425$; $\cos\alpha = 0{,}9705$; переріз шпренгеля $F_z = 30$ см², висота шпренгеля $f = 0{,}70$ м; панелі шпренгеля $w = 2{,}80$ м. За Мюллер Бреслау коефіцієнт еластичності шпренгеля:

$$^1/_k = 1 + \frac{3I \cdot l}{f^2 F \cdot 5w} + \frac{3}{5f^2}\left(\frac{EI}{E_z F_z} + \frac{2EI}{E_z F_z \cos^3\alpha}\right) = 2{,}07;$$

$$k = 0{,}483.$$

Тут модуль пружності бетону взято, в зв'язку з поганою якістю, $E = 110000$ кг/см², для сталі $E_z = 2100000$ кг/см².

Зусилля в горизонтальній частині шпренгеля

$$x = \frac{11kgl^2}{90 \cdot f} = \frac{11 \times 0{,}483 \times 8{,}40^2}{90 \times 0{,}70} \times g = 5{,}95\,g = 10{,}75\,m.$$

Зусилля в стояку шпренгеля, що передається на болти

$$V = \frac{10 \cdot 75}{4}\ 2{,}7\ m.$$

Найбільший згинаючий момент у балці

$$M_m = \frac{gl^2}{8} - xf = 4{,}66g = 8{,}41 \quad \text{тм}$$

(без шпренгеля $M_m = 15{,}91$ тм).

Напруження в похилій частині шпренгеля

$$\sigma_a = \frac{10750}{0{,}9705 \times 30} = 370 \text{ кг/см}^2.$$

Напруження в проушині за Тимошенком

$$\sigma_{max} = \frac{10750 \times 2{,}813}{0{,}9705 \times 8 \times 1{,}2 \times 2} = 1625 \text{ кг/см}^2.$$

Оскільки шпренгель встановлюється у вже існуючому перекритті, то для включення шпренгеля в роботу від ваги перекриття потрібно натягнути шпренгель з допомогою болтів, уміщених у траверзах.

Зусилля в стояках від постійного навантаження

$$V = 0{,}25 \times 5{,}95 \times 1{,}07 = 1{,}595 \text{ т.}$$

Прогин залізобетону вверх при зусиллі в стояках 1,595 т

$$\delta_б = \frac{5}{162} \frac{vl^3}{EI} = 0{,}00186 \text{ м.}$$

Прогин шпренгеля вниз від зусилля в стояках $V = 1{,}595$ м.

Здовження похилого елемента шпренгеля

$$\Delta l_1 = \frac{x \cdot l}{\cos^2\alpha \times 3 \times E_z F_z} = \frac{5{,}95 \times 1{,}070 \times 840}{3 \times 0{,}9705^2 \times 2100000 \times 30} = 0{,}0291 \text{ см.}$$

Здовження в один кінець горизонтального елемента

$$\Delta l_2 = \frac{xl}{2 \times 3 E_z F_z} = \frac{5{,}95 \times 1{,}070 \times 840}{2 \times 3 \times 2100000 \times 30} = 0{,}0142.$$

Вертикальне опускання вузла шпренгеля

$$\delta_m = \frac{\Delta l_1 + \Delta l_2 \cos\alpha}{\sin\alpha} = \frac{0{,}0291 + 0{,}0142 \times 0{,}9705}{0{,}2425} = 0{,}177 \text{ см.}$$

Необхідне здовження стояка шпренгеля для натягу шпренгеля

$$\delta = 1{,}86 + 1{,}77 = 3{,}63 \text{ мм.}$$

Якщо взяти до уваги деякий ексцентриситет прикладення зусилля від шпренгеля до ребра балки, то слід прийняти $\delta = 4$ мм.

Перевірка напруження в балці при наявності шпренгеля

Переріз арматури $F_a = 25{,}5$ см²; плече $z = 60 - 5 - \frac{10}{2} = 50$.

Згинаючий момент з урахуванням ексцентриситету

$$M_m = 1{,}10 \times 8{,}41 = 9{,}25 \text{ тм.}$$

$$\sigma_a = \frac{925000}{25{,}5 \times 50} = 726 \text{ кг/см}^2.$$

$$\sigma_б = \frac{726}{15} \frac{15 \times 25{,}5 \times 55 + 0{,}5 \times 245 \times 10^2}{245 \times 10 \times 50} = 13{,}2 \text{ кг/см}^2.$$

$$\tau = \frac{1{,}805 \times 8400}{2 \times 40 \times 50} = 3{,}8 \text{ кг/см}^2.$$

Розрахунок шипа на згин

$$M = \frac{10750 \times 1{,}2}{0{,}9705 \times 2 \times 0{,}1 \times 4^3} = 1040 \text{ кг. см.}$$

Зусилля в болті

$$N = \frac{v}{2} = \frac{2700}{2} = 1350 \text{ кг/см}^2.$$

Напруження в болті

$$\frac{1350}{1{,}96} = 690 \text{ кг/см}^2.$$

Напруження на траверзі

$$\sigma = \frac{1350 \times 4{,}2 \times 6}{(6-2) \times 6^2} = 236 \text{ кг/см}^2.$$

Число оборотів болта для повного натягу

$$n = \frac{400}{2{,}54} = 1{,}6 \text{ оборота.}$$

Шпренгелі виступають за низ балок на 10 см; шпренгелі пофарбовані білою олійною фарбою і мало помітні.

Будівні дрібниці

В практиці індивідуального будівництва часто буває, що невистачає необхідних матеріалів. Зокрема під час спорудження такого будинку автором цих рядків відчувався недохват товстих дошок і вапна для штукатурки.

Як відомо, „черепні" бруски на практиці застосовуються розміром 4 × 5 см. Для цього доводиться розпилювати дошки товщиною в 4 см. А тим часом цього можна уникнути, застосувавши прийом, зазначений на рис. 7. „Черепний" брусок являє собою дюймову дошку, прибиту на прокладках до балки.

На цьому ж будівництві для внутрішньої штукатурки було застосовано такий прийом: спочатку накидали на стіну змішану з деревними стружками глину шаром в 1,5 — 2 см, а потім це тинкування штукатурили тонким шаром розчину. Штукатурка вийшла цілком доброякісна.

Н. І. Горбачевський

Рис.N Черепные бруски
Типов. конструкция
Предложение А
Брусок 50×40
в
50 50
Прокл. 25×40
ℓ=100
Брусок 25×40
25 25 25 25
В
По А-В
гвозди ф4,5; ℓ=125
чер. 500
40
500

Переглянути ОСТ „вікна"

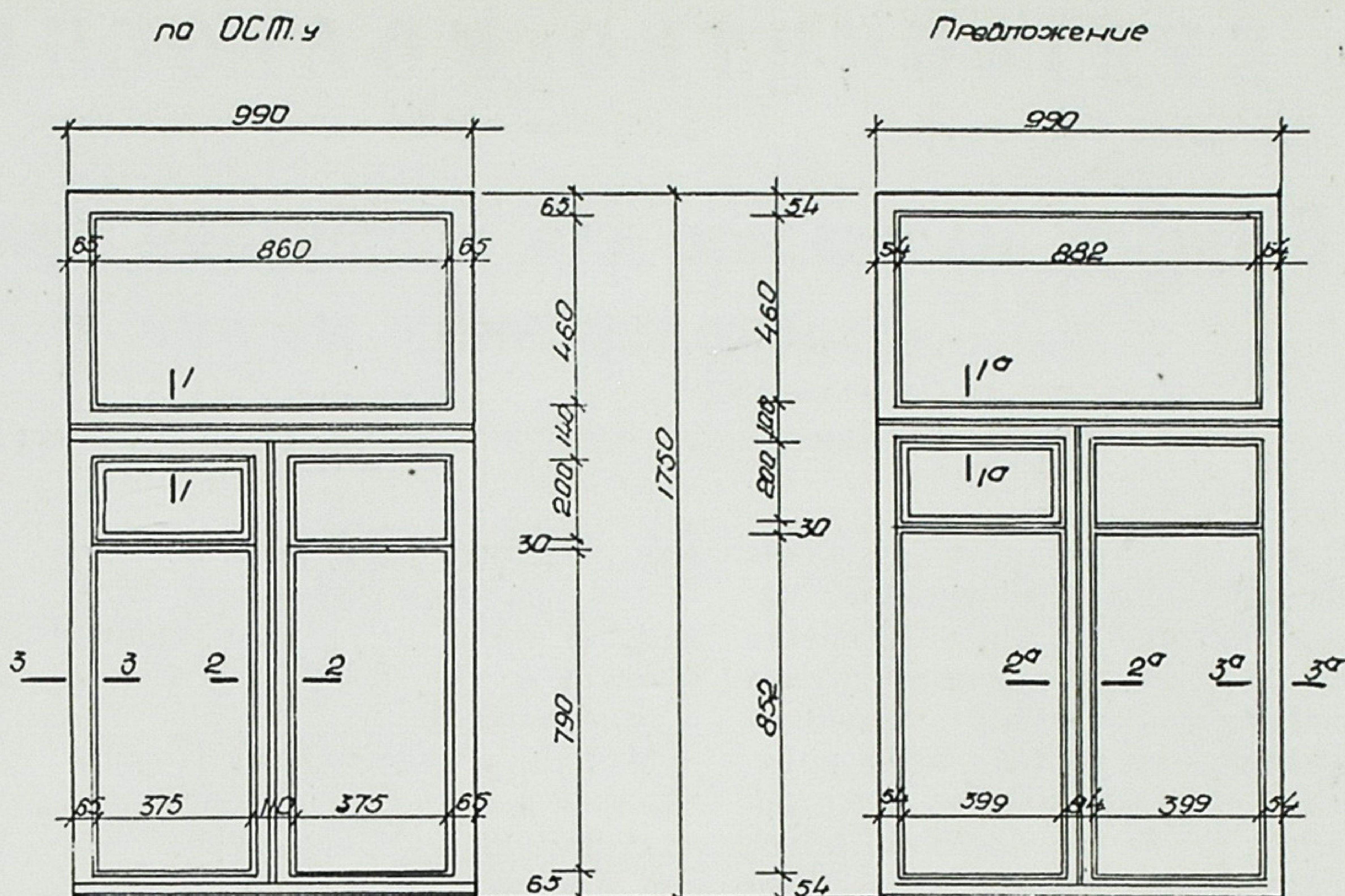
(В порядку обговорення)

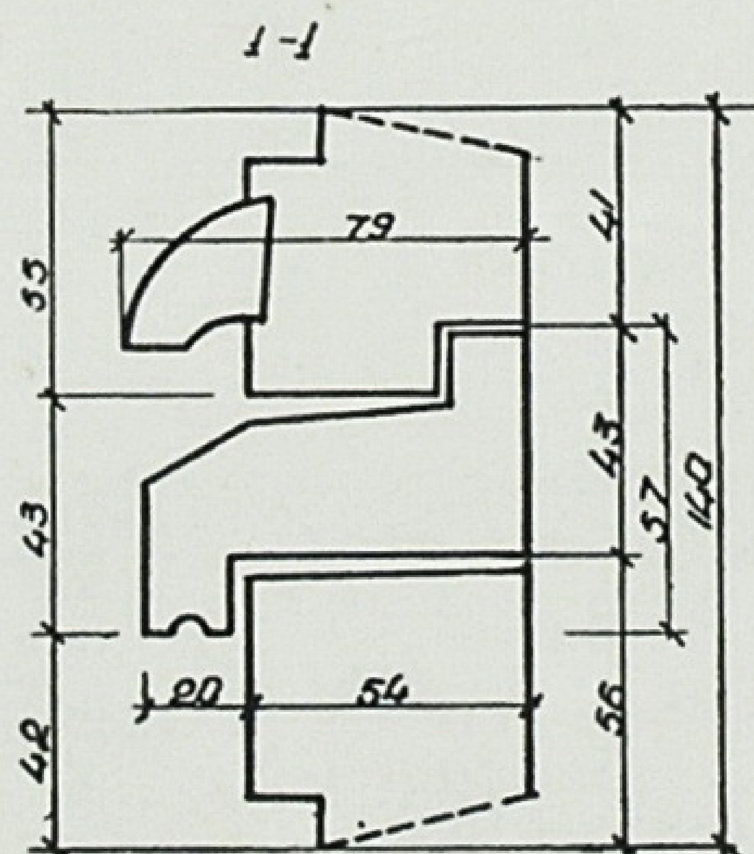
ОСТ 1940 р. на вікна, порівняно з деякими типами віконних рам, що виготовлялись раніш, має цілий ряд дефектів. Для прикладу візьмімо середній розмір рам 175 × 99 см. Рама в основному виготовляється з дошок товщиною в 60 мм. В тому старому типі рам, про який тут іде мова, ствірні бруски взято шириною 54 мм замість 65 мм і товщиною 65 мм (разом з ствірною планкою) замість 54 мм за ОСТ'ом. Коробка теж була простіша. Її робили з одного куска дошки 172×57 мм (без блейтрами), зберігаючи при цьому внутрішній проміжок між рамами в 90 мм (див. рис. 5).

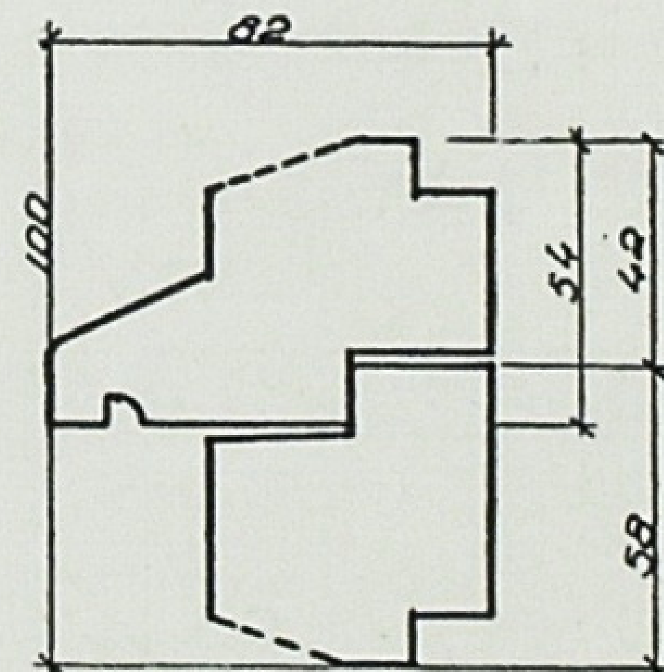
Перевага рами старого типу полягає в тому, що, крім простоти коробки, при однаковій товщині дошок ствірки, стоки і відливи вироблялися з цілого лісу замість прибиваних (за ОСТ'ом). Крім того, в зв'язку з зменшенням ширини ствірних брусків світлова поверхня скла збільшується на 10% (див. рис. 6), а площа перерізу брусків і коробки менша на 50%, тобто дерева витрачається на вікно ОСТ'у на 50% (в півтора раза) більше.

Деякі виробничики вважають, що наплави, стоки і відливи з цілого дерева важко робити й така конструкція потребує матеріалу доброї якості. Проте ці міркування відпадають, якщо віконні рами виробляти в механізованих майстернях. Щождо матеріалу, то так чи інакше, а для столярних робіт матеріал треба брати видержаний, з мінімальним процентом вологості.

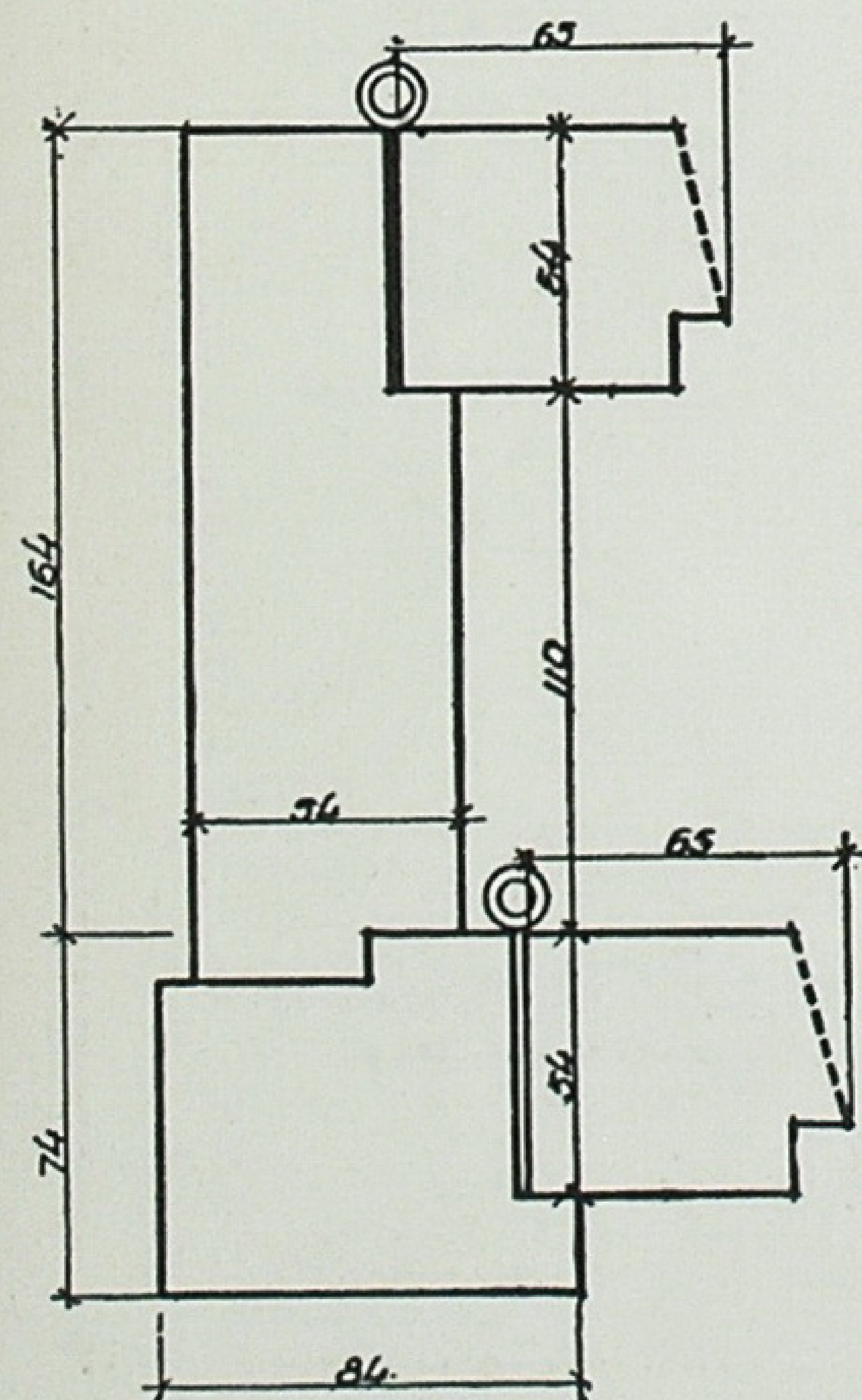
В. Ф. Шварценберг

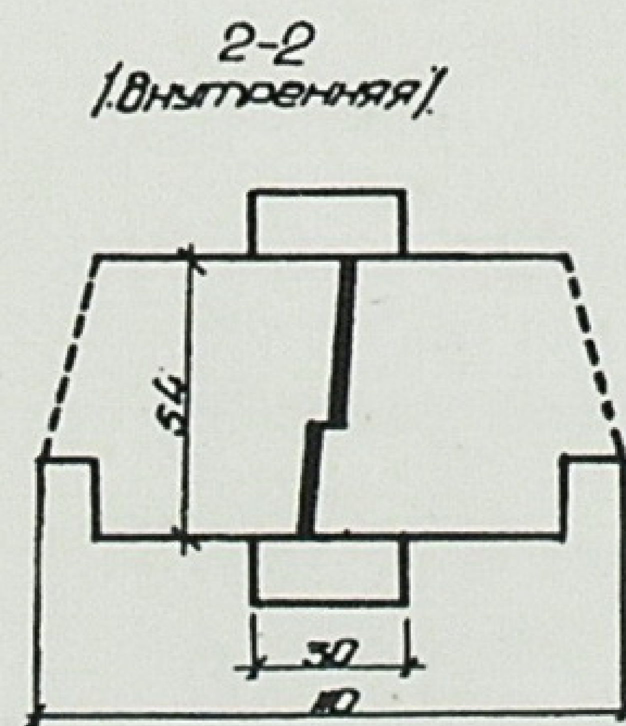

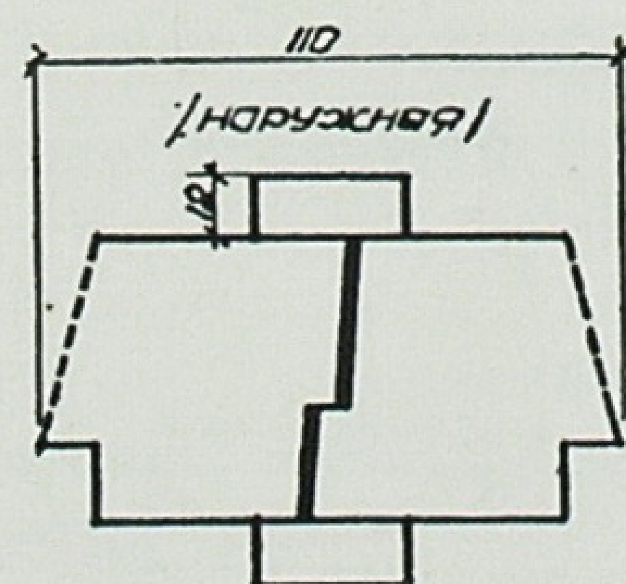

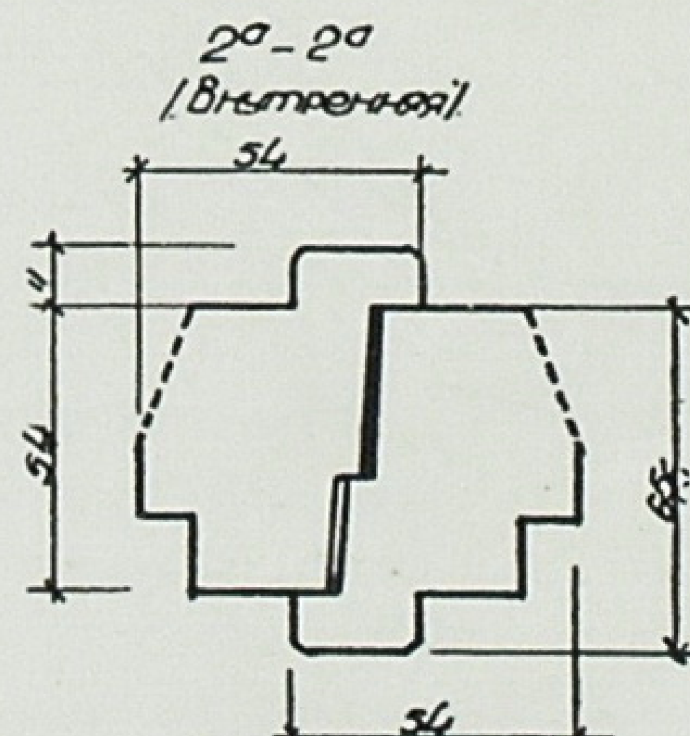
Детали по ОСТ.у

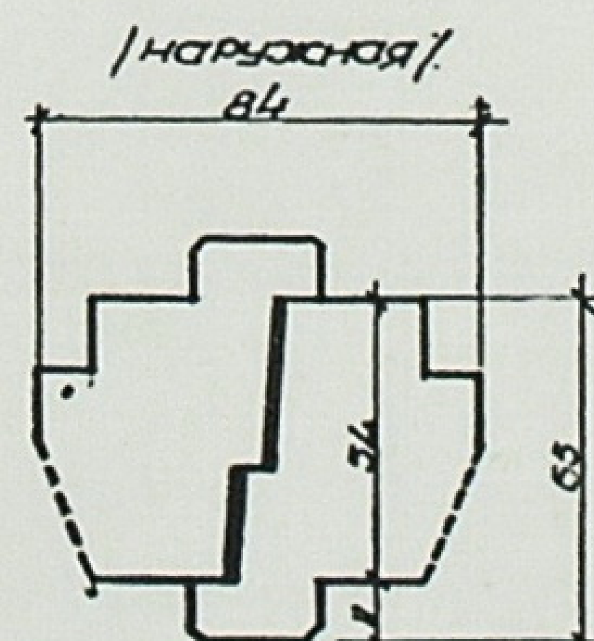

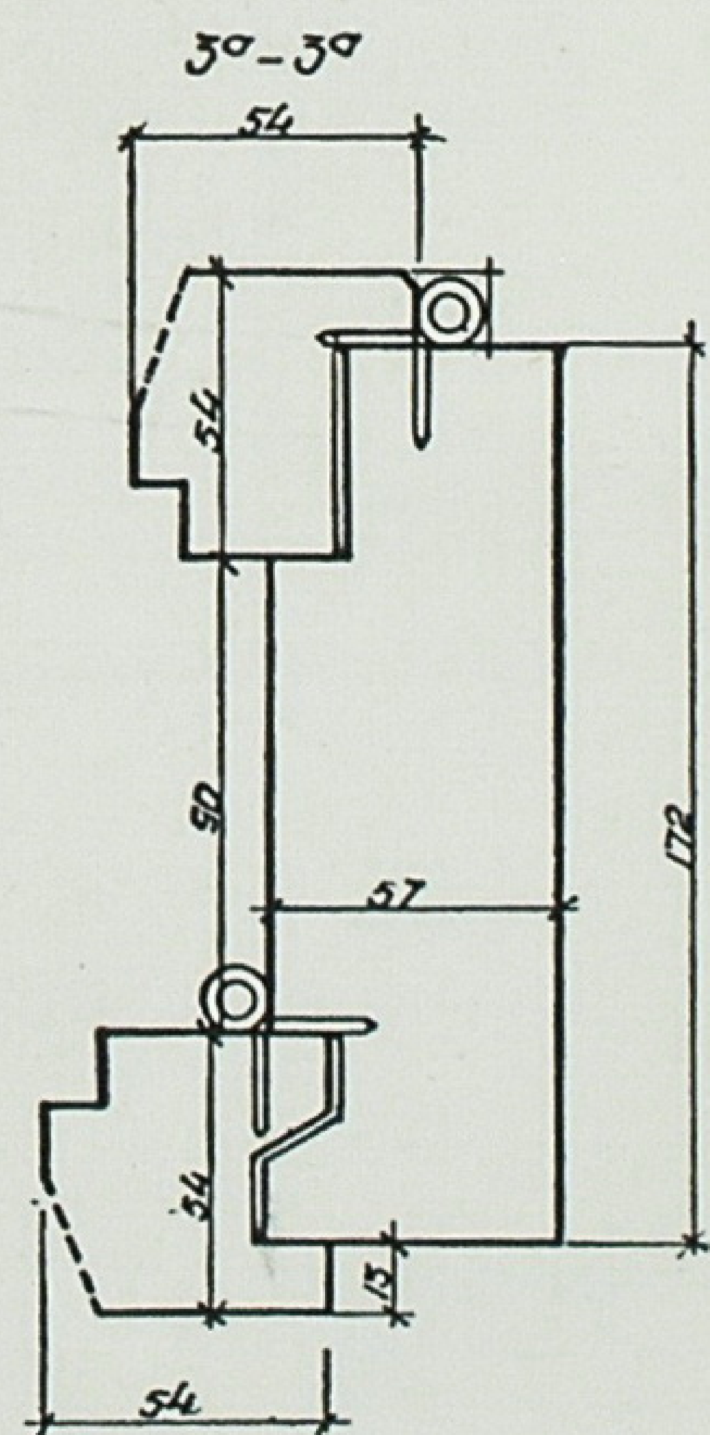

Детали предложения

БУДІВНИЦТВО КОЛГОСПНОГО СЕЛА

Відкриті площадки для зберігання тракторів і сільськогосподарських машин в МТС

В. Н. Верблюд—*нач. сектора капітального будівництва НКЗ УРСР*

В наслідок успішного виконання двох сталінських п'ятирічок, машинотракторні станції України одержали тисячі складних цінних сільськогосподарських машин — комбайнів, тракторів, молотарок, сівалок і ін. Досить сказати, що в 1940 р. на колгоспних полях України працювало близько 70 тисяч тракторів, 25 тисяч комбайнів, 21 тисяча молотарок і десятки тисяч інших найрізноманітніших машин МТС.

В кожній з південних областей України — Запоріжській, Дніпропетровській або в Одеській — комбайновий парк майже дорівнює всьому комбайновому паркові Сполучених Штатів Америки. А що вже говорити про інші капіталістичні країни, в сільському господарстві яких ці складні машини обчислюються всього десятками, а то й одиницями.

Машини в Радянському Союзі — народне добро. Вони — основа продуктивності праці, важливіший фактор у досягненні високих урожаїв, у поліпшенні добробуту трудящих.

Розуміючи це, передові МТС, кращі працівники МТС і земельних органів дбайливо, з любов'ю ставляться до машин і турбуються про їх зберігання. Але таке ставлення до машин є не скрізь. Є такі МТС, в яких машини стоять у полі, вкриті снігом. Дерев'яні частини їх починають гнити, а залізні вкрила іржа. Дехто хоче виправдати це відсутністю приміщень. Але суть не в приміщеннях, а в ставленні до державного, народного майна. Там, де є державне ставлення до своїх обов'язків, де є відповідальність за доручену роботу, там, не чекаючи спеціальних капіталовкладень у будівництво приміщень, без всяких нагадувань, машини звезені на садибу МТС, поставлені на споруджені для них площадки, змащені і вкриті щитками (Ново-Павлівська МТС, Миколаївської області).

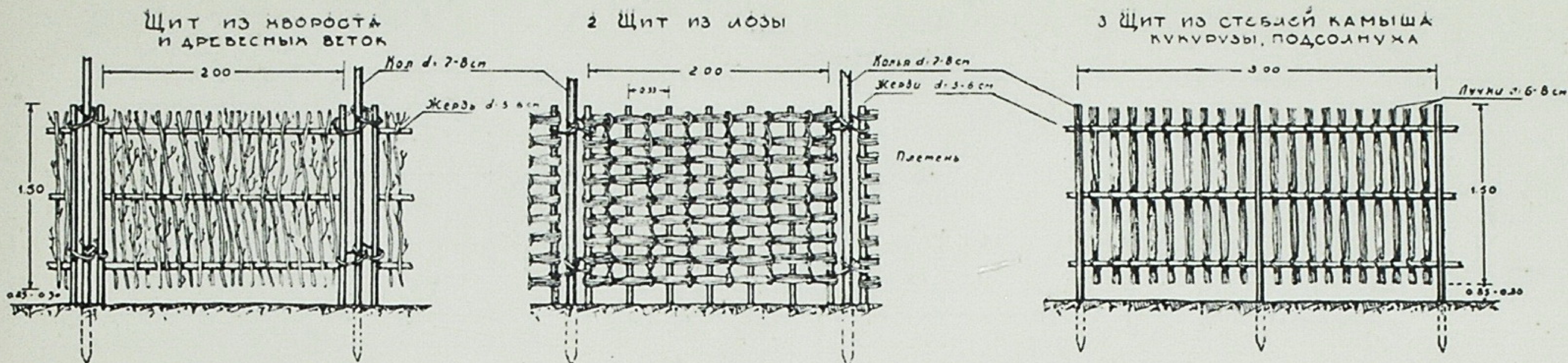
Щоб зберігати в відповідних приміщеннях трактори, комбайни і інші складні сільськогосподарські машини МТС, на 1 січня 1941 р.

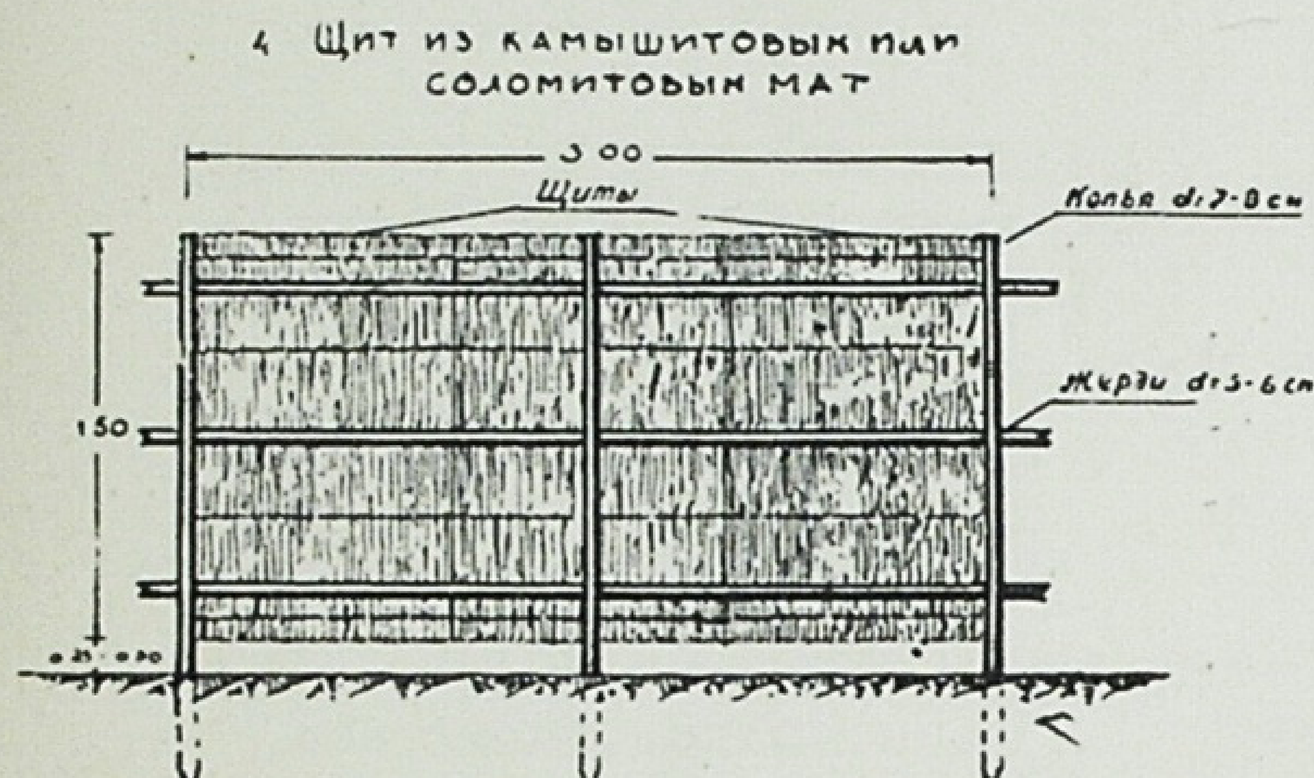
Відкрита площадка для зберігання тракторів і сільськогосподарських машин в МТС. План та розрізи.

ПЛАН ПЛОЩАДКИ

РАЗРЕЗ по А-Б

РАЗРЕЗ по В-Г

4 варіанти щитів з місцевих матеріалів для захисту площадок від снігу.

треба було в межах України мати 3096 тис. кв. метрів площі приміщень, а є всього 877 тис. кв. метрів, тобто лише 28,4%. Тепер Наркомземсправ УРСР працює над вишуканням джерел фінансування будівництва належних приміщень. Але не можна ставити зберігання тракторів і сільгоспмашин в залежність від виділення капіталовкладень на будівництво цих приміщень. Звичайно машини легше зберігати в приміщеннях, ніж в умовах, коли їх немає. Але директор кожної МТС, старший механік, кожний працівник МТС повинен дбати про краще зберігання тракторів і сільськогосподарських машин, не чекаючи збудування приміщень.

Як тимчасовий захід, для зберігання сільськогосподарських машин можна використати н а л е ж н о у с т а т к о в а н і в і д к р и т і п л о щ а д к и.

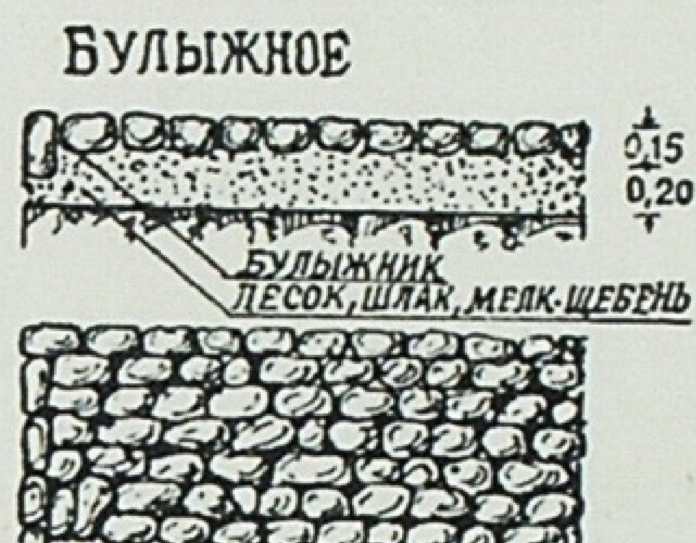
Нижче ми наводимо рисунки одного з варіантів відкритих площадок для зберігання тракторів і сільськогосподарських машин, які може влаштувати кожна МТС. Для цього насамперед слід заготовити камінь, цеглу, ліс, жужелицю і інші матеріали, з яких легко за 10—15 днів улаштувати площадку.

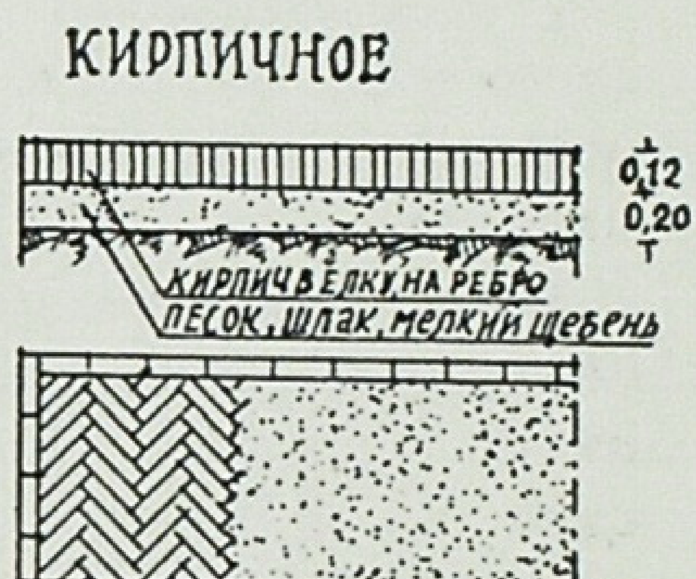
Площадка буде не лише організуючим фактором і місцем для зберігання машин, а являтиме собою частину майбутнього приміщення. Площадки слід планувати в місцях, де за генеральним планом чи за схемою планування садиби МТС передбачено будувати приміщення для зберігання тракторів і сільськогосподарських машин.

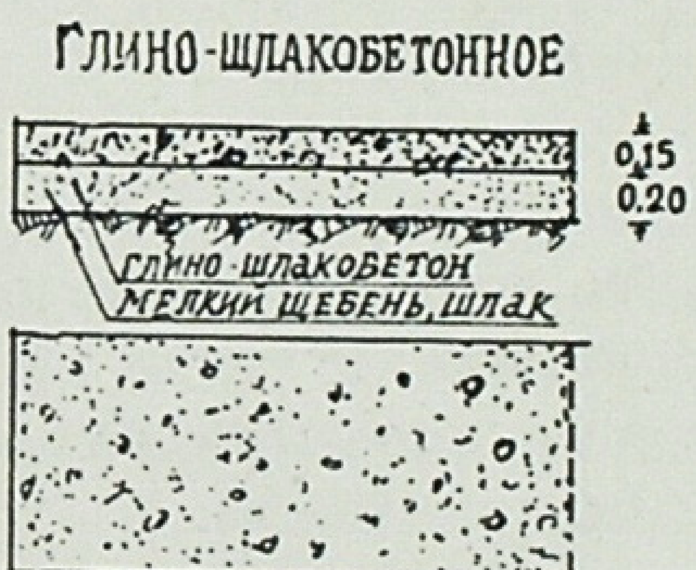
Відкриті площадки для тракторів рекомендується влаштовувати розміром 12 × 44 м. На такій площі розміщується 24 трактори.

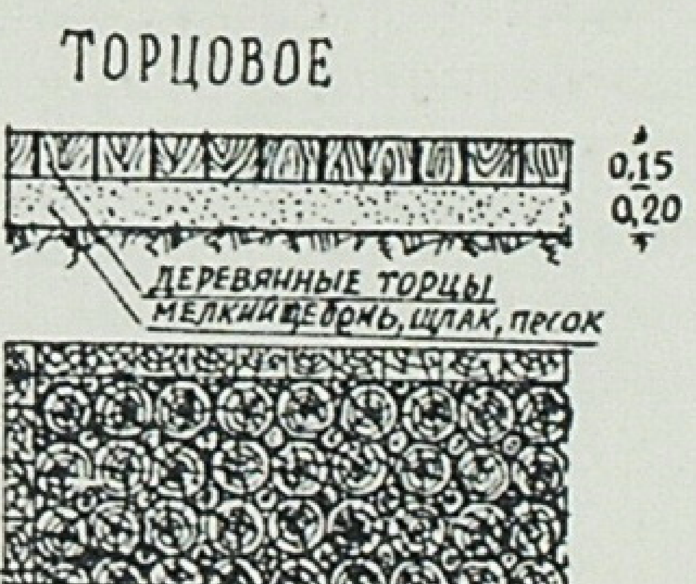
Площадка споруджується на основі з піску, жужелиці і дрібного щебеню.

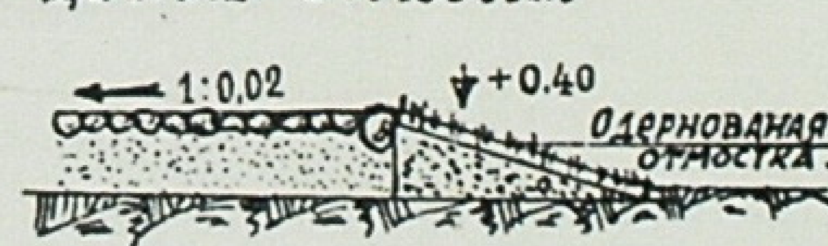
Поверх цієї основи настилаються камінь, цегла, глиношлакобетон чи дерев'яні торці. Відкрита площадка повинна мати схил по ширині розміром 2°. Цей схил робиться для того, щоб атмосферні води стікали з площадки і не руйнували її. Площадка підвищується над рівнем землі від +0,15 м біля переднього краю до +0,40 м біля задньої брівки площадки.

Типи забруковки та деталь відмостки.

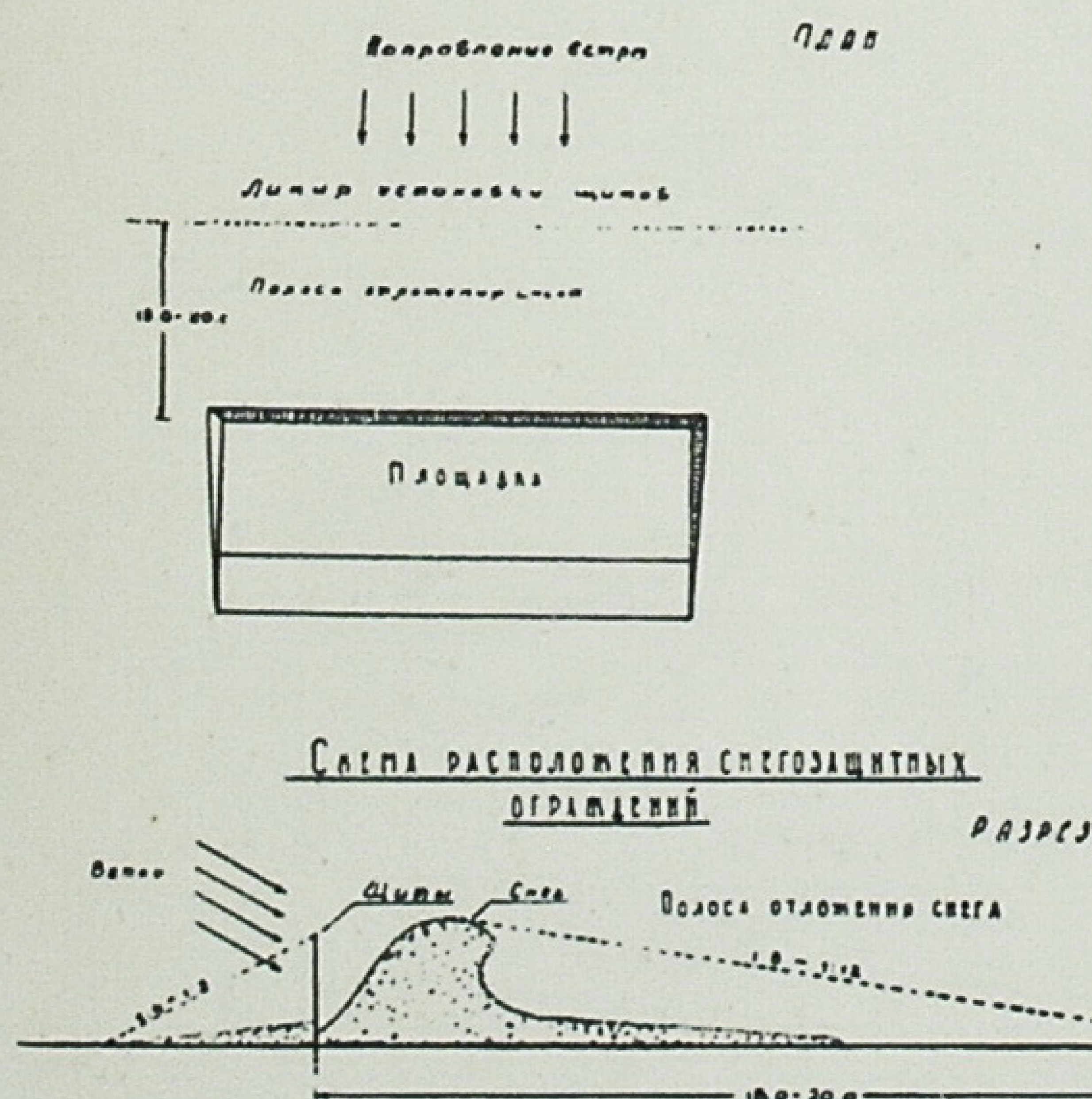
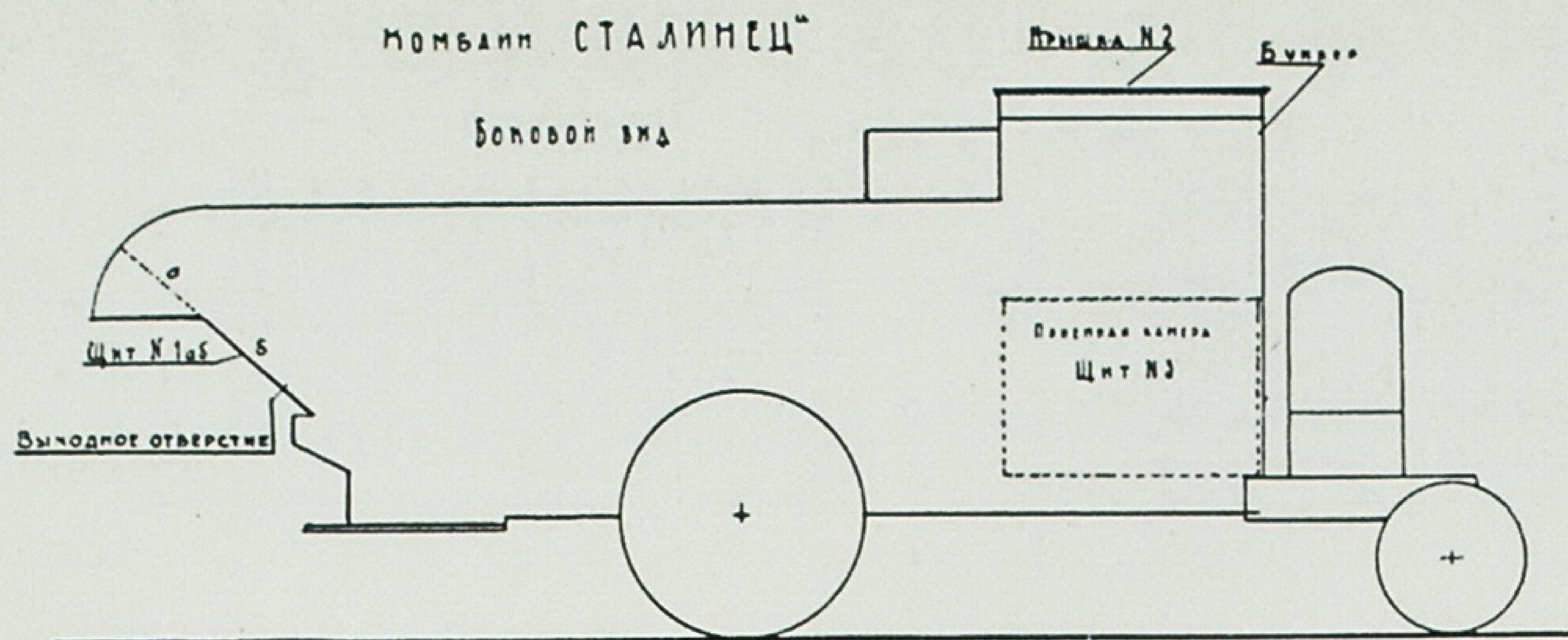
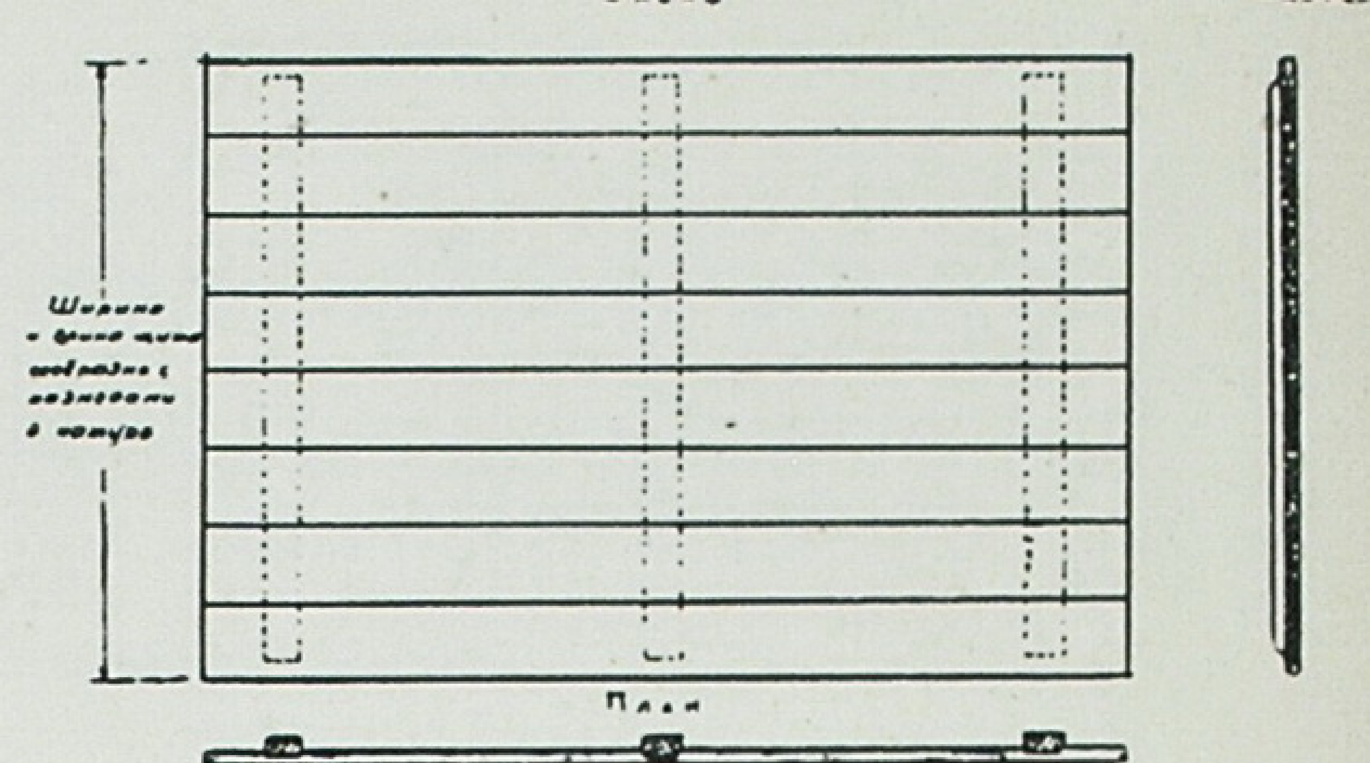

Схема розташування снігозахисних огорож. План та розріз.

Щоб територія біля площадки не забруднювалась, перед площадкою робиться горизонтальний під'їзд шириною в 3 м з щебеню, піску або шлакової підстилки товщиною в 20 см. Далі настилається бруковий в'їзд шириною в 5 м з схилом 3°.

З трьох боків площадки робиться глиняна відмостка, яка зверху вкривається дерном. Навкруги площадки, на відстані 0,5 м від нижньої частини відмостки, споруджуються відводні канали для атмосферних вод.

Залежно від того, які є місцеві матеріали, рекомендується будувати такі типи бруківки: з каменю, перепаленої цегли на ребро в ялинку, глино-шлакобетону, з дерева (див. рисунки).

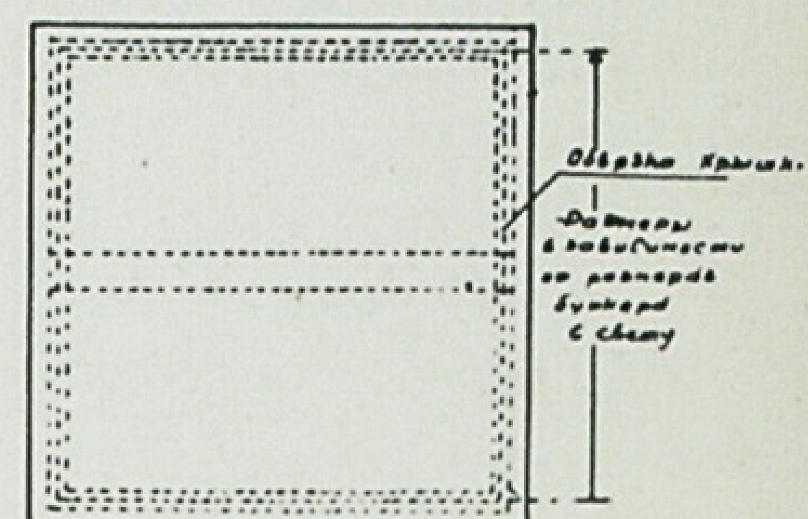
Щоб захистити відкриті площадки від снігу, слід установити снігозахисні щити, які затримують сніг. В результаті дослідів встановлено, що коли щити поставити на відстані 18—20 м від об'єктів проти напряму вітру, то сніг затримуватиметься перед щитом і позад нього. Отже, за цим правилом щити слід ставити біля відкритої площадки на відстані 18—20 м в напрямі дії головних вітрів. Щити треба робити з місцевих матеріалів.

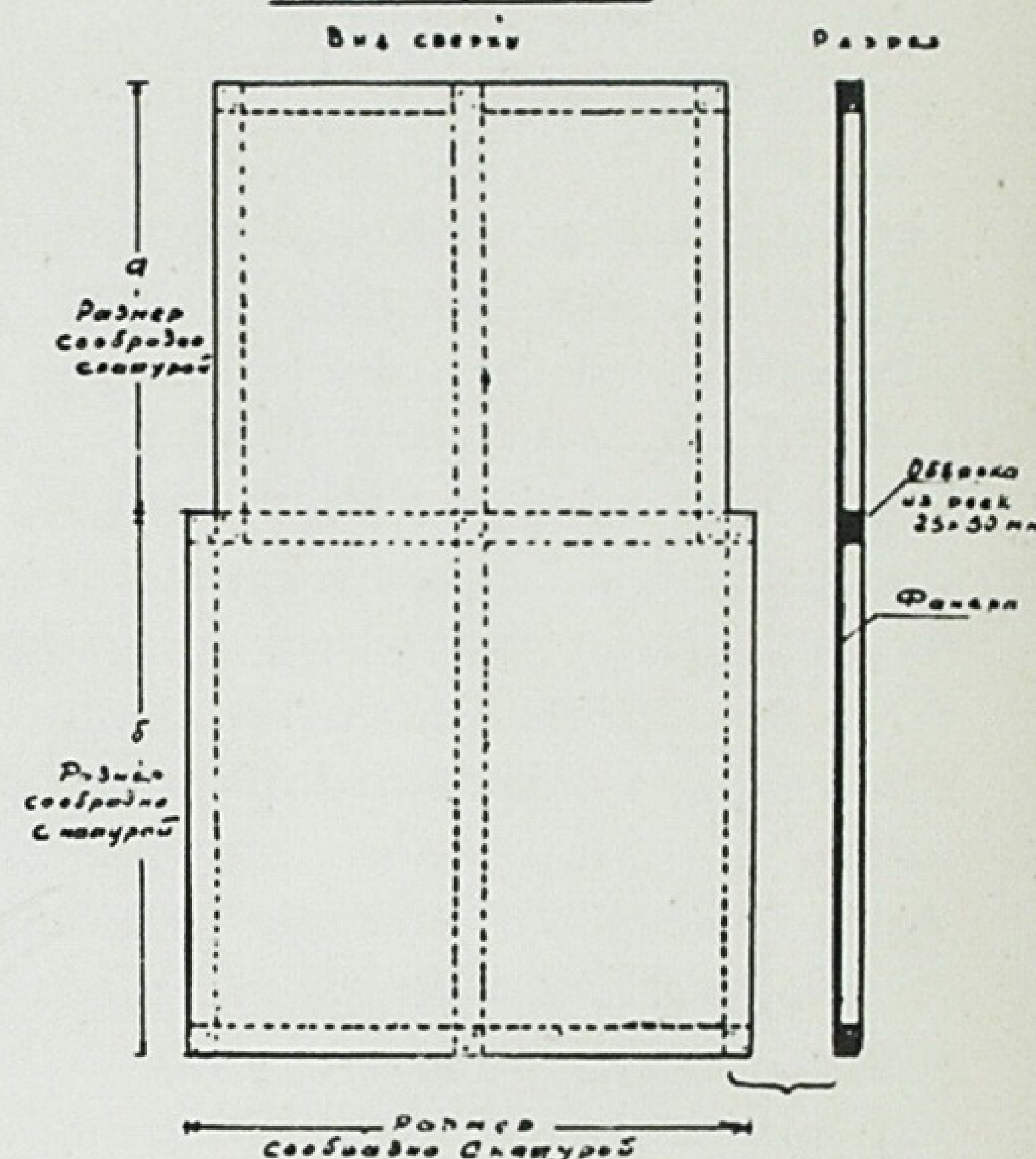
На наших рисунках показані щити з хворосту і гілок, лози, із стебел очерету, кукурузи, соняшника, очеретяних і солом'яних мат.

Найважливіші частини машин слід укривати відповідно пристосованими щитами. Крім правил технічного догляду за комбайнами, затверджених Наркомземом СРСР і Наркомрадгоспів СРСР 20 травня 1939 р. і опублікованих спеціальною брошурою, рекомендується окремі частини комбайну, як от вихідний отвір, бункер і прийомна камера, вкривати щитами, рисунки яких тут наведені.

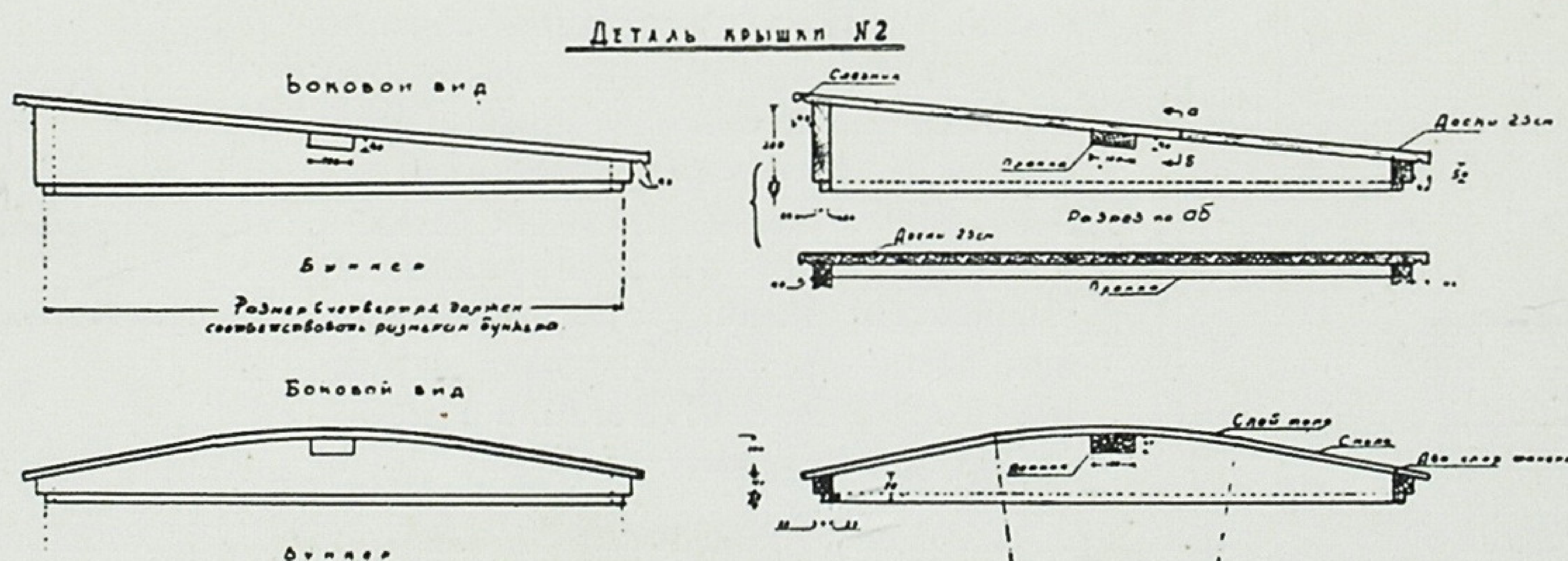
Щити слід робити з дошок, дикту і інших матеріалів.

Розміри площадок для комбайнів визначаються відповідно до кількості комбайнів, що є в МТС.

Щити для укривання важливих деталей комбайну.

2 варианти кришки № 2. Зверху з дошок, внизу з фанери. Вигляд з боку та розрізи.

Ціна 3 крб.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО „МИСТЕЦТВО"

Київ, вул. Воровського, 22

ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПРИЙОМ ПЕРЕДПЛАТИ

на 1941 рік на журнал

„АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ"

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ УКРАЇНИ

ЖУРНАЛ МАЄ СВОЇМ ЗАВДАННЯМ допомагати архітекторові в його творчій роботі і боротьбі за опанування більшовизму, за створення величного архітектурного стилю Сталінської епохи.

ЖУРНАЛ ВИСВІТЛЮЄ питання архітектурної практики і будівництва Радянської України; проблеми планування і соціалістичної реконструкції міст УРСР і зокрема Києва як столичного центра Радянської України; питання колгоспної архітектури, проблеми впорядкування і комунального будівництва міст, районних центрів і сільських місцевостей УРСР.

ОЗНАЙОМЛЮЄ ЧИТАЧА з сучасною архітектурою братніх республік СРСР і архітектурною спадщиною минулого в СРСР і на Україні.

ЖУРНАЛ РОЗРАХОВАНИЙ на архітекторів, будівельників, студентів і викладачів архітектурних і будівельних учбових закладів, працівників республіканських, обласних і районних центрів, бригадирів будівельних бригад колгоспів і ін.

Виходить щомісяця. Умови передплати: на рік — 36 крб., на 6 міс. — 18 крб., на 3 міс. — 9 крб. Ціна окремого номера — 3 крб.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ всі міські і районні відділи „Союзпечати", всі поштові філії і листоноші.